

U N I V E R Z I T A K A R L O V A V P R A Z E
FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA PEDAGOGIKY

DIPLOMOVÁ PRÁCE

SOCIÁLNĚ PEDAGOGICKÉ ASPEKTY PRÁCE S OBĚŤMI DOMÁCÍHO
NÁSILÍ

SOCIAL AND PEDAGIC ASPEKT OF WORK WITH TOLLS OF HOME
VIOLENCE

Bc. Jana Ondráková, DiS.

2009

vedoucí diplomové práce: PhDr. Jitka Lorenzová, Ph.D.

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla poděkovat PhDr. Jitce Lorenzové, Ph.D. za spolupráci při realizaci této diplomové práce. Také za věcné připomínky, příjemné konzultace a cenné informace.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem *Sociálně pedagogické aspekty práce s oběťmi domácího násilí* napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

V Lounech dne 3. 12. 2009

Jana Ondráková

ANOTACE

Ve své diplomové práci se zabývám problematikou domácího násilí, kterou jsem se snažila zkoumat zejména z hlediska působení na děti. V teoretické části vysvětluji samotný pojem domácí násilí, následuje vymezení rozpoznávacích znaků domácího násilí, jeho formy a výskyt ve společnosti. Neméně prostoru je věnováno také mýtům o domácím násilí, které se mezi lidmi vyskytují a ovlivňují tak sociální i pedagogickou práci s oběťmi, pachatelem a dětmi. Zmiňuji osobnost oběti i pachatele a zaměřuji se na sociálně psychologickou rovinu vnímání domácího násilí. Další kapitolu věnuji pedagogickým aspektům této problematiky. Stručně jsem nastínila legislativu, která se týká domácího násilí, a také vymežila možnosti pomoci státních a nestátních institucí s důrazem na jejich specifika.

V části praktické jsem ve třech rodinách, prostřednictvím případových studií, zjišťovala vývoj rodinných vztahů. Sledovala jsem souvislosti mezi intervencí zaměřenou na odbourání fenoménu domácího násilí a jejími výsledky. Cílem bylo zjistit, jak v jednotlivých rodinách výskyt násilí ovlivňoval život dětí a jaké z toho plynou optimální postupy práce, které by negativní dopady eliminovaly.

In my dissertation I am focusing on home violence issue which I tried to explore especially from incidence on children perspective. In the theoretical part I am explaining conception of home violence itself then it is followed by defining cognitive characteristics of home violence and its forms and appearance in the society. Another part is devoted to the myth about domestic violence that occurs between people and affects the social and pedagogical work with victims, offenders and of course the children themselves. I am also mentioning the personality of victim and personality of offender and I am focusing on social – psychological level of perception of home violence. Another chapter is consecrating to pedagogical aspects to this issue. I am also shortly outlining legislative referring to home violence and I am defining possibilities of governmental and nongovernmental institution to help with emphasis on their specifics.

In the practical part I was researching development of family relationships in 3 families trough the case studies. I observed a connection between intervention focused on decomposition of home violence phenomenon and its results. The objective was to find out how the home violence in families influenced children and which were the optimal work methods which would eliminate the negative impact on them.

KLÍČOVÁ SLOVA

Domácí násilí, násilí ve vztazích, násilí v rodině, agresor, oběť, prevence, školská zařízení, orgán sociálně-právní ochrany dětí, děti.

OBSAH

1	ÚVOD	9
	TEORETICKÁ ČÁST	11
2	POJEM DOMÁCÍ NÁSILÍ	11
2.1	SYNDROM TÝRANÉHO, ZNEUŽÍVANÉHO A ZANEDBÁVANÉHO DÍTĚTE	12
3	ROZPOZNÁVACÍ ZNAKY DOMÁCÍHO NÁSILÍ	14
3.1	POHLEDY NA ZNAKY DOMÁCÍHO NÁSILÍ	16
4	FORMY DOMÁCÍHO NÁSILÍ	17
4.1	PSYCHICKÉ NÁSILÍ	17
4.2	FYZICKÉ NÁSILÍ	18
4.3	SOCIÁLNÍ NÁSILÍ	18
4.4	EKONOMICKÁ KONTROLA	18
4.5	SEXUÁLNÍ NÁSILÍ	18
5	PREVALENCE DOMÁCÍHO NÁSILÍ	19
6	MÝTY O DOMÁCÍM NÁSILÍ	20
7	AKTÉŘI DOMÁCÍHO NÁSILÍ	22
7.1	PACHATELÉ NÁSILÍ V RODINĚ	22
8	SOCIÁLNĚ-PSYCHOLOGICKÉ ASPEKTY PRÁCE S OBĚTMI	24
8.1	TEORETICKÉ PŘÍSTUPY APLIKOVANÉ NA PROBLEMATIKU DOMÁCÍHO NÁSILÍ	24
8.1.1	<i>Psychoanalýza</i>	25
8.1.2	<i>Teorie sociálního učení</i>	26
8.1.3	<i>Sociálně psychologické teorie</i>	26
9	DÍTĚ V RODINĚ S VÝSKYTEM DOMÁCÍHO NÁSILÍ	27
9.1	VÝVOJ DÍTĚTE	28
9.2	KONKRÉTNÍ PROJEVY DOMÁCÍHO NÁSILÍ NA OSOBNOST DĚTÍ	30
9.3	SYSTÉMOVÉ TÝRÁNÍ A SEKUNDÁRNÍ VIKTIMIZACE	31
9.4	ZPRACOVÁNÍ ZKUŠENOSTÍ S DOMÁCÍM NÁSILÍM	32
9.4.1	<i>Fenomén „dospělých dětí“</i>	33
10	MOŽNOSTI POMOCI OBĚTEM DOMÁCÍHO NÁSILÍ	34
10.1	PRÁVNÍ ZAKOTVENÍ OCHRANY DĚTÍ	34
10.1.1	<i>Rodinné právo</i>	35
10.1.2	<i>Zákon o sociálně-právní ochraně dětí</i>	35
10.1.3	<i>Zákon č. 135/2006 Sb. – institut vykázání</i>	37
10.1.4	<i>Trestní zákon a trestní řád</i>	38
10.1.5	<i>Zákon o sociálních službách</i>	39
10.2	VÝKON OCHRANY DĚTÍ Z HLEDISKA STÁTNÍCH INSTITUCÍ	39
10.2.1	<i>Policie</i>	40
10.2.2	<i>Orgán sociálně-právní ochrany dětí</i>	41
10.2.3	<i>Škola a školská zařízení</i>	43
10.2.4	<i>Zdravotnická zařízení</i>	44
10.2.5	<i>Ministerstva</i>	44
10.3	ROLE NESTÁTNÍCH SUBJEKTŮ PŘI OCHRANĚ DĚTÍ PŘED DOMÁCÍM NÁSILÍM	45
10.3.1	<i>Intervenční centra</i>	45
10.4	PROGRAMY V OBLASTI PROBLEMATIKY DOMÁCÍHO NÁSILÍ	46
10.4.1	<i>Interdisciplinární týmy</i>	47
10.5	POROVNÁNÍ PŘÍSTUPU STÁTNÍCH A NESTÁTNÍCH SUBJEKTŮ K PROBLEMATICE DOMÁCÍHO NÁSILÍ	49
10.6	PORADENSTVÍ A PSYCHOTERAPEUTICKÁ POMOC DĚTEM I RODINÁM	50
11	PEDAGOGICKÉ ASPEKTY PRÁCE S OBĚTMI	52
11.1	PREVENCE VE ŠKOLSKÝCH ZAŘÍZENÍCH	53
11.1.1	<i>Předcházení násilí ve vztazích jako součást výuky</i>	54

11.2 IDENTIFIKACE DOMÁCÍHO NÁSILÍ V RÁMCI ŠKOLY	55
11.2.1 <i>Rozhovor učitele s žákem</i>	56
12 SPECIFIKA EDUKACE OBĚTI V RÁMCI SOCIÁLNÍ PRÁCE ORGÁNU SOCIÁLNĚ- PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ	57
13 ZÁVĚR TEORETICKÉ ČÁSTI	58
PRAKTICKÁ ČÁST	59
ZÁSADY K PRAKTICKÉ ČÁSTI	59
14 PŘÍPADOVÁ STUDIE RODINY „A“	60
15 PŘÍPADOVÁ STUDIE RODINY „B“	69
16 PŘÍPADOVÉ STUDIE RODINY „C“	78
17 SPOLEČNÉ ZNAKY DOMÁCÍHO NÁSILÍ VE SLEDOVANÝCH RODINÁCH	82
18 NÁVRHY SOCIÁLNĚ-PEDAGOGICKÉ INTERVENCE, KTERÁ MINIMALIZUJE MOŽNÉ NEGATIVNÍ DOPADY DOMÁCÍHO NÁSILÍ NA DĚTI VYRŮSTAJÍCÍ V RODINĚ A DOPORUČENÍ PRO PRÁCI ORGÁNU SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ	84
19 ZÁVĚR	88

SEZNAM ZKRATEK

CAN – (Child Abuse and Neglect) – Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte

FOD – Fond ohrožených dětí

OSPOD – Orgán sociálně-právní ochrany dětí

OSZ – Okresní státní zastupitelství

OSV – Osobnostní a sociální výchova

RVP – Rámcově vzdělávací program

SVP – Střediska výchovné péče

1 ÚVOD

Potřeba zabývat se problematikou domácího násilí vzešla z mého profesního zaměření, kterým je tato práce ovlivněna. S aktéry domácího násilí se setkávám v rámci sociálně-právní ochrany dětí při městském úřadě obce s rozšířenou působností. Jako čerstvý absolvent oboru sociální práce jsem byla postavena před problematiku agresivních násilníků, mlčky trpících obětí a neblaze poznamenaných dětí. V procesu proměny laika v profesionála, který ještě není u konce, jsem získala mnoho osobních poznatků z praxe, které se promítnou i v této diplomové práci. Zároveň je zde snaha ukázat na domácí násilí v širší souvislosti psychosociálních a institucionálních vztahů. Výstupy praktické části jsou prezentovány formou případových studií a pracovních postupů z praxe orgánu sociálně-právní ochrany dětí i dalších spolupracujících institucí.

Cílem mé práce je popsat nepříznivé působení domácího násilí na děti a navrhnout optimální postupy práce, které mohou eliminovat negativní dopady na osobnost dítěte. Zjistit, jak lze podporovat prevenci domácího násilí a upozornit na úskalí pomoci, která je obětem nabízena.

Problematika domácího násilí je v posledních letech stále více předmětem zájmu nejen odborníků, ale i médií a laické veřejnosti. Násilí odehrávající se v rámci domácnosti bylo dlouho považováno za vzácný jev, týkající se sociálně slabších vrstev společnosti. V minulosti se problematika domácího násilí pokládala za čistě soukromý problém, do kterého se nemá zasahovat zvenčí a s tímto názorem se můžeme setkat i dnes. Dané mínění také umocnila doba komunismu, která nenabízela žádnou formu pomoci, informovanosti ani poradenství. Oběť tak zůstávala s agresorem po celý život a pokud se rozhodla odejít, byla většinou vystavena nelibosti svého okolí.

V USA začalo situaci měnit feministické hnutí během 19. a 20. století tím, že se věnovalo zkoumání života žen. Především díky tomu bylo veřejnosti odhaleno domácí násilí jako nový sociální problém. V České republice se otázka domácího násilí otevřela po roce 1989, kdy na tento jev jako první upozornily neziskové organizace. Marvánová-Vargová a kol. zmiňují, že i když problém násilí v rodinách bývá stále více diskutován a dostává se do povědomí veřejnosti, chybí dostatek odborné literatury a výzkumných studií zabývajících se touto tematikou.¹

¹ MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ, Branislava; POKORNÁ, Dana; TOUFAROVÁ, Marie. *Partnerské násilí*. Praha : Linde, 2008. ISBN 978-80-86131-76-4, str. 7

Mohu jen doplnit, že ještě méně odborné literatury se věnuje následkům domácího násilí ve vztahu k dětem. Domácí násilí je obecně stále považované spíše za druhotný sociální problém. Domácí násilí zahrnuje komplex typických problematických faktorů, který dosud nenašel svého specialistu. V posledních letech tuto roli začínají zastávat intervenční centra, která oběti zprostředkovávají celou škálu odborné pomoci šité na míru. Měl by to být také sociální pracovník orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD), tzv. specialista na problematiku domácího násilí. Pracovní náplň zaměstnance tohoto odboru je velmi svazující a mnohotvárná. Sociální pracovník se většinou zabývá různými sociálními tématy a nezbývá mu mnoho času na specializaci a adekvátní podporu rodin, kterých se problematika domácího násilí týká. Jeden sociální pracovník OSPOD mývá ve své evidenci kolem čtyřstovek rodin, se kterými řeší rozvody, dědictví, určení otcovství atd.. Na tento palčivý problém navazují návrhy pro zlepšení sociální pomoci obětem domácího násilí, které jsou výstupem této diplomové práce. Intervenční centra i městské úřady jsou organizace, které se domácím násilím ve vztahu k dětem zabývají plošně na území celé České republiky, proto se jim budu věnovat nejvíce.

Jelikož se profesně pohybuji v prostředí OSPOD, bude brán větší zřetel na komplikovanou úlohu tohoto orgánu. Právě on by měl být tím, kdo má v první řadě chránit děti před negativními vlivy společnosti, a který může nabízet další formy pomoci a zapojovat i propojovat další instituce při řešení domácího násilí.

TEORETICKÁ ČÁST

2 POJEM DOMÁCÍ NÁSILÍ

Jednotná definice domácího násilí, která by byla shodně používána odbornou veřejností, zatím nebyla ustanovena. Rozdíly v definicích nalzáme z pohledu forem domácího násilí, genderových aspektů i příčin násilí. Jednotná definice je pro uchopení kteréhokoliv druhu násilí důležitá. Nedisponuje-li odborný pojem jednotnou a obecně akceptovanou definicí, výsledkem bývají protichůdné tendence a mýty. Mýty v souvislosti s domácím násilím zmíním v kapitole 6.

Čírtková definuje domácí násilí jako psychické, fyzické nebo sexuální týrání mezi blízkými osobami, ke kterému dochází opakovaně v soukromí, a tím skrytě mimo kontrolu veřejnosti.² Vargová, Pokorná a Toufalová definici rozšiřují. Uvádějí, že se jedná o všechny formy násilí (např. i ekonomické) a oběť či pachatel může být kterýkoliv člen rodiny.³

Domácí násilí také můžeme dělit na partnerské, rodičovské a mezigenerační. Partnerským násilím máme na mysli páry, které nemusí mít děti. Může se jednat o mladý pár, který spolu například ani nesdílí společnou domácnost. Rodičovské násilí již podmiňuje ukazatel rodiny s dětmi, což nás v této práci bude zajímat nejvíce. Mezigenerační násilí skrývá různé směry násilného chování napříč celou (i širší) rodinou. Jedná se o rozšířené dělení, které se reálně ve společnosti vyskytuje. Celým spektrem násilí ve vztazích se mohou zabývat více neziskové organizace, které jsou v tomto ohledu pružnější a variabilnější než některé instituce státní (na příklad OSPOD).

² Viz. ČÍRTKOVÁ, Ludmila; VITOUŠOVÁ, Petra a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Praha : GRADA Publishing, 2007. ISBN 80-247-2014-2, str. 108

³ MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ, Branislava; POKORNÁ, Dana; TOUFAROVÁ, Marie. *Partnerské násilí*. Praha : Linde, 2008. ISBN 978-80-86131-76-4, str. 9

K domácímu násilí dochází nejčastěji mezi mužem a ženou, ale stále více se objevuje také násilí ve vztahu vnuk-prarodič nebo je osobou násilnou nejstarší potomek v rodině. Je důležité zmínit také existenci násilí v homosexuálních vztazích. Jak mezigenerační násilí, tak násilí v homosexuálních vztazích si zaslouží samostatné rozpracování. V této práci se zaměřím pouze na vztahy mezi partnery opačného pohlaví se zřetelem na přítomnost dítěte nebo více dětí v rodině.

2.1 Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte

Syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (dále jen syndrom CAN) v úvodu zmiňujeme proto, abychom tento jev dokázali odlišit od domácího násilí a nastínili možnost jejich koexistence. Domácí násilí se označuje také jako psychické násilí na dítěti. Marvánová-Vargová a kol. ve své publikaci uvádějí, že podle světové zdravotnické organizace je přítomnost dítěte při napadení matky kvalifikována jako psychické týrání dítěte.⁴ Syndrom CAN je tedy nadřazeným pojmem domácímu násilí a dá se říci, že tuto problematiku v sobě zahrnuje. Zároveň poukáží na fakt, že následky týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte jsou velmi podobné následkům násilí mezi partnery, přestože je zde dítě svědkem a nikoliv cílem útoků.

Syndrom CAN je vědomé tělesné ubližování dítěti, ale také nezabránění takovému zacházení s dítětem. Představuje všechny nepřiměřené akty násilí na dítěti. Zahrnuje hrubé útoky na dítě, jejichž důsledkem je tělesné zranění, trvalé poškození dítěte nebo dokonce úmrtí. Obsahuje také pravidelně užívané nepřiměřené tělesné trestání dítěte.⁵ Matoušek uvádí, že se jedná o každou interakci mezi rodiči a dítětem, která dítě poškozuje vývojově, emočně nebo tělesně.⁶

Jiří Dunovský charakterizuje syndrom CAN jako jakékoliv vědomé nebo nevědomé jednání rodiče nebo vychovatele vůči dítěti, jež je v dané společnosti nepřijatelné a poškozuje tělesný, duševní i společenský stav a vývoj dítěte.⁷

⁴ MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ, Branislava; POKORNÁ, Dana; TOUFAROVÁ, Marie. *Partnerské násilí*. Praha : Linde, 2008. ISBN 978-80-86131-76-4, str. 110 in ROSA 2003.

⁵ http://www.dkc.cz/syndrom_can.php

⁶ MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 1993. ISBN 80-901424-7-8, str. 87.

⁷ DUNOVSKÝ, Jiří; DYTRYCH Zdeněk; MATĚJÍČEK Zdeněk a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. 1. vyd. Praha : GRADA Publisching, 1995. ISBN 80-7169-192-5, str. 24.

Syndrom CAN je tedy týrání, které je na dítě přímo zaměřené, dítě je cílový objekt. U domácího násilí je cílem rodič, zpravidla matka. Dítě bývá v pozici svědka, v níž trpí myšlenkami na to, že konfliktu mezi rodiči mohlo zabránit, mělo zasáhnout a nevědělo jak. Někdy se také oba jevy mohou prolínat. Nejprve může být násilí zaměřeno na matku, poté přechází na dítě, které ji chce bránit nebo pláče. S tímto se setkáváme častěji pokud je dítětem rodičů dcera. Otec agresor ji k matce přirovnává, může je obě častovat stejnými výrazy a projektovat na dceru zlobu, třeba za nepřípravenou večeři.

Týrání a zneužívání dítěte se tedy může vyskytnout společně s problémem domácího násilí. Ukázkou je případová studie rodiny „B“ v praktické části diplomové práce. Dítě může v rodině trpět také zanedbáváním, což znamená, že rodič na dítě nereaguje. Chybí zde jakákoliv i patologická interakce. Tyto děti mohou být paradoxně více poznamenané než děti týrané. I negativní pozornost je pro ně lepší než úplný nezájem.

3 ROZPOZNÁVACÍ ZNAKY DOMÁCIHO NÁSILÍ

Obecně je důležité nezaměňovat pojem domácí násilí s rozepří v rodině. Domácí násilí není hádkou se symetrickými vztahy. Z hlediska pomoci dětem by však měla být stejná pozornost věnována paralelně i takovýmto rodinným konfliktům. Pro lepší možnosti specifikace domácího násilí a odlišení od jiných forem násilných činů byly zformulovány čtyři základní znaky, které pro Českou republiku vytvořila expertní skupina Aliance proti domácímu násilí. Nejprve zmíním jednoznačně definovaný atribut, a poté okomentuji případné potíže.

1. Opakování a dlouhodobé trvání násilí.

Opakování znamená, že se nejedná se o jednorázový incident, i když ten může být projeven začínajícího domácího násilí. Kolik konfliktů musí oběti strpět, aby se jednalo o domácí násilí a pachatel tudíž mohl být z domácnosti vykázán, se nikde nedefinuje. Tohoto znaku se rádi drží zejména policisté, kteří situaci neřeší často ani po druhém či třetím incidentu v rodině, s odkazem na nedostatečně dlouhodobé trvání. Je ale pravdou, že i po prvním incidentu, kde bylo přítomno dítě, by policie měla informovat OSPOD, který může situaci podchytit a rodinu začít sledovat.

2. Eskalace intenzity a četnosti domácího násilí.

Domácí násilí se začíná projevovat nenápadně, útoky směrem k oběti se zpravidla stupňují. Z počátku může jít o zákazy a příkazy, které mohou přejít do těžkých fyzických útoků. Pokud je však násilná osoba ovlivňována nějakou návykovou látkou, může se násilí vystupňovat nečekaně rychle a zmíněná eskalace se nekoná. S případy, kdy má agresor dlouhodobé potíže s alkoholem se setkávám velmi často, což je patrné z praktické části diplomové práce. V tom případě se nelze spolehnout na zmiňované znaky, protože již první nebo druhý konflikt může skončit těžkým ublížením na zdraví. Pomáhajícímu pracovníkovi často nezbyvá nic jiného, než dát přednost vlastnímu vyhodnocení prognózy vývoje násilí v rodině.

3. *Jasně a neměnitelné role aktérů.*

To znamená, že stojí osoba násilná na straně jedné a osoba ohrožená na straně druhé. Tento bod chce říci, že domácí násilí není vzájemné napadání nebo rvačka. Je známo mnoho případů, kde každý z rodičů je osobou násilnou i ohroženou, agresor i oběť zároveň. V praxi vzniká problém v situaci, kdy osoba ohrožená v sebeobraně způsobí nějaký šrám osobě násilné nebo je osoba ohrožená zvyklá vyjadřovat se ve vyhrocených situacích vulgárně vůči agresorovi. V tomto případě se o domácí násilí nejedná, lze tím argumentovat policii, při soudním řízení apod. O to bývá těžší situaci v rodině řešit a uchránit před násilím přítomné děti. I když se jedná o konflikty vzájemné, dítě v takové rodině trpí stejně jako v rodině, kde můžeme role aktérů přehledně identifikovat.

4. *Prostředí, kde k domácímu násilí dochází, je společné místo pobytu, nejčastěji bydliště, násilníka i oběti.*

Násilné chování se děje skrytě, stranou společenské kontroly. Privát si s sebou osoby mohou přenášet i do jiných prostředí, například rekreační středisko, auto apod.⁸ Myslím si, že jde o jediný atribut, který umožňuje jednoznačně domácí násilí identifikovat, aniž by obsahoval sporné body.

Znaků domácího násilí se musí striktně držet policie, OSPOD a další státní instituce, které s domácím násilím přijdou do styku. Dle mého názoru je to někdy staví do nepříjemné pozice. Jedná se o hraniční situace, kdy všechny znaky nejsou splněny a orgán ztrácí některé možnosti, jak v rodině intervenovat.

⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila; VITOUŠOVÁ, Petra a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Praha : GRADA Publishing, 2007. ISBN 80-247-2014-2, str. 109

3.1 Pohledy na znaky domácího násilí

Je zřejmé, že znaky domácího násilí byly definovány s dobrým úmyslem. Slouží k tomu, abychom domácí násilí dokázali odlišit od jiných forem násilí, které se ve společnosti objevují, a také k tomu, aby oběť nemohla argument násilí používat jako zbraň proti partnerovi. Ke správnému označení domácího násilí je potřeba splnění všech čtyř znaků. Jak jsme již zmínili, tyto znaky tvoří i mnoho překážek v sociální práci s rodinou. Jejich posouzení je ponecháno na subjektivním zhodnocení osoby, která se s aktéřem bezprostředně setkává, nejčastěji se jedná o policistu. Oběť málokdy v přítomnosti pachatele nebo mezi dveřmi svého bytu dlouhodobost či stupňovitost konfliktů přizná. Nachází se v psychicky náročné, stresové situaci a tento fakt nedokáže objektivně posoudit. Všimněme si, že znaky domácího násilí neberou zřetel na přítomnost dítěte v rodině a nezohledňují vlivy, kterými je dítě traumatizováno.

Místo obecných znaků bych ocenila například používání dotazníkových škál, pro přesnější ohodnocení, které by bralo zřetel i na přítomnost a aktuální stav nezletilých dětí v rodině. Podobné hodnocení vypracovává policista, pokud dochází k vykazání násilníka z bytu. Jednodušší verze by se hodila pro jakékoliv prvotní setkání s rodinou. Sociální pracovník by měl podrobnější, písemně zaznamenané informace o prvním incidentu z pohledu třetí nezúčastněné osoby. Tyto údaje by pomohly překonat tendence oběti ke zkreslování průběhu a závažnosti incidentu, ke kterému téměř vždy dochází.

4 FORMY DOMÁCÍHO NÁSILÍ

Domácí násilí má mnoho forem a většinou se vyskytuje v kombinaci několika z nich. Násilí může být sexuální, fyzické, psychické, ekonomické a sociální. Některé formy domácího násilí se vyskytují častěji, jiné méně. Prevalence některých forem může být zavádějící. Třeba sexuální násilí v partnerském vztahu zpravidla oběť nepřizná, takže přehled o výskytu forem nemusí být přesně zjistitelný. Petra Vitoušová pro časopis Sociální práce například sdělila, že v České republice je nejrozšířenější formou kombinace fyzického a psychického násilí a jen ojediněle se vyskytuje izolované sexuální násilí.⁹

Odborníci se shodují na tom, že skutečnost je téměř vždy horší než jak ji oběť vylíčí, a to i v případě, že je odhodlána svou situaci řešit a od partnera odejít. Ne všem forem násilí bývá dítě svědkem. Velmi citlivě však vnímá atmosféru v rodině, kterou spoluutvářejí všechny formy násilného chování pachatele. V následujících kapitolách je stručný popis různých podob domácího násilí.

4.1 Psychické násilí

Psychické násilí může obsahovat zastrašování. Například zlé pohledy, výhružná gesta, předvádění zbraní, ničení věcí, ubližování jiným v přítomnosti ohrožené osoby. V praxi je obvyklé ubližování zvířatům, nebo destrukce hmotného majetku v domácnosti. Jedná se také o kritizování a ponižování za použití různých nadávek a vulgarismů, zesměšňování, zpochybňování duševního zdraví oběti nebo naopak citové vydírání, vyhrožování sebevraždou atd. Oběť má strach z reakcí násilné osoby, je oslabena a stydí se za své pocity. Může jít také o výhružky směřované k dětem. Agresor je schopen oběť přesvědčit o tom, že o své děti přijde. Domnívám se, že psychické násilí je obsažené také v následujících podobách násilí, neboť oběť zasahuje vždy i po psychické stránce.

⁹ VITOUŠOVÁ, Petra. Pachatelé nejčastěji kombinují psychické a fyzické násilí. *Sociální práce*, 2006. roč. 2006, č. 2. ISSN: 1213-6204, str. 5

4.2 Fyzické násilí

Zahrnuje například facky, rány pěstí, kopání, pálení, tlučení hlavou (např. o stěnu nebo topení), rdoušení, tahání za vlasy, bití apod. Následkem mohou být mnohočetné modřiny různého stáří, škrábance, lysiny po vytrhaných vlasech, zlomeniny, natržený ušní boltec apod. Agresor má tendenci fyzické útoky stupňovat. Může nabývat dojmu, že dřívější tresty již neplní svůj účel, ale oběť se s nimi jen smířila a naučila se rezignovaně utrpení přijímat.

4.3 Sociální násilí

Nečastěji se jedná o zvýšenou kontrolu všeho, co ohrožená osoba dělá, izolaci a zabraňování kontaktu s rodinou či přáteli, omezování v samostatnosti a rozhodování. Například zákaz přijímat návštěvy, telefonovat, dívat se na televizi, vycházet ven a pod. Osoby násilné bývají v tomto směru velmi důsledné a vynalézavé.

4.4 Ekonomická kontrola

Mnohdy se jedná o zamezení přístupu k financím (i vlastním), vydírání, neposkytování peněz na provoz domácnosti, ale i zákazy chodit do práce nebo se vzdělávat. Osoba násilná oběť ovládá a poskytnutí určité finanční částky si podmiňuje její zásluhou. Stává se, že agresor má plně pod kontrolou veškeré příjmy oběti. Může mít přístup k jejímu účtu nebo jí donutit ke změně nájemní smlouvy. Cílem je vytvořit absolutní závislost na partnerovi.

4.5 Sexuální násilí

Jako sexuální násilí se označuje znásilnění, nucení k praktikám, které oběť odmítá nebo také odpírání sexu s ponižujícími výroky ohledně vzhledu ohrožené osoby.¹⁰

¹⁰ MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ, Branislava; POKORNÁ, Dana; TOUFAROVÁ, Marie. *Partnerské násilí*. Praha : Linde, 2008. ISBN 978-80-86131-76-4, str. 13

5 PREVALENCE DOMÁCÍHO NÁSILÍ

Výskyt domácího násilí se začal sledovat teprve v 70. letech minulého století ve Spojených státech amerických. V České republice proběhl první výzkum v roce 2001. Pro Bílý kruh bezpečí ho vytvořila agentura STEM. Další výzkumy provedla například AVČR, ale také Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. Výsledky výzkumu Filozofické fakulty ukázaly, že 38 % žen z 1980 dotázaných zažilo domácí násilí.¹¹ Problém validity těchto výzkumů spočívá v samotném sběru citlivých údajů. Zpravidla zachycují prožitě a zpracované zkušenosti, které mohou být zkreslené. Velmi těžce může výzkumný vzorek zachytit ženy, které situaci odmítají, vytěšňují nebo jsou aktuálně vystavené násilí a ovládá je strach o situaci hovořit.

Domácí násilí se vyskytuje napříč celým sociálním spektrem společnosti. Pro domácí násilí v tzv. vyšších vrstvách je charakteristické, že je více skryté. Typickým pachatelem domácího násilí z vyšší vrstvy společnosti je muž, který se projevuje jako velmi seriózní, uznávaný a reprezentativní člověk. Mimo dosah společnosti se chová násilně a zákeřně ke svému nejbližšímu okolí. Pro osobu ohroženou je těžké se s problémem svěřit nebo proti svému protějšku podniknout jakékoliv kroky. Často se setkává s nedůvěrou svého okolí, které pachatele považuje za ideálního manžela a partnera. Zním několik případů z praxe, kdy osobou násilnou byl policista nebo uznávaný lékař a rodina žila v menším městě, což situaci oběti velmi komplikovalo.

Převážně se v roli agresora setkáváme s muži, ti mohou být stejně tak oběťmi domácího násilí. V takovém případě je latence velmi vysoká. Násilí může probíhat také mezi sourozenci, oběťmi se často stávají i bezbranní senioři. V této práci se zabýváme klasickým partnerským modelem rodiny s dětmi. Vzhledem k častějšímu násilí ze strany muže označujeme často jako oběť (v českém jazyce ženského rodu) automaticky ženu. Tím zde nepopíráme existenci výskytu domácího násilí v opačném rozdělení rolí.

¹¹ MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ, Branislava; POKORNÁ, Dana; TOUFAROVÁ, Marie. *Partnerské násilí*. Praha : Linde, 2008. ISBN 978-80-86131-76-4, str. 14

6 MÝTY O DOMÁCÍM NÁSILÍ

Ze zkušenosti sociálních pracovníků, odborníků, ale i obětí vyplývá, že ve společnosti stále panuje řada mýtů, které znevýhodňují oběti domácího násilí a tím také děti, které v rodině žijí. Těmto zažitým mýtům může podléhat i sama oběť nebo agresor. Pro potřeby této práce jsem vybrala jen ty nejrozšířenější, se kterými se specialista zabývající se problematikou domácího násilí setká nejčastěji.

První mýtus obsahuje myšlenku, že domácí násilí je soukromá záležitost, kterou si musí aktéři vyřešit sami. Vychází z nepsaného pravidla, kterým se rozumí, že do záležitostí partnerů se nemá právo nikdo vměšovat. Zkušenost na mě působí dojmem, že k této myšlence inklinují převážně susedé rodiny, ve které se násilí vyskytuje. Poskytují si zřejmě důvod, proč násilí přehlížet. Praxe však také ukazuje, že změna v jednání agresora nebo oběti není bez zásahu zvenčí téměř možná.

Následující domněnka spočívá v tom, že domácí násilí se týká jen několika málo rodin. Domácí násilí je skryté za zdmi domovů, a proto působí dojmem, že se vyskytuje jen výjimečně. Výsledky studií z celého světa nám ukazují opak. Například Marvanová-Vargová a kol. uvádějí ve své publikaci výsledek studie z Velké Británie, který ukazuje, že 40 – 50 % žen je zabito vlastním partnerem nebo manželem.¹² Orgány sociálně-právní ochrany dětí vedou statistiky domácího násilí. Ministerstvo práce a sociálních věcí shromažďuje a eviduje výsledky těchto statistik, ze kterých vyplývá každoročně vysoký nárůst případů. Statistiky OSPOD přitom zaznamenávají jen rodiny, ve kterých vyrůstají již narozené děti.

Dalším mýtem je tvrzení, že ženy k násilí svého partnera vyprovokovaly. Tento mýtus je opravdu velmi rozšířený. Tímto výrokem se zpravidla pachatel brání a vysvětluje tak institucím své chování. Pravdivost tohoto tvrzení se těžko prokazuje. Jako záminka k násilí může posloužit opravdu cokoli, připravené jídlo, chování dětí apod. Žádný důvod ale není omluva k násilí. Týrané ženy se většinou snaží naopak konflikty nevyvolávat a svému partnerovi vyhovět. Je to mechanismus, který si postupem času vybudovaly a slouží k předcházení eskalace násilí.

¹² MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ, Branislava; POKORNÁ, Dana; TOUFAROVÁ, Marie. *Partnerské násilí*. Praha : Linde, 2008. ISBN 978-80-86131-76-4, str. 18

Násilí v rodině není tak strašné, jinak by oběť od partnera odešla. Většinou lidí se zdá nepochopitelné, proč žena z násilného vztahu neodejde. Tím na ženě zůstává přímá odpovědnost za další násilné útoky. Důvody, pro které partnerka neodchází, jsou rozmanité. Může být na partnerovi ekonomicky závislá, nemá možnost najít si bydlení ani práci. O veškeré vazby s okolím i přáteli postupem času přišla. Důvodem, proč zůstat bývají paradoxně i děti. Odchod z násilného vztahu často znamená odejít do jiného města. Pokud oběť nemá zázemí v širší rodině, může sice využít možnosti azylového a utajovaného bydlení, ale to je často nad její síly.

Vezměme v patrnost fakt, že oběť je naučena s násilníkem vycházet, ví jak se střídá období klidu, kdy násilí eskaluje a kdy napětí klesá. Doma má jistotu nejen teritoriální, ale také vztahovou. Je možná zvyklá, že nemá žádné finance, ale partner ji určité částky poskytuje v závislosti na tom, jak je „poslušná“. Představme si, jak je těžké pro takovou ženu s dětmi odejít. Aby se oběť násilí dostala zcela z vlivu svého partnera, musí se většinou odebrat do velmi vzdáleného místa od původního domova. Je potřeba vyřídít pro děti nové lékaře, školy, zaplatit ubytování, složitě cestovat apod. Žena se zpravidla cítí být úzkostná, slabá a neschopná, roli zde hraje i naučená závislost na partnerovi. Mnohdy zvolí raději jistotu pro sebe i děti, byť se jedná o jistotu života v násilí.

Během své práce s rodinami, kde se vyskytuje domácí násilí, se s těmito mýty setkávám převážně v menších obcích a spíše u starších občanů. Nepovažuji toto tvrzení za pravidlo, ale poukazují na možný vliv minulého režimu a vliv uskupení obyvatel na názory týkající se problematiky domácího násilí. Následkem těchto mylných názorů trpí jak samotné oběti, tak i děti vyrůstající v rodinách. Často je pro pomoc rodině potřeba do problematiky zainteresovat větší množství institucí – školy, obecní úřady apod. Jen těžko může adekvátní podporu a pomoc zajistit člověk, který se přiklání k některému z výše uvedených mýtů. Názory vedení malé obce, ovlivněné působením mýtů, nám v praktické části této práce ukazuje případová studie rodiny „A“.

7 AKTÉŘI DOMÁCÍHO NÁSILÍ

Aktéři domácího násilí jsou osoba násilná a oběť jejího konání. Matka a otec, rodiče dítěte, a také děti, kterým dále věnujeme samostatnou kapitolu. Děti jsou často jedinými svědky těchto událostí. Situace v rodině na ně plně doléhá a veškerému násilí v rodině bezmocně přihlížejí. Jejich situace je specifická tím, že mají rády oba rodiče, tedy jak násilníka, tak jeho oběť.

Obecně jsou v pomáhajících profesích patrné tendence pracovat více s obětí než s násilníkem. Můžeme si to mylně vyložit tím, že oběť je ta, která něco nezvládá, je slabá a proto potřebuje pomoci. Agresor se jeví jako suverén, který nepotřebuje zvláštní péči. Realita ukazuje, že oběť pomoc spíše přijme a přes ní lze uskutečnit nejvíce změn. Ideální je pracovat s oběma partnery, ale ne vždy je to možné. Agresor situaci často bagatelizuje jako přehnaně vyhocenou, problém v rodině popírá a odmítá ho řešit. Možná proto je v pomáhajících profesích jen minimum institucí zaměřených na intervenci s pachatelem nebo-li násilníkem.

7.1 Pachatelé násilí v rodině

Přesto, že se celá tato práce orientuje na specifika potíží obětí, zmíníme i možnosti spolupráce s pachatelem. Koneckonců i kooperace s pachatelem může být v důsledku prospěšná pro minimalizaci následků jeho násilného počínání vůči ostatním členům rodiny. Pozornost se vždy obrací nejprve na ohrožené osoby, neboť jejich ochrana se stala prioritou většiny organizací.

Pohnutky pachatele k násilí uvnitř partnerského vztahu se liší od běžné kriminální činnosti. Domácí agresor zpravidla neutíká z místa činu a nemá pocit, že by páchal něco trestného.¹³ „*Pachatelé partnerského násilí pocházejí z různých vzdělanostních vrstev. Řada z nich však vykazuje podobné rysy, jako např. nedostatek empatie či takzvanou „dvojí tvář“.* Mnozí pachatelé domácího násilí byli sami v dětství týráni, byli svědky násilí vůči matce, nebo zažívali citovou deprivaci.“¹⁴

¹³ MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ, Branislava; POKORNÁ, Dana; TOUFAROVÁ, Marie. *Partnerské násilí*. Praha : Linde, 2008. ISBN 978-80-86131-76-4, str. 110

¹⁴ MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ, Branislava; POKORNÁ, Dana; TOUFAROVÁ, Marie. *Partnerské násilí*. Praha : Linde, 2008. ISBN 978-80-86131-76-4, str. 110

Během svého života se naučili, že nejsnazší a nejefektivnější možnost, jak něco prosadit se dá realizovat cestou násilí. S pachatelem (stejně jako s obětí) můžeme efektivně spolupracovat jen pokud je k tomu motivován. Pociťuje své jednání jak problémové a má ochotu udělat něco pro změnu. Jak vyplývá z výše uvedené charakteristiky pachatelů, jedná se spíše o výjimky. Většina z nich zcela odmítá existenci problému. Příběh spolupracujícího pachatele nám představuje případová studie rodiny „C“.

Pokud by se podařilo pachatele ke změně vést, může využít služeb OSPOD, navštěvovat poradnu pro mezilidské vztahy, psychologa, popř. psychiatra nebo se obrátit na neziskovou instituci, eventuálně využít pomoci Probační a mediační služby. Pokud pachatele od rodiny jen separujeme, nezabráníme tomu, aby si našel další partnerku s dětmi, kde bude nadále používat negativní naučené vzorce chování. Za každých okolností je potřeba pachateli pomocnou ruku alespoň nabídnout.

Násilník selhává v roli partnera i otce, proto nemůže být dobrým identifikačním vzorem pro syna ani obrazem mužské role pro dceru. Mnohé kriminologické výzkumy ukazují, že oběť také často vstupuje do násilných vztahů opakovaně. Po negativních zkušenostech z dětství nebo z předchozích vztahů projevuje submisivní a pasivní naučené vzorce chování, které přitahují potencionální pachatele. Ti zase mají naučené vzorce agresivního chování. Takto laděné osobnosti se doplňují a může vzniknout i vzájemná závislost.¹⁵

¹⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila; VITOUŠOVÁ, Petra a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Praha : GRADA Publisching, 2007. ISBN 80-247-2014-2, str. 18

8 SOCIÁLNĚ-PSYCHOLOGICKÉ ASPEKTY PRÁCE S OBĚŤMI

Každý zdravý člověk má schopnost přirozeně důvěřovat sobě, svým blízkým a svému okolí. Tyto schopnosti jsou násilným činem oslabeny. Oběť ztrácí pocit autonomie, svobody a cítí se bezmocná. V České republice je velmi problematické zjišťovat emocionální újmu z hlediska práva a trestního řízení. V řadě jiných zemí je zcela běžné, že oběť má právo na odškodnění emocionální újmy i v případech, kdy nedošlo k fyzickým útokům.¹⁶ Je zřejmé, že se jedná o velmi zneužitelný a špatně prokazatelný aspekt. Domnívám se však, že pomocí vhodně zvolených pravidel by se tento jev mohl do české legislativy prosadit. Zatím by alespoň každý profesionál, který se s obětí setká, měl brát na emocionální aspekt zřetel a akceptovat jej.

Oběť domácího násilí zpravidla nevyjadřuje své pocity přímo. Prožívání emocí se změlčuje a otupuje, čímž se oběť nevědomě chrání před prožíváním bolesti. Proto se skutečná oběť domácího násilí snaží ve svém vyprávění násilí zlehčovat. Důvodem může být také stud za to, co se doma děje a výčitky, že oběť nebyla schopna jednání agresora zabránit. Díky tomu vyhledává pomoc až v době vystupňovaného a rozvinutého teroru ze strany násilníka. To už je osobnost člověka ovlivněna negativními zkušenostmi. Mění se chování oběti, její přístup k životu a reálný pohled na prožité trauma. Pro hlubší pochopení tohoto mechanismu se podíváme na domácí násilí pohledem několika psychoterapeutických směrů.

8.1 Teoretické přístupy aplikované na problematiku domácího násilí

Problematika domácího násilí začala být, z hlediska svého vývoje, řešena až po „objevení“ fenoménu týrání dětí. Domácím násilím se nejdříve začali zabývat lékaři, psychologové a psychiatři. Teoriemi, kterými byla snaha vysvětlit i násilné chování mezi partnery jsou psychoanalýza, teorie sociálního učení, teorie osobnosti a další.¹⁷

¹⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila; VITOUŠOVÁ, Petra a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. Praha : GRADA Publishing, 2007. ISBN 80-247-2014-2, str. 16

¹⁷ MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ, Branislava; POKORNÁ, Dana; TOUFAROVÁ, Marie. *Partnerské násilí*. Praha : Linde, 2008. ISBN 978-80-86131-76-4, str. 24

V dnešní společnosti jsou sice považovány tyto pohledy víceméně za překonané, ale některé z teorií obsahují zajímavé aspekty pohledu na problematiku, které mohou sloužit ke správnému pochopení podstaty partnerského násilí. Ludmila Čírtková v rozhovoru pro časopis Sociální práce uvádí, že v teoriích domácího násilí dominují tzv. multifaktorové přístupy, které nepřinášejí žádné nové poznatky ani pohledy na problematiku. Spojují dřívější přístupy a hledají nové vazby týkající se domácího násilí, což potvrzuje názor, že domácí násilí je složitým a komplexně podmíněným jevem.¹⁸

8.1.1 Psychoanalýza

Psychoanalýza se zabývá raným dětstvím jedince. Podle psychoanalýzy jsou patogenní vzpomínky aktivně vytěšňovány, pokud je vlastní obsah těchto prožitků pro člověka nepřijatelný. Vytěšněné vzpomínky zůstávají v nevědomí, což brání zdravému rozvoji člověka. Psychoanalytická psychoterapie se snaží tyto vzpomínky dostat zpět do vědomí a zdravě je zpracovat. Podle psychoanalytické teorie se u jedince vytvářejí dispozice k tomu, aby se násilně choval a nebo se násilí přizpůsobil. Vše se odehrává v době raného vývoje, který je v psychoanalýze rozhodující pro další vývoj osobnosti.

Freud rozdělil vývoj jedince do několika fází podle toho, co je v popředí zájmu člověka. Nejdříve se jedná o fázi orální, pak anální, falickou, fázi latence a nakonec genitální. Vysvětlení je takové, že agresor ustrnul v orálně-sadistické fázi vývoje, kterou nezvládl, a proto se projevuje v dospělosti násilným chováním vůči blízkým lidem.¹⁹ Oběti jsou rovněž označovány jako lidé, kteří nezvládli nějakou část psychického vývoje. S těmito osobnostními charakteristikami se pracuje v rámci psychiatrických diagnóz, což mnoho dnešních odborníků odmítá. Namítají, že reakce žen většinou nejsou následkem patologického chování, ale strategií pro přežití. Psychiatrizace obětí jim navíc znesnadňuje už tak nevýhodné postavení ve společnosti.

¹⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Domácí násilí: Fakta a paradoxy. *Sociální práce*, 2006. roč. 2006, č. 2. ISSN: 1213-6204, str. 64

¹⁹ MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ, Branislava; POKORNÁ, Dana; TOUFAROVÁ, Marie. *Partnerské násilí*. Praha : Linde, 2008. ISBN 978-80-86131-76-4, str. 25

8.1.2 Teorie sociálního učení

Rodina je považována za hlavní zdroj socializace jedince. Teorie sociálního učení předpokládá, že pokud jsou děti svědky násilí ve své rodině, budou tento vzorec chování napodobovat v dospělosti. Ženy se pak učí násilí přijímat a nevzdorovat jeho projevům. V 70. letech minulého století byl popsán tzv. fenomén naučené bezmocnosti, což je pasivní a submisivní chování ve chvíli, kdy má jedinec zkušenost s tím, že obrana se nevyplatí. Jde o jeden z důvodů, proč oběti ztratí schopnost dostat se z násilného vztahu. Tento model se věnuje procesu, který ukazuje, jak se ženy učí tolerovat násilné chování. Nezaobírá se už tím, jak se lidé učí násilnému chování vyhýbat. Principy, které se uplatňují v procesu učení by měly být platné i v procesu potlačení násilného chování, což je námitka odborníků na objasnění domácího násilí pomocí této teorie.²⁰ Je pravdou, že generace žen poznamenané násilným chování partnerů si předávají tendence k vyhledávání stejně založených mužů a submisivní postoje vůči nim. Takovým příkladem je i případová studie rodiny „B“ v praktické části této práce, kdy matka toleruje násilné chování partnera své dcery.

8.1.3 Sociálně psychologické teorie

Tyto teorie se snaží vysvětlit a popsat silné emociální pouto mezi obětí a násilníkem. Bývá přirovnáváno k jevu, kdy rukojmí cítí pozitivní vazbu k únosci nebo týrané dítě ke své matce. Je zvláštní, že opakováním cyklu násilí a usmírování se tvoří dokonalá závislost oběti na osobě násilné. K pochopení partnerského násilí přispělo v roce 1982 objevení tzv. Stockholmského syndromu. Vyplývá z události, která se odehrála ve Švédsku. Při bankovním přepadení byli čtyři lidé drženi šest dní jako rukojmí. Z pozdější analýzy této události bylo zjištěno, že zajatci chovali ke svým únoscům přátelství a spolu s nimi se obávali policejního zásahu. Tento výklad se podílí na vysvětlení toho, proč oběť snáší násilí dlouhodobě a vztah s násilníkem neukončí.²¹ Mohlo by se jednat o jakousi obranu mozku proti silné stresové a nepřehledné situaci. Mnoho žen jednání svých partnerů hájí například tím, že si trest zasloužily, protože přišly opravdu o pět minut později, protože byl doma skutečně nepořádek apod.

²⁰ MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ, Branislava; POKORNÁ, Dana; TOUFAROVÁ, Marie. *Partnerské násilí*. Praha : Linde, 2008. ISBN 978-80-86131-76-4, str. 29

²¹ MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ, Branislava; POKORNÁ, Dana; TOUFAROVÁ, Marie. *Partnerské násilí*. Praha : Linde, 2008. ISBN 978-80-86131-76-4, str. 30

9 DÍTĚ V RODINĚ S VÝSKYTEM DOMÁCIHO NÁSILÍ

Rodina pro děti představuje domov, tedy bezpečné zázemí pro bezstarostné dětství. Dítě cítí, že je akceptováno takové jaké je a lásku rodičů si nemusí zasloužit. Ne každá rodina disponuje takovým prostředím. Dynamika soužití rodiny je velice proměnlivá a ovlivňuje ji množství okolností. Dítě je jednoznačně nejslabším článkem v interakci rodinných vztahů.²² Každá rozepře v domácnosti se nejdříve projeví právě na dítěti. Rodina, ve které se domácí násilí objevuje, bývá často typická nedůsledností ve výchově dětí, a také proměnlivým postojem rodičů ke svým dětem, což je uvádí do nejistoty a vnitřního zmatku. Potomek neví, co se od něj očekává, co bude následovat a vytváří se v něm pocit trvalé úzkosti a napjetí.

Jan Vymětal ve své publikaci uvádí, že výchovné působení v rodině se děje buď vědomě a nebo nevědomě. Největší vliv a intenzitu má výchovné působení, které si vůbec neuvědomujeme. Značná část výchovy se tedy děje mechanismem nápodoby, kdy rodiče slouží dítěti jako model pro své jednání. Dítě přirozeně nejraději kopíruje to jednání, které vede k úspěchu.²³ Svědky domácího násilí se mohou stát děti všech věkových kategorií od kojenců až po mladistvé. Dítě může být ovlivněno násilím mezi rodiči v různých vývojových obdobích. Na našem trhu není k dispozici literatura, která by se zabývala dopadem násilí v rodině na děti v souvislosti s tím, v jakém vývojovém období se zrovna nacházejí. Některé vlivy je možné odvodit od klasických teorií psychického vývoje jedince.

²² VYMĚTAL, Jan. *Úzkost a strach u dětí*. 1. vyd. Praha : Portál, 2004. ISBN 80-7178-830-9, str. 108

²³ VYMĚTAL, Jan. *Úzkost a strach u dětí*. 1. vyd. Praha : Portál, 2004. ISBN 80-7178-830-9, str. 140

9.1 Vývoj dítěte

Rodiče mají nejvýznamnější vliv na své děti v době od narození do předškolního věku. V průběhu svého vývoje mají děti zvýšenou schopnost napodobovat dospělé a rodiče jim přirozeně slouží jako model jednání. Charakteristikou vývoje dítěte se zabývalo a stále zabývá mnoho autorů. Například Erik Erikson rozdělil psychický vývoj do osmi stádií. V každé části svého vývoje musí dítě dosáhnout nějakého cíle, aby mohlo ve vývoji zdravě pokračovat dál. My se zaměříme na prvních pět fází, které se týkají vývoje jedince do doby, než se stane dospělým a je schopno opustit svou primární rodinu.

V prvním stadiu, které trvá od narození do jednoho roku, by mělo dítě dosáhnout základní důvěry ve svět. Potvrzením jistoty a bezpečí eliminuje úzkost a rozvíjí se otevřenost vůči okolí.²⁴ Pokud dítě zažívá násilí mezi rodiči v tomto období, stupňuje se úzkostnost a uzavřenost. Dítě se posléze nenaučí zdatnosti v sociálních vztazích a to mu brání v dalším rozvoji.

Další fáze trvá od jednoho do tří let věku. Základním prvkem je emancipace směřující k osamostatnění. Dítě by mělo dosáhnout základní důvěry v sebe sama.²⁵ Již batole se učí pravidlům chování, které mu předávají rodiče. V rodině s výskytem domácího násilí může dítě je stěží důvěřovat sobě samému, když je nuceno stále pochybovat v souvislosti s atmosférou v rodině.

Další období trvající od tří do šesti let je označováno jako fáze iniciativy a aktivity. Rozvíjejí se základy svědomí a s tím spojené pocity viny. „*V tomto období dochází k zásadní proměně osobnosti.*“²⁶ Pocit viny je čistě subjektivní a dítě není dost zralé jej správně uchopit a posoudit. Jsem toho názoru, že při výskytu násilí mezi rodiči je pocit viny nejvíce traumatizujícím pocitem. Při množství pohovorů s dětmi, které jsem měla možnost vést, jich většina zmínila právě vinu za probíhající násilí.

²⁴ ERIKSON in VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8, str. 44

²⁵ ERIKSON in VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8, str. 45

²⁶ ERIKSON in VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8, str. 45

Od šesti do dvanácti let trvá fáze snaživosti, kdy dítě především usiluje o dobrý výkon a tím o své prosazení. Snaží se naopak vyhnout neúspěchu a pocitům méněcennosti. Vztah k sobě je definován prostřednictvím výkonu a prostřednictvím pozitivní akceptace ostatním lidmi. Významná je pro dítě školní zkušenost.²⁷ Vlivem probíhajících sporů v rodině je často u těchto dětí školní aktivita zeslabována a prospěch horší, neodpovídající schopnostem dítěte. Po neúspěších ve škole se dítě vrací domů, kde na něj nemusí čekat nikdo s vlídným slovem. Toto je u domácího násilí velmi běžné. Matka nemá na pozitivní vazby k dítěti energii, protože se soustředí na vyhýbání se střetům s partnerem.

V době dospívání, které je zde ohraničeno věkem od dvanácti do dvaceti let, je charakteristický rozvoj osobní identity. Mění se sebepojetí osobnosti a adolescent hledá odpovědi na existenciální otázky.²⁸ Člověk se může identifikovat s jednáním některého z rodičů, může k němu zaujmout negativní postoj nebo proti němu i bojovat. V tomto období je citlivý na křivdy, které vnímá v plném rozsahu. Na nerovný vztah v rodině si vytváří svůj názor a svá vysvětlení. Útěchu může hledat ve stavech, které jsou pro něj srozumitelnější, může se uchýlit k alkoholismu, užívání drog či navázat kontakt s nějakým náboženským či radikálním uskupením.

Poslední etapa vývoje člověka k plné dospělosti je fáze intimity, tvořivosti a osobní integrity.²⁹ Pokud se nepodaří předchozí úkoly zvládnout, nemusí jedinec k těm fázím vůbec dospět.

Na modelu jednoho z mnoha vývojových členění osobnosti vidíme, že dítěti hrozí, díky násilí v rodině, selhání v každé z vývojových fází, kterými v dětství prochází. Na to navazují další psychické a sociální potíže, které se projevují v dospělosti.

²⁷ ERIKSON in VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8, str. 45

²⁸ ERIKSON in VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8, str. 45

²⁹ ERIKSON in VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8, str. 45

9.2 Konkrétní projevy domácího násilí na osobnost dětí

Jak jsem již zmínila, následky dětského svědectví domácího násilí jsou podobné jako u syndromu CAN. Dochází například k rozvoji neurotických symptomů jako je úzkost, psychosomatické potíže, deprese. Dochází k narušení sebepojetí a snížení sebevědomí. Děti mohou trpět poruchami spánku, objevují se hyperaktivita, apatie, snížená odolnost vůči stresu a problémy s koncentrací. Může se vyskytnout i psychická deprivace, která je charakteristická opožděným vývoje řeči, sociálních a hygienických návyků. Následky domácího násilí, stejně jako jejich četnost a intenzita, jsou individuální. Každé dítě má jiné vrozené dispozice a schopnosti se zátěžovým situacím vyrovnávat.

Dítě může být zasaženo opakujícími vzpomínkami negativní zkušenosti. Pokud zažilo domácí násilí ve velmi raném věku, má s jeho zpracováním stejné potíže jako děti starší, jen problém nedokáže verbalizovat. Zejména pokud v době zážitku ještě neumělo mluvit. Tyto děti bývají velmi vystrašené, nelze je oddělit od matky, umístit ve školce apod. Mohou se vyskytnout poruchy spánku a zvýšená agresivita. U starších dětí se setkáme s poruchami koncentrace, objevují se potíže ve škole a podrážděnost. Děti mohou své traumatické zkušenosti projevovat i častým opakováním nějakého nutkavého chování nebo rituálními zvyky. Jedná se o činnost, která jim umožňuje uvolňovat vzniklé napětí, zmírnit úzkost a získat jistotu. Hlavním znakem je právě úzkost a strach, vztek a nebo smutek. Takové děti potřebují speciální a hlavně soustavnou psychologickou péči.

*„U dětí, které jsou svědky či oběťmi bití, týrání nebo zneužívání, mohou vznikat různé vývojové poruchy, šokové reakce a snahy o únik z této situace, které mohou vést až k sebevražedným pokusům. Je důležité si uvědomit, že pro dítě je velmi obtížné se v nastalé situaci vyznat a zorientovat. Nerozumí tomu, co se doma děje, cítí bezradnost a opuštěnost. Má potřebu přebírat odpovědnost či vinu za vzniklou situaci na sebe a snaží se hledat řešení.“*³⁰

³⁰ [Http://www.domacinasili.cz/cz/redakce/ohrozene-osoby/deti/r87](http://www.domacinasili.cz/cz/redakce/ohrozene-osoby/deti/r87) [online]. 2007 [cit. 2009-05-11]. Dostupný z WWW: <www.domacinasili.cz>.

Přístupy různých autorů k následkům domácího násilí se liší. Například Eva Vaníčková ve své publikaci uvádí názor, že domácí násilí je u dětí i dospělých příčinou přenosu násilí mimo rodinu, takže následně dochází k šikanování v zaměstnání nebo ve škole.³¹ Není známo, jak často se tento jev podle autorky vyskytuje. Ve své praxi ani v jiné odborné literatuře jsem se s touto souvislostí nesešla.

9.3 Systémové týrání a sekundární viktimizace

Dostat se z nerovného vztahu je komplikované i pro dospělého. Pro děti je situace složitější, jsou na osobě násilné i ohrožené životně závislé, nemají žádné možnosti, jak násilí ukončit a jak z něj utéci. Často jsou jedinými svědky toho, co se doma děje a když se situace začne řešit, zdaleka nemají vyhráno. Dítě může být vystaveno druhotnému zraňování systémem, který paradoxně vznikl pro jeho ochranu, čemuž se říká systémové týrání. Systémové týrání může vycházet z činnosti takových institucí jako jsou školská zařízení včetně dětských domovů, zdravotnická zařízení, městských úřadů a soudů. Může se tak stát například při rozhodování o osudu dítěte bez objektivní informovanosti, při nadbytečných lékařských vyšetřeních, zanedbávání nebo špatné péči v kolektivních zařízeních.³²

Z vlastní zkušenosti mohu doplnit, že systémové týrání z pozice sociálního pracovníka OSPOD hrozí nejdramatičtěji v otázce umístění dítěte mimo rodinu. Sociální pracovník musí velice citlivě posoudit míru nebezpečí, které dítěti hrozí ve srovnání s následky odejmutí dítěte z primární rodiny. Je potřeba brát v úvahu zejména citové vazby dítěte k rodině, vzít ohled na jeho věk a míru následků domácího násilí. Je evidentní, že se jedná o velice těžké rozhodování, kdy chyba může způsobit fatální následky. Mnohdy sociální pracovník stojí před možností dítě v rodině ponechat nebo dítě odejmout a ani jedna z těchto variant se mu nejeví jako ta správná. Jedná se o vnitřní konflikt, který je pro sociálního pracovníka psychicky velmi náročný a vytváří stresové situace.

³¹ VANÍČKOVÁ, Eva. *Tělesné tresty dětí*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing a. s. , 2004. ISBN 80-247-0814-0, str. 96.

³² [Http://www.dkc.cz/syndrom_can.php](http://www.dkc.cz/syndrom_can.php) [online]. 2002 [cit. 2009-10-26]. Dostupný z WWW: <www.dkc.cz>.

Pokud dítě zdolá cestu pomoci různých zařízení, často bývá jako svědek vyslýcháno policií nebo při soudním líčení. Děti mohou být vystavovány sekundární viktimizaci, což je situace, kdy se do procesu trestního řízení dostane další nadbytečné zraňování oběti. Může se jednat o pocit strachu, nespravedlnosti a izolace. I dětská oběť má být plně informována o svých právech a zákonitostech procesního řízení. U dětí je to však velice problematické. Obtížně jim lze vysvětlit složitost procesního řízení tak, aby mu porozuměly a aby přijaly racionální odůvodnění toho, proč musí říkat ty ošklivé věci, na které by nejraději zapoměly. V rámci soudního řízení se doporučuje vyslýchat nezletilé dítě v nepřítomnosti pachatele. Většinou je toto doporučení soudy akceptováno, ale stává se, že dospívající děti již takové „privilegia“ nemají.

9.4 Zpracování zkušeností s domácím násilím

Násilné situace v rodině si mohou děti vybavovat až s fotografickou přesností. Jako pozorovatelé si všimnou více podrobností než dospělí. Opakem této reakce je vytěsnění vzpomínek. Dítě o svém utrpení nemluví a může se stát, že si nepamatuje i několik let svého života. Po traumatizující události často následuje těžký pocit viny plynoucí z úvah o tom, co dítě mělo udělat, proč se to stalo, jak mělo matku ochránit apod. Tyto děti jsou pak velmi citlivé na jakýkoliv podnět, který považují za skrytě nebo zjevně nepřátelský a ostatních podnětů si příliš nevšímají. Tím se jedinec stává útočnějším nebo náchylnějším k úzkosti.³³ Děti vystavované násilí ve svých rodinách se naučí zpracovávat podněty jinak než děti, které se s násilím v rodině nesetkaly. Zafixují si, že některé situace je snazší řešit vyhrožováním, zastrašováním a agresivním chováním. Agresor se jeví jako silnější a mocnější člověk, který svým přístupem vždy a rychle dosáhne svého. V dospělosti se tento člověk může stát také pachatelem násilných činů nebo se uzavřít do sebe, být úzkostný, mohou se objevit deprese a další psychické i somatické obtíže. Tím se stává další potenciální obětí nějaké formy násilí.

³³ KOUKOLÍK, František; DRTILOVÁ, Jana. *Odlišné dítě*. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 1994. ISBN 80-7021-097-4, str. 132

Ludmila Čírtková také upozorňuje, že pohlaví oběti (myšleno dítěte) a pohlaví pachatele hraje důležitou roli v kontextu negativních dopadů násilí na psychiku oběti. Děti vnímají domácí násilí ve vazbě na svoji příslušnost k mužskému nebo ženskému pohlaví.³⁴ Syn má blíže ke ztotožnění se s otcem a naopak. Čírtková dále uvádí, že kolem 20 % dětí se přímo vměšuje do násilných incidentů. Prosí násilníka, aby od svého jednání upustil nebo se pokouší bránit svou matku. 10 % dětí je v průběhu útoku také napadeno a 2% dětí stojí na straně agresora.³⁵ To jsou zajímavá zjištění, byť nelze vyhledat z jakých zdrojů autorka čerpala.

9.4.1 Fenomén „dospělých dětí“

Z osobní zkušenosti mohu říci, že pracovník OSPOD má největší možnosti spolupráce s dětmi školního věku. Bohužel ani zde není intervence nijak častá a rozsáhlá, protože pracovní vytížení sociálního pracovníka to nedovolí a navíc nemá kompetence zasahovat do působnosti psychologických poraden. Přesto si lze všimnout již při prvním setkání s dítětem fenoménu „dospělých dětí.“ Takové dítě je klidné, hovoří o problémech mezi rodiči velmi věcně a objektivně. Témata, o kterých samo mluví, se týkají především hmotného zabezpečení rodiny. Například tvrdí, že u otce v zaměstnání se teď propouští, musejí sehnat dřevo na zimu, matka přišla o podporu apod. Na rozdíl od ostatních dětí svého věku dobře ví, vše o profesích svých rodičů a o finanční situaci rodiny i o tom, co si mohou dovolit pořídít a co už ne. Tyto děti potlačily své přirozené reakce, takže mají sníženou schopnost prožívat radost. Ve škole se nemusejí chtít zapojovat do her a mohou upřednostňovat vztahy s autoritami před vztahy s vrstevníky.

Rodiče nebo jeden z nich zřejmě řeší rodinné potíže s dítětem nebo před ním. Vzhledem k nefungujícímu vztahu s partnerem projektuje matka jeho pozici nejčastěji na nejstarší dítě a snaží se tím partnera nahradit. To vyvolává v dítěti pocit zodpovědnosti. Vlivem konfliktů v rodině může dítě samo ztrácet zájem o záliby běžné svému věku tím, že je konfrontováno s podstatně závažnějšími záležitostmi, které se můžou blížit strategii o přežití. Tento jev, v kontextu konkrétní rodiny, ukáží v případové studii rodiny „A“, kde se takto projevuje nejstarší ze třech sourozenců.

³⁴ ČÍRTKOVÁ, LUDMILA. Rodiče, děti, domácí násilí a traumatizující následky. *Právo a rodina*, 2007. roč. 2007, č. 9. ISSN 1212-866X, str. 12

³⁵ ČÍRTKOVÁ, LUDMILA. Rodiče, děti, domácí násilí a traumatizující následky. *Právo a rodina*, 2007. roč. 2007, č. 9. ISSN 1212-866X, str. 13

10 MOŽNOSTI POMOCI OBĚTEM DOMÁCIHO NÁSILÍ

V České republice neexistuje jednotný systém pomoci obětem domácího násilí. První instituce, které se začaly u nás touto specifickou pomocí zabývat byly nestátní neziskové organizace. Teprve v posledních letech se přidaly i státní subjekty. Začala se k problému vztahovat policie, škola, lékaři, OSPOD a další. Cílem všech by mělo být umožnit dětem vyrovnat se s násilím, které viděly nebo zažily a snažit se bránit opakování násilných aktů v rodině. Pomoc dětem může být přímá, zahrnující vlastní intervenci s dětmi, a nebo nepřímá, kdy skrze rodiče působíme na zmírnění dětského utrpení. Rodič jako oběť násilí je s dítětem úzce provázán, s čímž je potřeba umět zacházet. Domácí násilí je přesto problém všech členů rodiny. Než se dostaneme k vlastním organizacím nabízejícím pomoc, podíváme se na právní zázemí ochrany před domácím násilím.

10.1 Právní zakotvení ochrany dětí

Právní postavení oběti domácího násilí není nijak ideální, přesto se v posledních letech v tomto ohledu učinilo několik významných kroků. Nejzásadnějším opatřením je zákon na ochranu před domácím násilím, který podstatným způsobem zlepšuje postavení oběti tím, že domácnost neopouští oběť, ale agresor. Ochrana práv dítěte ohrožovaného domácím násilím je zajišťována mezinárodními úmluvami a zákony daného státu. K mezinárodním dokumentům, o které se při ochraně dítěte můžeme opřít, patří hlavně Úmluva o právech dítěte a Všeobecná deklarace lidských práv. V České republice je ochrana dítěte před násilím vymezena v zákoně č. 359/1999 Sb. o sociálně právní ochraně dětí, a také v zákoně č. 94/1963 Sb. o rodině. Ze strany policie se především jedná o tzv. institut vykazání, který je zakotven v novele zákona č. 135/2006 Sb. o policii České republiky. Aktuálně se uvažuje i o institutu slídění, který s touto problematikou souvisí. V našem právním řádu nelze tzv. „stalking“ nebo-li pronásledování trestat, přitom i to může souviset s domácím násilím a ohrožovat oběti včetně dětí.

10.1.1 Rodinné právo

Zákon o rodině vymezuje rodičům jejich zodpovědnost při péči o nezletilé dítě. „Tímto pojmem se rozumí souhrn práv a povinností: a) při péči o nezletilé dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, b) při zastupování nezletilého dítěte, c) při správě jeho jmění.“ ... „Rodiče mají být svým osobním životem a chováním příkladem svým dětem.“³⁶ Je zde vymezena ochrana a fungování rodiny jako systému výchovy a zdravého rozvoje dítěte. Problematiku násilí na dětech jako takovou tento zákon neřeší.

10.1.2 Zákon o sociálně-právní ochraně dětí

Práv a povinností, vztahujících se k tomuto zákonu, je mnoho a personální vybavení mnoha orgánů SPOD neumožňuje všem požadavkům dostát. Vybereme zde pouze ty, které se týkají nebo souvisí s ochranou dítěte před domácím násilím. Obecně se jedná o procesní předpis upravující postup státních a nestátních organizací v případech dětí, jejichž rodiče nemohou, nechtějí o ně pečovat nebo zanedbávají svojí rodičovskou zodpovědnost. Předním zájmem sociálně-právní ochrany je usilovat o zájem, prospěch a blaho dětí. Poskytuje se všem dětem mladším 18 let bez rozdílu a bezplatně. Protože: „ Stát je odpovědný za ochranu dětí před tělesným nebo duševním násilím, za ochranu jejich zdravého vývoje z hlediska fyzického, psychického a mravního... . Stát však nenahrazuje povinnosti a odpovědnost rodičů, nezasahuje do jejich postavení jako nositelů rodičovské zodpovědnosti, nejsou-li práva nebo vývoj dítěte ohroženy.“³⁷

³⁶ [Http://portal.justice.cz/ms/ms.aspx?j=33&o=23&k=2484&d=19351](http://portal.justice.cz/ms/ms.aspx?j=33&o=23&k=2484&d=19351) [online]. 2008 [cit. 2009-04-23]. Dostupný z WWW: <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/ejustice/>>.

³⁷ NOVOTNÁ, Věra; BURDOVÁ, Eva. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*. 3. vyd. Praha : Linde, 2007. ISBN 978-80-86131-72-6, str. 7

Zákon vymezuje na jaké děti se má OSPOD zaměřit. Orientuje se (mimo jiné) na děti, které jsou ohrožovány násilím mezi rodiči nebo jinými osobami odpovědnými za jejich výchovu, popřípadě násilím mezi dalšími fyzickými osobami.³⁸ Zaručuje občanům právo se na OSPOD obrátit s žádostí o pomoc nebo jej informovat o možném násilí v rodině. Stejně jako rodiče i dítě samo má právo žádat tento orgán o pomoc. Obecní úřad je povinen zabezpečovat i preventivní činnost, zejména vyhledáváním rizikových rodin. Zákon vymezuje poskytování poradenství. OSPOD má pravomoc udělovat výchovná opatření, vykonává při soudním řízení funkci opatrovníka nebo poručníka.

Dále je tímto zákonem upravena povinnost zdravotnických a školských zařízení zaznamenat a nahlásit jakékoliv podezření na týrané dítě ať už fyzicky nebo psychicky. Zřizovatel školy i lékař tak musí učinit ihned a bez odkladu. Lékař má povinnost, při podezření na týrání (i psychické), zanedbávání nebo zneužívání, provést co nejpodobnější záznam, který sdělí i to, zda charakter úrazu odpovídá výkladu rodiče nebo dítěte. Záznam mají povinnost provést i přes nesouhlas oznamovatele. Povinností lékaře je záznam co nejrychleji zaslat OSPOD.³⁹ Pro praktického lékaře pro dospělé (v případě osoby ohrožené) tato povinnost nevyplývá.

V souvislosti s domácím násilím vymezuje zákon o sociálně-právní ochraně dětí povinnost OSPOD oznamovat orgánům činným v trestním řízení: *„skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán na dítěti trestný čin, nebo že dítě bylo použito ke spáchání trestného činu, nebo že dochází k násilí mezi rodiči, jinými osobami odpovědnými za výchovu dítěte a dalšími fyzickými osobami v domácnosti obývané dítětem.“*⁴⁰

³⁸ NOVOTNÁ, Věra; BURDOVÁ, Eva. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*. 3. vyd. Praha : Linde, 2007. ISBN 978-80-86131-72-6, str. 25

³⁹ NOVOTNÁ, Věra; BURDOVÁ, Eva. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*. 3. vyd. Praha : Linde, 2007. ISBN 978-80-86131-72-6, str. 33 - 36

⁴⁰ NOVOTNÁ, Věra; BURDOVÁ, Eva. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*. 3. vyd. Praha : Linde, 2007. ISBN 978-80-86131-72-6, str. 85

Institut vykázání měl zprvu mnohé odpůrce, kteří argumentovali tím, že se vykázáním budou řešit majetkové a rozvodové spory. To se však nepotvrdilo. Institut vykázání, kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany před domácím násilím je v platnosti od 1. 1. 2007 a od 1. 1. 2009 nabyla v platnost jeho novelizace s mírnou úpravou. Stal se důležitým právním prvkem při řešení domácího násilí, který významně chrání i děti.

Z rozhovoru s pracovníci intervenčního centra Ústí nad Labem jsem zjistila, že za rok 2007 bylo v Česku provedeno celkem 827 vykázání a jen pro zajímavost – první vykázání proběhlo dvě hodiny po půlnoci dne 1. 1. 2007, tedy pár hodin po nabytí platnosti zákona. V roce 2008 jich proběhlo celkem 679. Počet vykázání se samozřejmě nerovná počtu domácího násilí v rodinách, kde operovala policie. Tyto výsledky jsou ovlivněny tím, jak policie s novým zákonem uměla pracovat a jak dobře byla proškolená.

Zákon obsahuje popis oprávnění rozhodnout o vykázání. *„Lze-li na základě zjištěných skutečností, zejména s ohledem na předcházející útoky, důvodně předpokládat, že dojde k nebezpečnému útoku proti životu, zdraví, svobodě nebo zvláště závažnému útoku proti lidské důstojnosti, je policista oprávněn toho, kdo je podezřelý z takového jednání, vykázat z bytu nebo domu společně obývaného s ohroženou osobou, jakož i z jeho bezprostředního okolí. Součástí vykázání je rovněž zákaz návratu do vymezených prostor. Toto rozhodnutí je účinné v okamžiku, kdy bylo prokazatelně sděleno osobě, proti které směřuje. Osoba, proti níž vykázání směřuje je poté povinna neprodleně opustit místo, na které se rozhodnutí o vykázání vztahuje.“*⁴¹

⁴¹ [Http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?zdroj=sb06135&cd=76&typ=r](http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?zdroj=sb06135&cd=76&typ=r) [online]. 1996-2009 [cit. 2009-07-20]. Dostupný z WWW: <www.sagit.cz>.

Vykázaná osoba musí na místě odevzdat všechny klíče od bydliště a má právo si s sebou odnést věci osobní potřeby, popřípadě věci spojené s výkonem povolání. Vykazuje se vždy na deset dní a je dobré, že dobu nelze zkrátit ani na žádost ohrožené osoby. Vykázáním, by pomoc v rodině neměla končit, zákon následnou intervencí specifikuje takto:

„Osobám, které jsou ohroženy násilným chováním ze strany osob blízkých nebo osob žijících s nimi ve společném bytě nebo domě, se poskytuje bezprostřední individuální psychologická a sociální pomoc ambulantní nebo azylové povahy. Těmto osobám se rovněž zprostředkuje poskytnutí následné pomoci zejména sociální, lékařské, psychologické a právní, spolupráce a vzájemná informovanost mezi orgány sociálně-právní ochrany dětí, obcemi, orgány Policie České republiky a obecní policie, nestátními a charitativními organizacemi. Intervenční centra plní koordinační úlohu mezi zúčastněnými institucemi při pomoci osobám ohroženým násilným chováním a vyhodnocují vzájemnou spolupráci.“⁴²

Při vykázání musí Policie do 24 hodin informovat intervenční centrum a intervenční centrum má povinnost do 48 hodin kontaktovat osobu ohroženou.

10.1.4 Trestní zákon a trestní řád

Trestní zákon vymezuje, co jsou trestné činy a jaké jsou možné sankce. Trestní právo České republiky zahrnuje i trestně-právní ochranu nezletilých dětí. Jedná se o § 215a Trestního zákona, který zmiňuje trestný čin týrání svěřené osoby. Tohoto deliktu se dopustí ten, kdo týrá osobu svěřenou mu do péče a hrozí mu trest odnětí svobody od šesti měsíců do tří let nebo až osm let, pokud se jednalo o zvláště kruté týrání.⁴³ Z mé praxe vyplývá, že tento paragraf se jen velmi těžko uplatňuje. Policejní výklady trestního zákona hovoří o případech, kdy rodiče nechávají své dítě dlouhodobě hladovět nebo mu způsobují závažná zranění, ale nezmiňují možnost psychického násilí. Myslím si, že by měl tento paragraf pojem psychického násilí výslovně zahrnovat.

⁴² [Http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?zdroj=sb06135&cd=76&typ=r](http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?zdroj=sb06135&cd=76&typ=r) [online]. 1996-2009 [cit. 2009-07-20]. Dostupný z WWW: <www.sagit.cz>.

⁴³ VANÍČKOVÁ, Eva. *Tělesné tresty dětí*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing a. s. , 2004. ISBN 80-247-0814-0, str. 54

Trestní řád upravuje normy trestního řízení a vymezuje postup orgánů činných v trestním řízení. Stanovuje také práva a povinnosti osob, které se účastní trestního řízení. Trestní řád § 163 definuje, že souhlas poškozené s trestním stíháním není třeba, pokud je z okolností zřejmé, že souhlas nebyl dán nebo byl vzat zpět v tísní vyvolané výhružkami, nátlakem, závislostí nebo podřízeností.⁴⁴

10.1.5 Zákon o sociálních službách

S domácím násilím souvisí i zákon č. 108/2006 Sb. o sociálních službách. Matka, která se rozhodla osobu násilnou opustit nebo matka, které otec zadržuje veškeré finance, mohou žádat na odboru dávek hmotné nouze tzv. jednorázovou dávku. Jedná se o finanční příspěvek, který se poskytuje opravdu jen v nejvyšší nouzi, kdy rodina nemá finance na pokrytí nejnnutnějších výdajů a k uspokojení základních potřeb. Výplata dávky je podmíněna množstvím pravidel. Pracovník OSPOD má možnost, v rámci spolupráce s oddělením dávek hmotné nouze, podat stanovisko k rodině a popsat míru potřebnosti finanční pomoci. Rodina tak získá finance na jídlo nebo na cestu do bezpečí.

Zákon o sociálních službách také definuje činnost intervenčních center, která se zabývají pomocí obětem domácího násilí. Podle tohoto zákona jsou sociální služby v intervenčním centru poskytovány jako ambulantní, terénní nebo pobytové a jsou poskytovány bezplatně. K činnosti intervenčních center se vrátíme v samostatné kapitole.

10.2 Výkon ochrany dětí z hlediska státních institucí

Cílem následujících oddílů není předložit kompletní výčet všech organizací, které se zabývají problematikou domácího násilí, ale podat přehled těch nejdostupnějších a nejvíce využívaných. Instituce jsem rozdělila na státní a nestátní. Přehled doplňují některé programy pomoci v oblasti domácího násilí. Konkrétní výčet nestátních organizací nalezneme v samostatné příloze.

⁴⁴ [Http://ley.cz/?s16&q16=163](http://ley.cz/?s16&q16=163) [online]. 2005 [cit. 2009-08-04]. Dostupný z WWW: <www.ley.cz>.

Policie nemá pravomoc vstupovat do běžných záležitostí rodiny. Musí však zasáhnout pokud se dozví, že v rodině dochází k protiprávnímu jednání. Měla by vždy přijmout trestní oznámení na násilnou osobu a poskytnout informace o místech pomoci osobám ohroženým. Policie bývá často prvním orgánem, který domácí násilí odhalí. Její role je proto velmi důležitá. Záleží na tom, zda policisté situaci správně vyhodnotí, zda nabídnou oběti adekvátní pomoc nebo je oběť po jejich odchodu z domácnosti zklamaná a v ještě větším nebezpečí. Oběť se vlivem špatného přístupu může uzavřít vůči všem dalším institucím, které se pokusí do rodinného schématu vstoupit.

Policie sama také naráží na velké množství překážek, které ji brání efektivnímu zásahu proti domácímu násilí. Jedná se především o chybějící zajištění školení policistů. V současnosti policii trápí velká fluktuace zaměstnanců. Podaří-li se tedy zajistit kvalitní školení, přijde u většiny pracovníků vniveč a policie nestačí nové příchozí proškolovat. Policie je na odborném školení zcela závislá, protože v běžně dostupných publikacích pro policisty zatím není mnoho informací o přístupu k domácímu násilí. Zjistila jsem například, že kniha *Policejní psychologie* obsahuje kapitolu *Agrese v rodině*, kde se rozebírají rodinné rozpře. Uvádí se zde, že podmínkou agrese v rodině jsou stísněné bytové prostory, špatná finanční situace a omezování v životních aktivitách. Rodina se agresorovi jeví jako nejméně riskantní prostor pro jeho jednání.⁴⁵ V textu ještě není ani zmínka o domácím násilí. Publikace je z roku 1996, ale dodnes se objevuje v doporučené literatuře pro policisty.

Policie, stejně jako jiné orgány, se také mohou setkat s nechtívím a nezájmem okolí pomoci při hledání řešení. Další potíže vidím v tom, že policie je zatížena množstvím úkolů mezi kterými musí často velmi obtížně hledat priority. Příčinu spatřuji v nedostatku kvalifikovaných pracovních sil. Při příjezdu policie na místo činu není na první pohled patrné, jak se vše odehrálo. Jsou téměř vždy přítomny dvě verze příběhu. Policie se musí držet objektivních důkazů, proto samotný proces sběru údajů o incidentu je značně časově náročný.

⁴⁵ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. 2. vyd. Praha : SUPPORT, 1996. ISBN 80-902164-0-4, str. 202.

10.2.2 Orgán sociálně-právní ochrany dětí

Sociálně-právní ochrana dětí je stvrzena mnoha zákonnými normami a doporučeními, které jsem zde popsala. Výkon Sociálně-právní ochrany zabezpečují kraje a obce v samostatné působnosti.

Domácím násilím je OSPOD nejčastěji hlášeno Policií. Je zřejmé, že ne každá oběť dokáže sebrat odvalu a Policii zavolat. Úsek sociálně právní ochrany může řešit pouze ty případy domácího násilí, u kterých bylo přítomné nezletilé dítě. Zde nastává problém, pokud domácí násilí proběhne v době, kdy je dítě například venku na hřišti. Policie někde hlásí i tyto útoky, jako povinnost jí to zákon neukládá.

Sociální pracovníci se mnohdy setkávají s odmítavým postojem oběti. Přes snahu matku motivovat k ráznějším krokům jí nelze nutit. Matka si nepřeje, aby se tento problém řešil zákonnými cestami. Chce to celé jednoduše uzavřít nebo touží pouze po podpoře a ventilaci problému bez razantních kroků, což je to nejmenší, co jí může sociální pracovník poskytnout. V tomto případě jsou oba rodiče poučeni o rodičovské zodpovědnosti. Dostanou instrukce, jak alespoň zamezit přítomnosti dítěte u konfliktu a informace o tom, jaké může mít jejich jednání vliv na potomka. Pro sociálního pracovníka je značně frustrující vidět, že klientka i s dětmi zůstává v nebezpečí. Podstatné ale je, že bylo klientce poskytnuto porozumění pro její situaci a nabídnuta dostupná pomoc.

Pokud se matka rozhodne problém řešit, snahou pracovníka je, aby společnou domácnost opustila osoba násilná. Pracovník OSPOD se snaží získat co nejvíce důkazů ohledně násilí v rodině. Může tak učinit prostřednictvím vyžádaných zpráv od lékaře matky a pediatra dětí, z mateřské školky či základní školy, pohovoru se sousedy atp. Sociální pracovník má možnost podat návrh k soudu na předběžné opatření o vykázání agresora, a to v případě, že tak neučinila policie. Vykázání je vždy na dobu deseti dní. Na základě podnětu oběti může být prodlouženo na jeden až tři měsíce, maximálně rok, ale to jen v ojedinělých případech. K soudnímu návrhu je třeba doložit písemné záznamy, které shromáždil pracovník OSPOD nebo oběť. Souběžně mohou sociální pracovník či oběť podat trestní oznámení na osobu násilnou. Vznikne tak čas, kdy oběť není pod vlivem násilníka může si urovnat své priority a bez nátlaku se rozhodnout pro další postup.

Bezpečnostní plán

Základem každého rozhovoru sociálního pracovníka s osobou ohroženou je společně sestavit bezpečnostní plán. Rozmyslet, kam by mohla s dětmi odejít v případě dalšího nebezpečí. Domluvit se například se sousedkou či příbuznými. Oběť je pobídána, aby se v době konfliktu nezdržovala ona ani děti v místě nebezpečných nástrojů, kterým je například kuchyň. Měla by si rozmyslet kudy v případě nebezpečí utíkat a kde budou děti. Děti by měly vědět, že jejich úkolem je zůstat v bezpečí a ne chránit jednoho z rodičů. Součástí bezpečnostního plánu je i označení místa, kam lze uložit hotovost, léky doklady, důležité kontakty a listiny. Místo by mělo být dobře dostupné osobě ohrožené a násilník by o něm neměl vědět. Osoba ohrožená by měla násilí dokumentovat, jestliže k tomu má možnosti. Pokud nemá fotoaparát či vybavený mobilní telefon, měla by alespoň při každém zranění vyhledat lékaře a při každém incidentu volat policii. Důkazy jsou totiž to jediné, čím se dá uspět v případném trestním řízení.

Vedení rozhovoru

Sociální pracovník by měl oběť podpořit v samotném rozhodování. Podpora lze realizovat například slovy: „Věřím Vám. Je dobře, že o tom mluvíte. Váš příběh zažívá mnoho žen.“ Říci otevřeně: „Bojím se o Vás, o Váš život. Existuje pomoc.“ Pracovník by neměl říkat co je dobré a co ne, spíše člověka vnitřně posílit a motivovat k odchodu od agresora, což je mnohdy ten nejtěžší úkol. Dále by měl poskytovat informace, odhadnout rizika dalších případných incidentů a přesně dokumentovat daný případ.

V rozhovoru s obětí je důležité ptát se zejména na to, kdy došlo k útoku poprvé, jaký byl nejhorší útok, co se nyní stalo a čím konflikt začal. Sociální pracovník by měl také zjistit, jak často k násilí dochází, kolikrát se odehrálo za poslední měsíc nebo rok. Dále otázkami směřovat k tomu, jak si oběť vykládá to, co se teď děje, jestli vyhledala někdy pomoc, případně kdy a kde. Podstatné je, zda jsou v domácnosti děti, jestli bývají přítomny konfliktům nebo „jen“ vnímají atmosféru násilí. Je dobré zjistit jak osoba ohrožená nyní chápe partnerský vztah, zda má představu, co bude dál a jak ji může sociální pracovník pomoci.

Instrukce k vedení rozhovoru s osobou ohroženou jsem čerpala z osvědčených metod z praxe. Je pravdou, že je lze vyhledat v některé odborné literatuře, častěji bývají předmětem školení sociálních pracovníků OSPOD. Zásadám komunikace s obětí domácího násilí se například věnuje Čírtková in Matoušek, kde zmiňuje empatii, aktivní naslouchání, potvrzování emocí, upřímnost, porozumění, postupné přeladování od minulosti k budoucnosti apod.⁴⁶ Tomu, jak jednat s dítětem a jak s ním vést pohovor se běžně dostupné prameny mnoho nevěnují. Nezbyvá, než skloubit vlastní intuici s výše zmíněnými pravidly pro vedení rozhovoru s obětí. Hlavní zásadou je, aby intervence byla vlídná, přizpůsobena věku dítěte a jeho rozumovým schopnostem.

10.2.3 Škola a školská zařízení

Školským zařízením bude věnována samostatná kapitola, proto zde jen stručně zmíníme její úlohu v systému pomoci dětem, jakožto obětím domácího násilí. Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí vymezuje postup učitele za účelem ochrany dítěte. Pedagog je zde přímo vyzýván k tomu, aby v případě podezření na týrání žáka kontaktoval odborníky. Učitelé by se tedy neměli obávat, že udělají kroky, které budou mimo jejich kompetenci. Pokusit se týranému dítěti co nejúčinněji pomoci, se tak stává nejen součástí zákonné povinnosti, ale i jejich profesionality.

Střediska výchovné péče

Střediska výchovné péče (dále jen SVP) jsou součástí sítě školských zařízení a věnují se diagnostice, terapii i poradenství. „*Jejich cílem je předcházet vzniku a rozvoji negativních projevů chování dětí nebo narušení jejich zdravého vývoje, zmírňovat, nebo odstraňovat příčiny nebo důsledky již rozvinutých poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji a přispívat ke zdravému osobnostnímu rozvoji dětí.*“⁴⁷ Pracovníci SVP také přicházejí do styku s problematikou domácího násilí a s následky negativních dopadů na děti.

⁴⁶ MATOUŠEK, Oldřich; KOLÁČKOVÁ, Jana; KODYMOVÁ, Pavla. *Sociální práce v praxi*. 1. vyd. Praha : Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X. Str. 243

⁴⁷ [Http://www.ippp.cz/sluzby/svp/sites/index.html](http://www.ippp.cz/sluzby/svp/sites/index.html) [online]. 2005-2006 [cit. 2009-10-26]. Dostupný z WWW: <www.ippp.cz>.

Diagnostické ústavy

Diagnostické ústavy jsou jakýmsi sběrným místem, kde se setkávají děti s různými problémy, včetně domácího násilí, jejichž podstata tkví nejčastěji v rodině. Diagnostické ústavy provozují výchovně vzdělávací činnosti, poskytují terapii i poradenství. Děti mohou být po absolvování pobytu v diagnostickém ústavu umístěny zpět v rodině, u příbuzných nebo v některém z dětských domovů.

10.2.4 Zdravotnická zařízení

Dětský lékař ale i praktický lékař pro dospělé, může hrát důležitou roli v prvotní fázi odhalení problému v rodině. Jak zde bylo zmíněno i dětský lékař má své povinnosti při podezření na partnerské násilí v rodině s dítětem. Nejdůležitější je vypracování podrobného lékařského záznamu, který může posloužit jako důkaz v trestním řízení. Lékaři si často neuvědomují, jak zásadní může být jejich úloha. Pokud poskytnou správně vypracovaný záznam, může díky nim dojít k vykázaní agresora z domu, k podání trestního oznámení a tím i k zásadní pomoci všem, kdo v rodině trpí.

10.2.5 Ministerstva

Mezi státní instituce zabývající se problematikou domácího násilí patří také Ministerstvo vnitra, Ministerstvo spravedlnosti a Ministerstvo práce a sociálních věcí. Pořádají semináře o domácím násilí a navrhují nové předpisy a změny zákonů týkající se této problematiky. Protože se nejedná o subjekty nabízející přímou pomoc obětem nebudou se jim v této práci více věnovat.

10.3 Role nestátních subjektů při ochraně dětí před domácím násilím

Nejvíce prostoru zde vymezím intervenčním centrům, neboť se domnívám, že pro sekundární pomoc dětem jsou nejpodstatnější. Nemyslím tím, že jsou jiné organizace méně kvalifikované, ale síla intervenčních center spočívá především v jejich provázanosti, komplexnosti služeb a jejich bezkonkurenčnímu rozmístění ve všech krajích České republiky. Výčet dalších nestátních organizací je obsažen v příloze č. 1.

10.3.1 Intervenční centra

Intervenční centra jsou relativně novým prvkem v oblasti pomoci obětem domácího násilí, proto je zde více přiblížím. Fungování intervenčních center je státem vymezeno v zákoně o sociálních službách, ale jejich zřizování, vedení a financování spadá pod neziskový sektor. Jedná se tedy o zvláštní postavení, kdy stát vymezí jejich působnost a povinnost je zřizovat a neziskové organizace musí bojovat s nedostatkem financí a dalšími problémy spojenými s neziskovou činností. Síť intervenčních center působí v České republice od 1. 1. 2007 a její dosah se stále rozšiřuje. Intervenční centra jsou druhem sociálních služeb a zřizují je zpravidla občanská sdružení, které musejí splňovat podmínky stanovené Ministerstvem práce a sociálních věcí.

„Tato centra poskytují individuální sociálně právní pomoc v konkrétních případech a zároveň koordinují interdisciplinární spolupráci mezi dalšími navazujícími službami na úrovni kraje. V případech vykazání spolupracují s Policií České republiky.“⁴⁸

Policie má povinnost je o vykazání informovat. Intervenční centra poskytují individuální sociálně právní pomoc klientům, kteří se na ně obrátí. Mají k dispozici koordinátora pro domácí násilí, právníky, sociální pracovníky, psychology, popř. psychiatry. Jedná se tedy o poskytování kompletní péče, kterou oběť potřebuje.

⁴⁸ [Http://www.domacinasili.cz/cz/redakce/intervencni-centra/intervencni-centra-informace-jake-sluzby-poskytuji-a-nabizi/r89](http://www.domacinasili.cz/cz/redakce/intervencni-centra/intervencni-centra-informace-jake-sluzby-poskytuji-a-nabizi/r89) [online]. 2007 [cit. 2009-07-21]. Dostupný z WWW: <www.domacinasili.cz>.

Intervenční centra mají zastoupení v každém krajském městě a v poslední době se snaží rozšiřovat do menších měst, kde zřizují své pobočky. Zřízení intervenčních center je významným krokem v oblasti řešení domácího násilí. Jejich působnost se velice kladně osvědčila a doufejme, že bude docházet k dalšímu rozvoji.

Jako specialista na domácí násilí OSPOD mohu říci, že konkrétně služby intervenčního centra v Ústeckém kraji jsou klienty hojně využívány a pro pracovníky OSPOD jsou mnohdy jedinou oporou. Konkrétně intervenční centrum Ústí nad Labem poskytuje odborné poradenství i sociálním pracovníkům a aktivně se angažuje v zavádění interdisciplinárních týmů na všech spádových městských úřadech.

10.4 Programy v oblasti problematiky domácího násilí

Zjistila jsem, že je málo organizací, které se věnují práci s pachatelem a podobně je to i s programy. Našla jsem jeden, který provozuje Diakonie, středisko křesťanské pomoci v Praze. Jedná se o Program zaměřený na pomoc pachatelům domácího násilí a zvládnání agrese ve vztazích. *„Cílem projektu je pomoc pachatelům domácího násilí ke změně jejich chování, zlepšení partnerské a rodinné komunikace a osvojení si řešení konfliktů nenásilnou formou.“*⁴⁹

Ostatní programy jsou zaměřeny na prevenci nebo pomoc obětem, některé jsou zacíleny přímo na děti. Zpravidla každá nezisková organizace zabývající se problematikou domácího násilí vytvořila nějaký projekt a informuje o něm veřejnost prostřednictvím médií nebo alespoň internetu. Zaměřím se na program intervenčních center, jehož cílem je tvorba a podpora interdisciplinárních týmů. Rozhodla jsem se věnovat mu zde více prostoru, neboť je to jeden z mála programů, který je multifunkční a podporuje součinnost státních i nestátních institucí.

⁴⁹ [Http://web.ilom.cz/downloads/pomoc_pachatelum_dom_nas.pdf](http://web.ilom.cz/downloads/pomoc_pachatelum_dom_nas.pdf) [online]. 2008 [cit. 2009-07-29]. Dostupný z WWW: <www.ilom.cz>.

10.4.1 Interdisciplinární týmy

Mnoho pracovníků v pomáhajících profesích, policistů, zdravotníků, učitelů, výchovných poradců a právníků se setkává s rodinami, které mají zkušenost s domácím násilím. Vzhledem k poskytování kvalitních služeb těmto lidem je potřeba, aby se tyto profese unifikovaly a působily jednotně v řešení problémů klienta.⁵⁰ Je nutné, aby pracovníci věděli, jak na sebe mohou jejich služby navazovat, jak si organizace mohou vzájemně pomáhat a jaké postupy jsou pro kterou instituci svazující a kde je naopak možnost pro improvizaci.

V České republice již funguje model interdisciplinární spolupráce na mnoha místech. Zpravidla je pořádá nějaká nezisková organizace nebo městský úřad, orgán sociálně-právní ochrany dětí. Někde se tento model neudržel a zaniknul, jinde slaví úspěchy třeba tím, že se prostřednictvím týmu působí na vedení města, které je pobízeno k zavádění nových služeb. V týmu by měly mít zastoupení všechny organizace, které se s případy domácího násilí mohou v rámci daného regionu setkat. Jedná se tedy o státní i nestátní subjekty, například lékaře z nemocnice a pediatry, městskou a státní policii, probační a mediační službu, azylové zařízení, OSPOD, manželské poradny, občanská sdružení apod.

Cíle interdisciplinárních týmů

Každý interdisciplinární tým si může vytvořit a upravit cíle tak, aby korespondovaly se slabými místy pomoci v daném regionu. Uvádím proto jen vzor cílů, které mohou interdisciplinární týmy naplňovat. Jedná se tedy o:

- a) Vytvoření regionální mapy služeb všech spolupracujících institucí, které by mělo pozitivně ovlivňovat vzájemnou spolupráci, jejímž konečným cílem a smyslem je ochrana obětí domácího násilí a účinný postup proti jeho pachatelům.
- b) Prostor pro diskuzi, kde by bylo možné řešit konkrétní případy a problémy ve stávající komunikaci mezi jednotlivými subjekty.
- c) Zajištění lepší informovanosti o aktivitách ostatních institucí, tak aby o sobě navzájem věděly a mohly případně kooperovat.

⁵⁰ MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ, Branislava; POKORNÁ, Dana; TOUFAROVÁ, Marie. *Partnerské násilí*. Praha : Linde, 2008. ISBN 978-80-86131-76-4, str. 23

d) Na to navazuje vytvoření provázaného systému péče o oběť a shromáždění seznamu kontaktních osob, které mohou pomoci. Tento systém by odstranil dosavadní separované řešení jednotlivými zainteresovanými složkami.

e) Informovanost o závěrech a výsledcích práce týmu pro osoby, které se přímo na práci v týmu nepodílí, ale jejichž činnost spadá pod některou ze zúčastněných složek. Tým se také může věnovat školení pracovníků a šíření informací pomocí regionálních médií.⁵¹

Vlastní zkušenost s interdisciplinárním týmem

Se zaváděním a vedením interdisciplinárního týmu mám jen kladné zkušenosti. Tyto cíle se víceméně shodují s těmi, které byly vytvořeny v rámci našeho týmu. Interdisciplinární tým se schází dvakrát ročně. Zástupci intervenčního centra informují o svých aktivitách, sdělí výsledky statistik a poskytnou propagační materiály, které se tak skrze další instituce dostávají k samotným klientům. Poté se tým věnuje již zmíněným cílům. Interdisciplinární tým umožňuje rychle a přehledně se zorientovat v problematice domácího násilí v rámci daného regionu. Příspěvky a postřehy jiných organizací jsou velmi obohacující a během diskuze se dá domluvit nejedno opatření, které usnadní komunikaci všem zúčastněným institucím. V rámci interdisciplinárního týmu lze pomoci konkrétní oběti domácího násilí nebo zlepšit určitou službu. Rozbor konkrétního případu v sobě zahrnuje prvky supervize. Vedení interdisciplinárního týmu není složité zorganizovat. Přesto se většina institucí potýká s nedostatkem času. Je důležité si uvědomit, že zefektivnění práce může ušetřit čas v budoucnosti.

⁵¹ [Http://www.domacinasili.info/cze/vzdelavaci_aplikace/IDT%20%20charakteristika.htm](http://www.domacinasili.info/cze/vzdelavaci_aplikace/IDT%20%20charakteristika.htm) [online]. 2007 [cit. 2009-07-29]. Dostupný z WWW: <www.domacinasili.cz>.

10.5 Porovnání přístupu státních a nestátních subjektů k problematice domácího násilí

Péči o aktéry domácího násilí zajišťují především ve větších městech nestátní neziskové organizace. Rodiny žijící v menších obcích a městech mají blíže ke státním institucím. Vědí, kde sídlí nejbližší policejní stanice a na městský úřad chodí vyřizovat i jiné záležitosti, je snadné zastavit se na oddělení SPOD a poradit se s problémem. Upřímně se to moc často nestává. Velký rozdíl mezi státní a nestátní sférou proto vidím hlavně ve způsobu kontaktu s aktéry domácího násilí. Zatím co neziskovou organizaci kontaktuje klient nejčastěji sám z vlastní vůle, státní instituce osloví klienty většinou sama, aniž by o to žádali. To samo o sobě způsobuje mnoho problémů. Klient často není na intervenci připraven a pomoc odmítá. Pokud je násilí v počáteční fázi, může považovat intervenci za zbytečnou a osobně se ho snaha o pomocnou ruku dotýká. Takový klient se vůči pracovníkovi státního subjektu může zcela uzavřít, vyhýbat se kontaktu s okolím a násilí v rodině tajit.

Nabízí se tedy otázka, co může dělat pracovník ve státní sféře proto, aby se na něj klienti více obraceli. Myslím si, že efektivní pomoc mohou poskytovat pouze pracovníci, kteří jsou s problematikou domácího násilí důkladně seznámeni a jsou v dané oblasti neustále proškolení. Další důležitou podmínkou je prostor pro intervenci. Jedná se o hendikep státních subjektů proti neziskovým organizacím. Státní zařízení nemá podmínky proto, aby se plně soustředilo pouze na potíže aktérů domácího násilí. Je zahlceno spoustou dalších úkolů, řeší problémy i z jiných oblastí a je zatěžováno nadměrným množstvím administrativy, která je od něj striktně vyžadována.

Přístup státních a nestátních subjektů ke svým klientům je bezesporu ovlivněn také financováním těchto organizací. Jiná atmosféra vládne ve státním sektoru, kde je přísun peněz víceméně jistý a jiná v neziskové organizaci, která neví, zda bude mít příští měsíc na výplaty zaměstnanců a na provoz organizace. Neziskové organizace se potýkají s problémovým přidělem peněz jak z grantů Evropské unie, tak ze státních zdrojů. Finance na projekty jsou poskytovány pouze na dobu jednoho roku, proto organizace musí každý rok podávat žádosti znovu. Nemohou plynule navazovat na své aktivity, protože do poslední chvíle nevědí, zda finance dostanou.

10.6 Poradenství a psychologická pomoc dětem i rodinám

Poradenství má v problematice domácího násilí své nezastupitelné místo. Ať už se jedná o instituci státní či nestátní, poradenství by mělo být vždy součástí pomoci aktérům domácího násilí. Sociálním poradenstvím se poskytují osobám v nepříznivé sociální situaci potřebné informace přispívající k řešení jejich problému. Jedná se tedy především o pomoc klientům prostřednictvím poskytování informací i při prosazování práv a zájmů, zpřístupňování zdrojů a mediace.⁵²

Na základech poradenství stojí i práce sociálního pracovníka OSPOD. Sociální pracovník pomáhá klientům získat veškeré potřebné informace o daném problému, o možnostech pomoci, a také o návaznosti dalších institucí. V síti návazných služeb by se měl snažit o jejich sladění.

Méně častá je v oblasti domácího násilí *psychoterapeutická intervence*. Dětem můžeme poskytnout individuální nebo skupinovou psychoterapii. Podle Marvánové-Vargové a kol. je terapie vhodná jen v tom případě, pokud bude vedena psychologem, který se přímo specializuje na práci s dětmi ohroženými násilím mezi rodiči.⁵³ S tímto souhlasím, v praxi se setkávám s nedostatečnými možnostmi pomoci, kterou jsou sociální pracovníci dětem schopni nabídnout. Lepší nabídka je jen v Praze a dalších velkých městech.

Zprostředkovat dítěti adekvátní psychologickou pomoc bývá nad síly sociálních pracovníků hlavně v menších městech. Dětský psycholog navíc přirozeně používá spíše klinické psychologické poradenství. Domnívám se, že v problematice domácího násilí není tak účinné. Stává se, že vedle široké škály běžných problémů řeší i domácí násilí. Po psychologovi se tedy vyžaduje, aby byl zcela flexibilní a zdatný ve všech oblastech psychologie, terapie a poradenství.

Skupinová psychoterapie dětí je proces, který uplatňuje své pozitivní síly v průběhu pravidelných setkání několika dětí s jedním nebo více terapeuty. Důraz je kladen zejména na využití skupinové dynamiky. Rozumí se jí všechny sociální procesy a interakce s jejich emočním i verbálními i neverbálními projevy.⁵⁴

⁵² MATOUŠEK, Oldřich. *Základy sociální práce*. 2. vyd. Praha : Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-331-4, str.52.

⁵³ MARVÁNOVÁ-VAROVÁ, Branislava; POKORNÁ, Dana; TOUFAROVÁ, Marie. *Partnerské násilí*. Praha : Linde, 2008. ISBN 978-80-86131-76-4, str. 99

⁵⁴ LANGMEIER, Josef; BALCAR, Karel; ŠPITZ, Jan. *Dětská psychoterapie*. 2. vyd. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-381-1, str. 247.

Skupinová psychoterapie zaměřená na pomoc obětem domácího násilí se vyskytuje velmi ojediněle, jestli vůbec. Přitom skupinová práce přináší dětem množství výhod. Ideální je, pokud skupinu řídí terapeutický pár, tedy muž a žena. Dětský klient má možnost svou zkušenost sdílet s ostatními dětmi, naučit se porozumět postavení muže a ženy. Učí se rozpoznat, že role se mohou prolínat a doplňovat a obě pohlaví mají ve vztahu své nezastupitelné místo. Je informován o tom, že násilí je špatné a nemusí si jej nechat líbit.⁵⁵ Dle mého názoru si mohou z terapie odnést také povědomí o tom, že mají právo požádat o pomoc, jaké odborníky mohou kontaktovat a jak se proti útočnému rodiči chránit. Skupina může pracovat se zdravým sebevědomím dětí a sdílením emocí. Nabízí se zde široká škála působnosti.

Další formou pomoci může být i rodinná psychoterapie. Jak už název napovídá pacientem je zde celá rodina. Langmeier a kol. vymezuje základní princip rodinné psychoterapie, který předpokládá, že individuální poruchy dítěte nebo jiného člena rodiny souvisejí se skupinovou dynamikou celé rodiny. Cílem je navodit prospěšné změny v narušeném rodinném systému.⁵⁶ Terapeut musí vždy pracovat se všemi členy rodiny bez výjimky. V problematice domácího násilí nemusí být tato podmínka splněna, a to především díky přístupu násilné osoby. Jak jsem již zmínila, osoba násilná může existenci problému vytěsňovat a tím i odmítat možnosti terapie.

Z pozice sociálního pracovníka vidím velkou mezeru v síti sociální pomoci obětem domácího násilí. Ta by se dala zaplnit vznikem nového profesního zaměření psycholog – specialista pro domácí násilí a syndrom CAN. Tento odborník by měl mít zastoupení v každém větším městě tak, aby byl dostupný všem klientům a dalším pomáhajícím profesím. Blíže se této koncepci věnuji v kapitole 18, která obsahuje návrhy pro efektivnější sociální práci s oběťmi domácího násilí, zejména dětmi.

⁵⁵ MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ, Branislava; POKORNÁ, Dana; TOUFAROVÁ, Marie. *Partnerské násilí*. Praha : Linde, 2008. ISBN 978-80-86131-76-4, str. 99

⁵⁶ LANGMEIER, Josef; BALCAR, Karel; ŠPITZ, Jan. *Dětská psychoterapie*. 2. vyd. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-381-1, str. 171

11 PEDAGOGICKÉ ASPEKTY PRÁCE S OBĚŤMI

Je všeobecně známé, že primární úlohu ve výchově dítěte hraje rodina. Nezaměnitelnou funkci má i škola, ve které děti tráví čím dál více svého času. Působení školní výchovy staví na základech výchovy v rodině, tyto dva silné aspekty se pak propojují v jeden celek. Škola i mateřská škola mohou být první institucí, ve které se domácí násilí rozpozná, proto by měly být v pozici aktivního partnera ostatním institucím zaměřeným na tuto problematiku. Učitelé nebo alespoň výchovní poradci by měli být proškoleni v oblasti domácího násilí a vedeni k předávání informací o domácím násilí mezi děti. Konkrétními způsoby osvěty školních dětí se budeme zabývat níže. Pokud školské nebo předškolní zařízení zjistí podezření, že dítě zažívá domácí násilí, má povinnost ze zákona 359/99 Sb. informovat městský úřad nebo městskou část, odbor Sociálně – právní ochrany dětí.

Musím podotknout, že jsem se setkala s pedagogy, kteří o své oznamovací povinnosti nevěděli. Problém dítěte maximálně oznámili výchovné poradkyni, která promluvila s matkou, a tím úloha školy skončila. To není šťastné řešení z několika důvodů. Jednak se o problému nikdo nedoví a ani situace dítěte se tím nezlepší. Tím, že učitel promluví (nejčastěji) s matkou, může samozřejmě také napomoci k jejímu odhodlání problém v rodině řešit. Ale stejně tak může tento pohovor zůstat jen soukromým rozhovorem mezi rodičem a pedagogem. Ideálním postupem se zdá být provedení rozhovoru zvlášť a o samotě s žákem a poté s rodičem nebo s rodiči. Po vyhodnocení situace by měl pedagog upozornit rodiče, že o jejich potížích informuje další instituci, neboť je to povinnost vyplývající ze zákona 359/99 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí. Učitelé by o oznamovací povinnosti měli být informováni svými nadřízenými, v ideálním případě by jim na toto téma mohlo být zprostředkováno příslušné školení.

11.1 Prevence ve školských zařízeních

Nejlepší ochranou před jakýmkoliv patologickými jevy bývá prevence. Prevenci lze dělit na primární, sekundární a terciární. „ *Primární prevence by měla nastupovat ještě v době, kdy k domácímu násilí v rodině nedochází, sekundární v okamžiku, kdy máme podezření, že dítě zažívá násilí mezi rodiči, a terciární by měla řešit nastalou negativní situaci a snažit se zabránit opakování nebo pokračování daného negativního jevu.* “⁵⁷

Z pohledu srovnání státních a nestátních institucí lze konstatovat, že státní instituce přijdou více do styku s rodinou, kdy se jedná o terciární prevenci. Nestátní subjekty mají blíže k prevenci sekundární a primární. Výjimku tvoří pouze školská zařízení, která by se měla zabývat prevencí primární a umět si poradit s prevencí sekundární i terciární. Podle Čírtkové je klíčem k předcházení domácímu násilí nebo jeho včasné detekci, v této práci již zmiňovaná, interdisciplinární spolupráce se zaměřením na kvalitní kontakt s obětí.⁵⁸

Prevenci domácího násilí se věnují Střediska výchovné péče, která zprostředkovávají preventivně výchovné služby. Jedná se o poradenskou činnost, individuální práci s dětským klientem nebo i skupinovou práci s dětmi. Zaměřují se na děti s poruchami chování, patologickými projevy, ale i na děti ohrožené. Střediska výchovné péče spolupracují také se školami.⁵⁹

Největší potenciál prevence vidím ve školách jako institucích, kde lze realizovat různé přednášky pro děti. I v předškolních zařízeních lze děti formou her seznamovat s tím, co je špatné zaházení. Díky rámcově vzdělávacím programům lze jednoduše problematiku násilí mezi partnery zakomponovat do občanské nauky či jiného předmětu výuky. Další nevyužité možnosti primární prevence jsou v lékařských zařízeních nebo mateřských centrech, kde se novopečené maminky mohou o problematice dozvědět a zjistit jak mají v případě potřeby postupovat. Prevence u dětí by měla být vždy přiměřená jejich věku. Její potřeba je dle mého názoru intenzivnější v době dospívání, neboť je to období, kdy člověk poznává co partnerství obnáší a téma je mu blízké.

⁵⁷ MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ, Branislava; POKORNÁ, Dana; TOUFAROVÁ, Marie. *Partnerské násilí*. Praha : Linde, 2008. ISBN 978-80-86131-76-4, str. 103

⁵⁸ ČÍRTKOVÁ in MATOUŠEK, Oldřich; KOLÁČKOVÁ, Jana; KODYMOVÁ, Pavla. *Sociální práce v praxi*. 1. vyd. Praha : Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X, str. 242

⁵⁹ [Http://old.rvp.cz/sekce/830](http://old.rvp.cz/sekce/830) [online]. 2005-2009 [cit. 2009-11-30]. Dostupný z WWW: <<http://old.rvp.cz/>>.

Zajímavý je i názor Marie Novotné, která uvádí, že v problematice patologických jevů v rodině působila preventivně dřívější pravidelná lékařská péče o žáky přímo ve školách.⁶⁰ Mohlo jít ale spíše o odhalení syndromu CAN než o odhalení problematiky domácího násilí, kde dítě nemusí být cílem fyzických útoků agresora.

11.1.1 Předcházení násilí ve vztazích jako součást výuky

Záleží jen na škole a učiteli, jakým způsobem zařadí do výuky problematiku nebezpečí násilí v rodinách. Informace o tom, že nikdo nesmí dítěti ubližovat jsou součástí dětských práv, se kterými by školy měly žáky seznámit. U starších dětí lze realizovat seminář a pozvat odborníka pro dané téma. V každém případě by se nějakou formou děti měly v průběhu školní docházky dozvídat, kde jsou hranice zdravého partnerství. Prostor poskytuje rámcově vzdělávací program (dále jen RVP), kde problematika domácího násilí zařazena je, ale záleží na každé škole a učiteli, jak tuto oblast pojme a v jakém rozsahu.

Josef Valenta se zabývá v rámci RVP osobnostní a sociální výchovou (dále jen OSV) a uvádí, že základní cíle OSV mají mimo jiné přispívat k utváření dobrých mezilidských vztahů, rozvíjet schopnosti dobré komunikace, umožňovat základní sociální dovednosti pro řešení konfliktů a napomáhat prevenci sociálně-patologických jevů a škodlivých způsobů chování. Jedním ze samostatných témat OSV jsou i mezilidské vztahy, kde je také doporučeno věnovat prostor osobním problémům žáků.⁶¹ Dle mého názoru se právě zde nachází prostor pro téma domácí násilí.

⁶⁰ KASÍKOVÁ, Hana; VALIŠOVÁ, Alena a kolektiv. *Pedagogické otázky současnosti*. 1. vyd. Praha : ISV nakladatelství, 1994. ISBN 80-85866-05-6. Str. 75

⁶¹ VALENTA, Josef. *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi*. 1. vyd. Praha : AISIS o. s., 2006. ISBN 80-239-4908-X. Str. 14, 28, 37

11.2 Identifikace domácího násilí v rámci školy

Patologické rodinné vztahy znamenají výkonové i socializační znevýhodnění žáka. Marie Novotná identifikovala základní potřeby bez jejichž saturace se neobejde ani školní ani rodinné prostředí. Řadí sem zejména potřebu stimulace a poskytování podnětů, potřebu učení a získávání zkušeností, potřebu bezpečí a jistoty, společenského uznání a pozitivního hodnocení.⁶²

Marvánová-Vargová a kol. vymezují příznaky, které mohou být pro učitele, vychovatele či výchovného poradce vodítkem k rozeznání domácího násilí v rodině. Jedná se o tyto symptomy:

- Fyzické potíže (bolesti břicha, hlavy)
- Únava, usínání během výuky
- Strach z hrozícího nebezpečí nebo bezpečí blízké osoby
- Smutek, stranění se kolektivu
- Nízké sebevědomí a sebehodnocení
- Potíže s koncentrací, zhoršování prospěchu
- Agrese zaměřená proti autoritám, spolužákům, osobám opačného pohlaví nebo sobě samému
- Suicidální myšlenky nebo pokusy
- Zneužívání alkoholu nebo jiných návykových látek
- Útěky z domova, ze školy (neomluvené absence)⁶³

Nevýhodou je, že tyto symptomy nebo některé z nich mohou vykazovat i děti s jinými např. psychiatrickými potížemi. Nelze však předložit přesný a univerzální model znaků, které by identifikovaly násilí v rodině žáka. Učitel by měl v případě výskytu těchto symptomů zvýšit pozornost vůči dítěti a snažit se zjistit příčinu potíží. Nepochybně je možné, že žák vyhledá učitele, kterému důvěřuje a sám se mu s problémem násilí mezi rodiči svěří. Pedagog tak může s větší jistotou žákovi zprostředkovat pomoc.

⁶² KASÍKOVÁ, Hana; VALIŠOVÁ, Alena a kolektiv. *Pedagogické otázky současnosti*. 1. vyd. Praha : ISV nakladatelství, 1994. ISBN 80-85866-05-6, str. 73.

⁶³ MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ, Branislava; POKORNÁ, Dana; TOUFAROVÁ, Marie. *Partnerské násilí*. Praha : Linde, 2008. ISBN 978-80-86131-76-4, str. 105

Zde bych chtěla zmínit, že možnost odhalení domácího násilí v rámci školy závisí i na atmosféře ve škole. Jestli je ze strany žáka vůbec možné získat k některému z učitelů kladný vztah a obrátit se na něj s osobním problémem. Atmosféru školy ovlivňuje její vedení, vztahy mezi učiteli navzájem a také sociální klima třídy. Podle Mareše a Křivohlavého sociální klima třídy vytváří učitel a žáci společně, neboť na sebe vzájemně působí.⁶⁴

11.2.1 Rozhovor učitele s žákem

Pokud učitel dojde k závěru, že dítěti je potřeba pomoci, měl by se vždy nejdříve pokusit navázat s žákem osobní kontakt. To lze dobře jen tam, kde se nestaví pouze na formální autoritě a kde je prostor pro osobní vztahy. Pedagog nebo výchovný poradce by měl s žákem komunikovat v přátelské atmosféře, najít si pro něj dostatek času a prostor, kde je nebude nikdo rušit. Neměl by žákovi slibovat, že informace, které mu žák sdělí zůstanou jejich tajemstvím, což studenti v těchto situacích obvykle žádají. Pedagog některé závažné skutečnosti musí řešit s dalšími osobami a nelze žákovi vyhovět. Ten by pak mohl být velice zklamán a uzavřít se vůči okolí. Zároveň je vhodné žáka ujistit, že jeho rozhodnutí, poradit se o potížích v rodině, s někým dospělým je zcela správné a rozumné. Řešení situace někdy brání učitelova priorita dobrých vztahů s rodiči. V praxi se setkávám s tím, že škola se bojí o problémech informovat, neboť se jedná o žáka problematických rodičů, kteří následně škole vyhrožují a tropí zde až hysterické scény.

⁶⁴ MAREŠ, Jiří; KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Komunikace ve škole*. 1. vyd. Brno : Masarykova universita, 1995. ISBN 80-210-1070-3, str. 144

12 SPECIFIKA EDUKACE OBĚTI V RÁMCI SOCIÁLNÍ PRÁCE ORGÁNU SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ

Během intervence sociálního pracovníka OSPOD a oběti domácího násilí dochází svým způsobem také k pedagogickému nebo lépe řečeno edukačnímu procesu. Pracovník klienta učí jak zvládat konfliktní situaci, jak se ochránit a zabezpečit své děti. Tématem edukace může být také komunikace s partnerem, zvládání konfliktu a příprava krizového plánu na rychlý odchod z domova. Edukace bývá velmi často provázena silným emocionálním laděním oběti. Úkolem sociálního pracovníka je umět s těmito emocemi šetrně zacházet, nenechat se jimi ovlivnit a pokusit se o zklidnění vypjaté situace. Oběť bývá rozrušená, a proto je pravděpodobné, že ne vše co vyslechne si zapamatuje a pochopí význam. Sociální pracovník musí být trpělivý a již osvojené postupy klientovi podle potřeby opakovat.

Některé orgány sociálně-právní ochrany dětí pořádají pro děti svých klientů víkendové pobyty v rekreačním zařízení. Tyto pobyty mohou být realizovány jednou až třikrát ročně. Sociální pracovníci připravují pro děti bohatý program, který je složen z edukačních, tvůrčích a sportovních činností. Formou her a soutěží se děti mohou učit například kooperovace s vrstevníky, základům slušného chování, umění řešení konfliktů nebo umění správné komunikace. Tento pobyt může být plně hrazen ze zdrojů městských úřadů nebo městských částí. Častěji na něj rodiče přispívají symbolickou finanční částkou. Pro sociální pracovníky je to příležitost poznat v neformálním prostředí lépe své dětské klienty, zjistit něco víc o jejich projevech a trápení. Pobyt v přírodě vytváří prostor pro získání přirozené důvěry mezi dítětem a sociálním pracovníkem. Děti z problematických rodin přijdou na jiné myšlenky a na chvíli zapomenou na rodinné těžkosti. Mohou se svěřit sociálnímu pracovníkovi nebo sdílet podobné zkušenosti s ostatními dětmi. Pro rodiče je pobyt příležitostí, jak si od svých ratolestí odpočinout nebo se pokusit řešit problémy v rodině.

13 ZÁVĚR TEORETICKÉ ČÁSTI

V teoretické části diplomové práce bylo hlavním záměrem popsat negativní dopady domácího násilí na děti. Nejprve jsem upozornila na nutnost některých subjektů vyhodnocovat domácí násilí podle čtyř znaků. Popsala jsem jejich nevýhody pro použití v praxi a s tím spojené potíže, které vznikají při intervenci s oběťmi domácího násilí. Další překážky v řešení domácího násilí skýtají mýty o domácím násilí, které ovlivňují nejen oběti domácího násilí, ale také pachatele. Pro ucelenost tématu jsem se věnovala také psychickému vývoji dítěte a zabývala se souvislostmi sociálně pedagogických hledisek s domácím násilím. Negativní dopady domácího násilí na osobnost dítěte mohou být z oblasti psychického a sociálního vývoje jedince, kde zastávají svou roli i školská zařízení. Dále může mít na negativních projevech podíl systémové týrání a sekundární viktimizace. Doporučení na konci praktické části se snaží tyto dopady eliminovat.

PRAKTICKÁ ČÁST

V praktické části diplomové práce se věnuji případovým studiím tří zcela odlišných rodin, ve kterých se vyskytuje domácí násilí. Jedná se o klienty, se kterými jsem v rámci sociálně-právní ochrany dětí dlouhodobě spolupracovala. Rodiny byly vybrány záměrně tak, aby každá z nich reprezentovala různý vývoj problematiky s různými dopady na jejich členy a rovněž odlišným přístupem zasahujících orgánů. Výstupem praktické části je zmapování společných prvků vyskytujících se v uvedených rodinách a vlastní návrhy pro zmírnění negativních dopadů domácího násilí na děti vyrůstající v těchto rodinách.

Zásady k praktické části

V této práci dbám o maximální možné zachování anonymity hlavních osob případových studií. Jména používané v praktické části práce jsou smyšlená, nepoužívám v textu žádná konkrétní určení místa ani času, uvádím pouze věk respondentů.

14 PŘÍPADOVÁ STUDIE RODINY „A“

Příběh rodiny „A“ nám ilustruje složitost situace dětí žijících v této rodině. Jak se k problémům staví rodiče a jak postupovaly orgány, které s problematikou přišly do styku. Rodina byla na úseku sociálně-právní ochrany dětí sledována dva roky a odborná intervence s rodinou pokračuje i nadále. Tento případ je specifický tím, že většina informací pochází pouze od matky, což je v problematice domácího násilí velmi časté. Otec, který je v rodině zdrojem násilí zvolil cestu nespolupráce a distancoval se od své účasti na řešení rodinného problému. Institucím se pokud možno vyhýbá a nebo s nimi nekomunikuje.

Rodinná anamnéza

Matka je rozvedená, věk 40 let. Z prvního manželství má dceru, která je zletilá a založila již svoji rodinu daleko od místa bydliště rodiny „A“. Matka má výuční list, nikdy nepracovala. Nyní vychovává tři syny, kteří se narodili ze vztahu se současným partnerem. V rodině žije Jakub, kterému je 5 let. Petr, který má dva roky a nejstarší Lukáš, kterému je 9 let. Otec je svobodný, věk 40 let. Otec je vyučen v oboru řezník, a toto povolání dlouhodobě vykonává. S matkou má celkem tři syny. Rodiče nejsou manželé, ale žijí spolu jako partneři již jedenáct let.

Rodina žije v obecním bytě v malé obci. Otec je místní rodák, matka se přistěhovala za partnerem ze vzdálené části republiky. Rodiče žijí v bytě, který je lehce podprůměrně zařízen, topí se zde tuhými palivy. V bytě je množství staršího nábytku, který je ledabyle poskládan, mimo to je plně vybaven a pro děti je zde vše potřebné.

Otec byl v minulých letech celkem 3 a půl roku bez práce. Matka v té době hradila veškeré náklady na byt. Nyní otec pracuje jako řezník u soukromé firmy a o víkendech si přivydělává tím, že jezdí na vesnické zabíjačky. V předchozím roce pracoval zároveň u firmy zabývající se poskytováním půjček. Otec se u této firmy sám zadlužil a se zaměstnáním skončil, neboť bylo prodělečné. Matka je v současnosti na mateřské dovolené s nejmladším synem.

Popis rodinné situace

Podle matky otec každý den chodí z práce rovnou do dílny, kde něco kutí a popíjí přitom pivo. Otec se nezapojuje do chodu domácnosti žádným způsobem. O děti ani o matku se nezajímá. Mezi rodiči chybí jakákoliv komunikace, baví se spolu jen když se hádají. Z vyprávění matky vyplývá, že partnerský vztah neplní svojí funkci.

Týrání rodiny otcem je dlouhodobé, trvá asi 5 let. Problémy mezi rodiči začaly v době, kdy byl otec nezaměstnaný. Otec má problémy s alkoholem, pije téměř denně. Děti nebije, někdy vztáhne ruku na matku, ale není to časté. Týrání je spíše psychického rázu. Nadává matce i dětem, vypíná spotřebiče v bytě, zabavuje všem mobilní telefony a posléze je vrací zpět. Například týden vozil v autě televizi, aby se na ni ostatní nemohli dívat. Nejstaršímu synovi, který chodí do školy vzal otec jízdenku na autobus na celý měsíc. Lukáš to obrečel a když otec nebyl doma, našla matka jízdenku schovanou za jeho postelí. Pokud otec přijde v podnapilém stavu domů, matka nevychází ze svého pokoje, aby nevyvolala konflikt, ale právě když se s ním odmítá bavit, otec se rozčílí a posléze dělá rodině naschvály. Zajímavé je, že otec se vždy zaměřuje na vypínání spotřebičů ze zásuvky, prý aby si tím „ulevil“. Matka každý den ráno pravidelně obchází celý byt a zásuvky kontroluje. Kdyby zapomněla zkontrolovat bojler, neměli by teplou vodu.

Období násilností střídá období klidu. Pokud je klid, znamená to, že si otec rodiny moc nevšímá. Poslední předchozí útok otce, na který si matka vzpomíná, se odehrál v lednu 2008, policii k incidentu nikdo nepřivolal. V té době se ještě o rodinu žádná instituce nezajímala.

Práce institucí a odborná intervence

Duben 2008 : První incident, který rozběhl kolotoč dění se odehrál v bytě rodiny. Ten den šel otec jako vždy rovnou z práce do dílny, kde vypil několik piv. Poté šel ještě do restaurace, kde v pití pokračoval a domů přišel až pozdě v noci. Matka nemohla spát, protože měla tušení, že se něco stane. Otec po příchodu do bytu přehazoval nábytek, plival na zem, vulgárně matku napadal, přičemž vzbudil všechny děti. Příímým svědkem této události byl nejstarší Lukáš. Násilí se stupňovalo, otec nejdříve matku držel pevně za paži a cloumal s ní, vytrhal jí přitom chomáče vlasů. Matka se chtěla bránit, tak vzala násadu od paličky na maso a otce uhodila do hlavy. Z rány začala téct krev, otec vyběhl na chodbu bytového domu přitom stále křičel na matku.

V tomto momentě přijela policejní hlídka, kterou zavolala matka. Policie se rodičům snažila domluvit a odvezla otce na vlastní žádost k lékaři. Na hlavě měl jen odřeninu, která (pravděpodobně díky množství alkoholu v jeho těle) hodně krvácela. Policie rodinu při šetření upozornila na to, že vzhledem k přítomnosti dětí oznámí celou věc orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Policie tak učinila a řešení incidentu postoupila k přestupkovému řízení na příslušný městský úřad, tím bylo vyšetřování ukončeno.

Sociální pracovnice OSPOD navštívila rodinu. V místě bydliště byla zastižena matka, Jakub a Petr. Lukáš byl ve škole. Při prvním šetření v rodině kolem sociální pracovnice zvědavě chodil Jakub. Byl velice nesmělý až zakřiknutý. Na žádnou otázku neodpověděl, pohladit po vlasech se však nechal. Matka pracovníci ochotně pozvala dál, čemuž přispělo, že byla předem informována policií o jejím příchodu. Po zmapování vývoje a prognózy napadání rodiny otcem byla matce nabídnuta odborná pomoc. S matkou byl projednán bezpečnostní plán, byla poučena o negativních následcích rodinného prostředí na děti a byly jí předány kontakty na OSPOD a Intervenční centrum. Dále byla poučena o nutnosti ke každému incidentu volat policii, sdělit problémy s partnerem svému lékaři atp. Vše kvůli budoucí úspěšnosti případného vykázaní z bytu, k podání trestního oznámení a dalším opatřením na jejich ochranu.

Matka konflikt popsala, tak jak je uvedeno výše. Uvědomuje si špatný vliv rodinné situace na samotné děti. Pracovnice jí nastínila možné obtíže dětí (plachost, pomočování, agrese). Některé projevy u svých dětí již sleduje. Jedná se hlavně o pomočování a úzkostnost. Nejvíce se situace podepisuje na nejstarším Lukášovi. Při pohovoru bylo matce vysvětleno, jaké kroky lze podniknout, pokud bude chtít. Jedná se především o vykázaní otce z bytu na měsíc, prostřednictvím předběžného opatření. Matka byla nenásilně směřována k tomu, aby začala jednat. Zároveň ji bylo zdůrazněno, že ji nikdo k ničemu nenutí. Matka si chtěla přes všechny své pocity vzít čas na rozmyšlenou. Dle svých slov je ráda, že uděláme pohovor i s otcem. Doufala ve změnu postojů svého partnera. Byla tedy informována o tom, že pohovor na městském úřadě věc nevyřeší. Pokud je otcův problém i alkohol, jen stěží se na základě promluvy poučí a změní. Matka sdělila, že pokud by se otcovo násilí vůči ní ještě jednou opakovalo, kontaktuje nás a s otcem ukončí společné soužití.

Pro intervenci OSPOD se matka zdála být otevřená, pomoc přijímala, byť jde jen psychickou podporu a o možnost matky se vypovídat. Ta často orgán sama kontaktuje a vypráví, co je doma nového. Matka například telefonuje, že si četla informační leták intervenčního centra a že se jí děje přesně to, co tam píší. Bylo tam psáno, že agresor může týrat oblíbené zvíře. Otec v minulosti vzal pejska a před všemi s ním mlátil o stěnu. Vždy po požití alkoholu.

Sociální pracovnice kontaktovala otce a pozvala ho k jednání na oddělení OSPOD. Bezprostředně po návštěvě v rodině vyžádala záznam policie o incidentech, zprávu ze základní školy, zprávu od lékařky dětí a kontaktovala obecní úřad dané obce ohledně pověsti rodiny. Starostka uvedla, že otec je velice pracovitý člověk a mnohokrát pracoval nezištně pro obec. Rodina je slušná, o děti je dobře postaráno. Jediný problém otce je alkoholismus. Doslova sdělila: „Na vesnických zabijačkách ho vždy nalijí a on pak doma řadí.“

Otec se na plánovanou schůzku bez omluvy nedostavil, proto byl opětovně pozván doporučeným dopisem. V mezidobí OSPOD telefonicky kontaktovala matka a sdělila, že otec přišel zase opilý, ale ihned usnul, problémy s ním teď nejsou. Při dalším telefonickém hovoru matka uvedla, že viděla, jak si otec četl dopis z Městského úřadu. Pochopila, že se na původní jednání nedostavil. Tady vidíme, jak citelně v rodině chybí komunikace. Matka vše odezírá, nic si s otcem nepoví. V současnosti otec pracuje na zahradě, je častěji doma a s matkou nemluví. Ta jeho chování vnímá jako polepšení.

Květen 2008: Na základě písemného předvolání se otec na oddělení OSPOD dostavil. Den před tím telefonuje matka s tím, že byl otec nervózní, maku vulgárně napadal před sousedy. Alkohol toho dne popíjel otec i matka, ale ta jen v malé míře. Před domem matka nemohla najít klíče od domu, což otce rozčílilo a byl opět vulgární. Matce klíče vypadly z kočárku, zvedla je a rozmachem ruky mu způsobila šrám na tváři. U incidentu byly přítomny děti, které jsou již také vulgární vůči svým vrstevníkům.

Sociální pracovnice se snažila při rozhovoru s otcem zjistit, co ho k jednání vedlo, jak viděl průběh incidentu on. Měl prostor pro vyjádření svého pohledu na celou situaci, který nevyužil. Pracovnice nastínila i jemu možné negativní důsledky jeho konání vůči dětem a možné právní kroky, které lze proti otci podniknout. Otec mlčel, vyslovil jen větu: „Ženský nemají mozky“. Přestože byl pobízen, odmítl to více komentovat.

Červenec 2008: Rodinu sociální pracovnice několikrát navštívila, otec nikdy nebyl doma. Matka další intervenci odmítala. Sdělila, že otec nyní pracuje u firmy poskytující půjčky a doma je vše v pořádku. V rodině došlo k určité změně, kterou vyvolalo nové zaměstnání otce, ten je pracovně vytížený. Oběť s úlevou přijala myšlenku, že vše povede k lepšímu. Matka nechce vystupovat proti otci ve věci napadení z dubna 2008, čímž bylo přestupkové řízení ukončeno. Přestupkový zákon definuje zahájení řízení v rodinném sporu jen na základě návrhu oběti.

Prosinec 2008: Sociální pracovníci byla provedena další z návštěv v rodině, kde byla zastižena matka se všemi dětmi. Domácnost byla čistá a v pořádku, matka byla upravená, vypadala oproti dřívějšímu dobře. Prostřední Jakub sám vyprávěl, že je nemocný. Matka několikrát pracovnici ujistila, že v rodině je klid. Od té doby, co má otec dvě zaměstnání tolik nepije. Matka ubezpečovala, že kdyby se u nich něco stalo, určitě se sama ozve, teď je ráda za klidné období.

Duben 2009: Dostavila se na oddělení matka a uvedla, že otec ji i děti opět vulgárně napadá a ponižuje. Partner matky se zadlužil u firmy, ve které měl sám poskytovat půjčky. Chtěl matku před domem uhodit kovovou tyčí, kterou naštěstí včas chytila a otcí v tom zabránila. Otec matku vydírá tím, že nebude platit účty za nájem a energie. Pokud je matka „hodná“ otec splátku zaplatí, když se mu něco nelíbí složenku před ní roztrhá a nadává jí. Otec opět často dochází do domácnosti v podnapilém stavu, kdy ničí zařízení bytu a křičí na celý dům. S matkou byla projednána současná situace a možnosti řešení, např. azylové ubytování. Matka sdělila, že se poradí se svou matkou, která žije v hlavním městě. Později se ukázalo, že této možnosti ani pobytu u jiných příbuzných nelze využít.

S nejstarším Lukášem byl proveden v kanceláři OSPOD o samotě pohovor. Lukáš se tvářil zcela vážně. Sdělil, že by si přál aby od nich otec odešel, přitom se skoro rozplakal. Vyprávěl, jak mu otec tvrdil, že ho nechtěl – nechtěl, aby se Lukáš narodil, a proto se ho zřekne. Lukáš mluvil o tom, že otec chodí domů opilý, plive na zem a nechová se slušně. Musejí s matkou schovávat před otcem všechny věci, například ovladač na televizi. Otec na Lukáše řve a sprostě nadává. Když Lukáš pomáhá otci vozit dříví, mladší Jakub se mu tam plete, ale otec nadává jemu. Bylo evidentní, že Lukáše celá situace velmi zraňuje a ponižuje, o čemž byla matka informována. Během podrobnějšího rozhovoru bylo zjištěno, že Lukáš důvěřuje své nové třídní učitelce. Proto bylo domluveno, že pokud bude chtít pomoci, řekne to své učitelce, a ta kontaktuje sociální pracovnici. Toto opatření byla improvizace vzhledem ke vzdálenému bydlišti Lukáše od sídla OSPOD. Lukáš si také dělal starosti o finanční situaci rodiny.

Matka je od začátku měsíce zcela bez finančních prostředků, nemá na potraviny ani na cestování nejstaršího syna do školy. Nákladná je pro ni i cesta ze vzdálenější obce do města, kterou absolvovala. Po domluvě s oddělením dávek hmotné nouze, byla matce vyplacena jednorázová finanční výpomoc a s matkou byl sepsán návrh okresnímu soudu na úpravu poměrů. Soudní cesta byla zvolena proto, aby otci byla vymezena povinnost přispívat na výživu svých dětí a matka nezůstávala bez prostředků.

Celý následující víkend otec nebyl doma, vrátil se zcela opilý, ale rodinu nenapadal. Matka oznámila, že Lukáš po našem pohovoru na úseku matce sdělil obavu z odchodu z domova. Nechce ho opustit, protože je zde zvyklý. Zdá se, že matka je s Lukášem v koalici – řeší s ním varianty, které probírá s pracovníci OSPOD. Syn je pro ní zřejmě oporou, ten se chová velmi dospěle a uvažuje rozumně.

Konec dubna 2009: Otec navedl svého kamaráda, který matku na ulici napadl. Nadával ji, držel za vlasy a smýkal s ní o zem. Nejmladší Petr byl v kočárku a strachy se pokálel. Poté otec napadl matku doma, osočoval ji z krádeže peněženky, demoloval byt a vzal matce doklady potřebné pro výplatu sociálních dávek. Matka volala Policii.

Květen 2009: Rodiče prožívají klidnější období. Rodina se dokonce chystá na společnou dovolenou k příbuzným. Otec slíbil zaplatit poplatky spojené s bydlením a udělat přehled dluhů. Matka slibuje, že půjčky si rodina brát již nebude.

Intervence policie a orgánu sociálně-právní ochrany dětí

Policie zaslala záznam z incidentu z dubna 2008 na OSPOD, který s rodinou ihned navázal kontakt. Téměř po roce spolupráce byl orgán OSPOD motivován, pohovorem s Lukášem a dlouhotrvající situací v rodině, k podání trestního oznámení ve věci domácího násilí, tak jak umožňuje zákon. Věc byla dána na vědomí Okresním státnímu zastupitelství (dále jen OSZ), což je orgán, který dozoruje činnost Policie. Policie reagovala na oznámení OSPOD podrážděně. Dle jejich názoru se nejedná o domácí násilí, neboť rodina nevykazuje všechny znaky, a to především jasné a nezaměnitelné rozdělení rolí agresora versus oběti (otcovo zranění). Policie provedla dvouhodinový výslech sociální pracovníce. V rámci šetření žádala o zprávy obecního úřadu obce, pediatra a školy, rovněž provedla šetření v okolí rodiny. Otec i matka odmítli na Policii k věci vypovídat. Protože nebyly zjištěny žádné další poznatky, závěrem Policie je, že není naplněna skutková podstata trestného činu Týrání osoby žijící ve společné domácnosti. OSZ se i nadále o rodinu zajímá.

Jednání s obecním úřadem

Zhruba po roce od prvního telefonátu pracovnice znovu zkusila kontaktovat obecní úřad, kde ji bylo řečeno, že otce znají jako slušného člověka. Podle starostky začal pít až poté, co se dal dohromady s matkou – ta za vše může. Dle starostky matka vládne domácností, kupuje si drahé věci na splátky a otec je jediný kdo vydělává. Starostka byla upozorněna na to, že matka nějaké dluhy má (půjčila si na vánoční dárky), ale otec podstatně závažnější – auto na leasing apod. Dle starostky matka pije také a pak je v ráži. Tyto informace má z doslechu, rodinu osobně nezná. Prý většina lidí z obce stojí při otci (připomínám, že otec v obci žije od narození).

Starostka nechtěla svá tvrzení zaslat písemně, měla strach. Byla upozorněna na zájem dětí, které v rodině tak či onak trpí. Starostka na jedné straně uvádí, že to chápe, ale otec pije kvůli matce a ona si „srovnat“ zaslouží, čímž záležitost uzavírá. Bylo dohodnuto, že OSPOD zašle písemný dotaz ohledně možnosti změny nájemní smlouvy a dotaz ohledně pověsti rodiny. Na konkrétní otázky slíbila starostka odpovědět. Změna nájemní smlouvy bytu (resp. nájemce - z otce na matku) byla zvažována vzhledem k problémům s placením účtů. Zatímco otec má volnou místnost u svých rodičů v nedalekém domku, matka možnosti jiného bydlení nemá. Obec změnu nájemní smlouvy zamítla a k dotazu OSPOD se písemně nevyjádřila.

Pediatr

Zpráva ošetřující lékařky dětí uvádí, že preventivní prohlídky a očkování mají všechny děti v pořádku, prospívají a spolupráce s rodinou je dobrá. K lékaři chodí s dětmi výhradně matka, jiné poznatky o rodině k dispozici nejsou.

Spolupráce základní školy

Zpráva školy o Lukášovi z dubna 2008 sděluje, že Lukáš je žákem 3. třídy. Třídní učitelka uvedla, že Lukáš je velmi uzavřený, o rodině nemluví, při práci je ochotný. Ke spolužákům se někdy vyjadřuje vulgárně, občas reaguje agresivně na malý podnět dětí. Při pokárání je plačtivý, ale domluvě je přístupný. Znamky psychického nebo fyzického násilí škola nezpozorovala, s konstatováním, že po obědě jezdí Lukáš ihned domů a jedná se o krátký čas k tomuto zjištění. Učitelka komunikuje výhradě s matkou, prospěch žáka je výborný.

V květnu 2009 bylo telefonicky hovořeno s novou třídní učitelkou Lukáše, která ve škole působí teprve pár měsíců a děti ještě moc nezná. S matkou se ještě nesetkala, na třídních schůzkách byl pouze otec, který byl cítit alkoholem. Lukáš je bezproblémový žák, učí se průměrně a v rámci školy se chová spontánně. Nevypadá, že by doma trpěl, ani se o svém soukromí nikomu nesvěřuje. Třídní učitelka zdůraznila, že se necítí být kompetentní pro podání písemné zprávy, neboť její postřehy jsou jen nepodložené domněnky, rodinu ani žáka zatím nezná.

Výsledek intervence a návrhy do budoucna

V záležitosti této rodiny jsme se ocitli v cyklickém opakování klidných a konfliktních období. Matka nemá kam se třemi dětmi odejít a hlavně v současnosti nechce. Policie případ odmítá vzhledem k tomu, že nesplňuje typické znaky domácího násilí. OSPOD nemůže matku k odchodu z rodiny nutit, i když je přesvědčen, že děti v rodině trpí. OSPOD tedy alespoň podal návrh na nařízení soudního dohledu nad rodinou. V novém školním roce plánuje zaměřit se na užší spolupráci se školou. Bylo zjištěno, že Lukášův prospěch se během jednoho roku zhoršil. Získávání dalších poznatků ze školy je komplikováno příchodem nové třídní učitelky. Další překážkou byl postoj vedení obce, kde rodina žije. Starostka je přesvědčena, že matka si násilné chování ze strany svého partnera zaslouží. Motivací pro spolupráci nejsou ani tři děti v této rodině. Od rodiny se bude požadovat, aby kontaktovala poradnu pro mezilidské vztahy. Zatím byla poradna matce pouze nabídnuta, neboť ta neměla finanční prostředky potřebné pro dojíždění do této poradny. Rodina má finanční potíže pro dluhy, které vytvořili oba rodiče. Matce finančně občas vypomůže již zletilá dcera, která se svou rodinou žije ve vzdáleném městě.

Intenzivní práce s rodinou přinesla přeci jen nějaké úspěchy. Matka s OSPOD spolupracuje a umožňuje sociálním pracovníkům sledovat vývoj situace a v případě potřeby pružně reagovat za účelem ochrany dětí. O rodinu se začíná zajímat, mimo OSPOD, i OSZ a okresní soud. Čím více institucí se o rodinu zajímá, tím lépe pro její ochranu. Rovněž je znamením pro agresora, že jeho chování někdo monitoruje. Matka rodinné napětí alespoň ventiluje sociální pracovníci, což matce psychicky pomáhá. Nejstarší Lukáš ví, kam se v případě nouze obrátit o pomoc. Dostal kladné zpětné vazby na své pocity. Důležitá byla diskuse o tom, že není viníkem atmosféry v rodině.

15 PŘÍPADOVÁ STUDIE RODINY „B“

Případová studie rodiny „B“ ilustruje vývoj domácího násilí společně s výskytem týrání dítěte. Jedná se o mladou rodinu, která je sociálními pracovníky sledována čtyři roky. Rodina ze strany matky je domácím násilím stížena generačně, což se projevuje v přístupu rodiny k daným problémům. Domácí násilí ze strany partnera matky se týká nejen jí a dětí, ale také babičky dětí, která sama prožila velkou část života s násilným partnerem. Poté žila babička dětí několik let se svou dcerou a jejím druhem ve společné domácnosti.

Rodinná anamnéza

Matka je svobodná, věk 25 let. Vzdělání má základní, nikdy nepracovala. V současnosti je na rodičovské dovolené. Celkem vychovává tři děti. Milanovi je dnes 5 let, Hance 1 rok a Klárce 2 roky. Otec Milana je neznámý. Otec Hanky a Klárky je svobodný, věk 22 let, vzdělání neznámé. Otec dívek nikdy nepracoval, není ani v evidenci Úřadu práce. Celkem má 2 dcery, Klárku a Hanku.

Matka sama byla v době dospívání vedena kurátory pro mládež kvůli zneužívání návykových látek. OSPOD matku sleduje od ledna 2005. Nejstarší syn se matce narodil když jí bylo 20 let. Otec je neznámý, což matka vysvětlila tak, že se přivedla do podnapilého stavu a poté měla na diskotéce pohlavní styk s pěti muži. Od té doby vychovávala Milana sama, v bytě své matky, kde pobývá i v současné době. Z družského poměru se před dvěma lety narodila Klára a rok poté Hanka.

Rodina žije ve větším městě, na poměrně rozlehlém sídlišti. Jedná se o byt v panelovém domě, ve kterém žije matka s dětmi, babička dětí a bratr matky s velkým psem. Domácnost je velmi chudě zařízena. Stěna v obývací jeví známky častých útoků, jsou zde popadané dvířka od skříněk apod. V bytě je jen staré linoleum, často zde bývá nepořádek. Primární péče o děti je ale řádně zajištěna, netrpí nedostatkem jídla, hygieny ani jiných fyziologických potřeb.

Popis rodinné situace

Vzhledem k tomu, že matka dlouhodobě odmítala spolupráci s policií a OSPOD, nebylo možné zjistit podrobnosti z počátku jejího vztahu s druhem. To znamená ani četnost a intenzita napadání matky a dětí. Matka je zcela pod vlivem svého druha a není schopna zdravého náhledu na svůj život. Osobnost matky je poznamenána vlastní zkušeností s domácím násilím jejích rodičů, k čemuž se pojí slabší intelektové schopnosti matky a vzniká absolutní závislost na partnerovi. Při jakékoliv intervenci se matka vyjadřovala vždy velmi chudě a minimálně. Dodnes je těžké s ní navázat odpovídající kontakt. Partner je v tomto směru obratnější, ale intervenci vnímá jako zásah do svého soukromí, na který reaguje spíše podrážděně. Domnívá se, že by se do jejich záležitostí neměl nikdo plést. Velmi nestandardně zde působí osobnost nejstaršího syna matky Milana, který se projevuje zcela nepřiměřeně svému věku, vesměs agresivně a pudově.

Práce institucí a odborná intervence

Březen 2005: Vzhledem k okolnostem početí Milana a minulosti matky bylo preventivně OSPOD několikrát žádáno o zprávu ošetřující lékařky chlapce. Sociální pracovníky hlavně zajímalo, jak se matka citově k synovi projevuje a zda dochází na veškeré prohlídky a očkování. Lékařka ani na opakované výzvy nereagovala. Do bytu rodiny nebylo možné se dostat, chyběl funkční zvonek a pokud se podařilo dostat do vchodu, nikdo neotevřel.

Červenec 2006: Městská policie informuje OSPOD o tom, že soused rodiny „B“ oznámil na linku 156, že u bytu jsou výtah a stěny od krve. Další soused hlídce namísto sdělil, že hádky a fyzické napadání jsou v rodině časté. Předchozího dne spatřil matku jak běhá celá od krve s ročním dítětem v náručí po chodbě domu. Do bytu se městské policii nepodařilo dostat i když, dle sousedů, byla rodina doma. Hlídka tedy místo opustila.

OSPOD znovu urgoval zprávu od dětské lékařky, ale bezvýsledně. Opět se nepodařilo do bytu rodiny dostat. V mezidobí úsek kontaktovala sousedka, která uvedla, že Milan je odmalička konfrontován s násilím v rodině. Po opětovném pokusu dostat se k rodině, bylo hovořeno alespoň se sousedy. Soused z vyššího patra sdělil, že konflikty v rodině jsou časté, ale neví, kdo přesně v bytě žije. Matka byla na OSPOD předvolána písemně, načež se dostavila. Matka popírala, že by v rodině k něčemu došlo, proto byla alespoň informována o tom, že OSPOD bude rodinu sledovat. Byla poučena o vlivu násilí na děti, a o tom jak by je měla chránit. Matka přislíbila, že zprovozní zvonek a označí jej jmenovkou tak, aby mohli být sociální pracovníci s rodinou v kontaktu.

Během srpna až listopadu 2006 se sociální pracovníce opět snažily několikrát navštívit byt rodiny, nikdy nikdo neotevřel. Sociální pracovníce se proto spojila se sousedkou, která uvedla, že od doby poslední intervence se situace zlepšila. Přesto jednou opět zasahovala policie a z bytu je často slyšet dětský pláč. Pokud se něco dalšího bude dít, sousedé jsou ochotni to OSPOD oznámit. Matka bývá viděna s dětmi venku bez partnera.

Říjen 2008: na oddělení OSPOD se dostavil člen širší rodiny „B“ a chtěl využít zákonné možnosti anonymity. Uvedl, že Milan vůbec nemluví a je zanedbaný. Druh matky žije ve stanu někde za městem a matka s dětmi ho zde navštěvují a přespávají tam. V té době byla Hanka měsíční miminko, které druh již jednou údajně ohrožoval nožem.

Během téhož měsíce se na oddělení dostavil další anonymní oznamovatel ze sousedství. Byly sděleny podobné skutečnosti, s tím, že druh matku obírá o dávky v mateřství a požívá nadměrně alkoholické nápoje. Matka je zlá na svou matku, která ji přesto podporuje. Důvodem zlosti je, že „vyhodila“ z bytu jejího partnera. Rodina má stále nefunkční zvonek. Ještě téhož měsíce provedla pracovníce OSPOD první úspěšné šetření v rodině. Nejdříve byly opět potíže dostat se do vchodu. Sousedka na patře sdělila, že jde o hroznou rodinu a dále to odmítala upřesnit. Mezitím otevřela babička dětí (matka matky).

Z počátku odmítala komunikovat a plakala. Sdělila, že dcera ji napadá a ona má strach. Matka dětí se před pár dny se svou matkou pohádala a poté i s dětmi opustila byt. Babička dětí neví, kde se nyní zdržuje a nahlas přemýšlí o tom, že by mohla být u rodičů partnera. Babička se postupně rozmluvila o tom, že přítel matky je alkoholik a když se opije, je agresivní, rozbíjí nábytek a napadá svou družku. Když spolu čekali jeho první dceru Kláru, kopal těhotnou matku do břicha tak, že skončila v nemocnici. Matku často bije a škrtí. Nevlastní syn druhá matky nemluví, používá jen citoslovce, v noci se pomočuje a když přijde druh matky domů, Milan se vždy krčí v koutě. Druh matky Milana nemá rád, protože není jeho biologický syn. Nadává mu, že je „cikán“, straší ho a zavírá do šatny. Babička se Milana snaží v době konfliktu bránit, přesto jej několikrát uhodil a Milan měl modřiny v obličejí. Babička odmítla sdělit bližší podrobnosti k tomu, co přesně druh matky Milanovi prováděl. Potvrdila, že druh bere matce veškeré finance, které utrací za alkohol. Babička koupila Klárce zlaté náušnice a on je vzápětí prodal. Druh matky z bytu odešel zhruba před půl rokem, od té doby je matka dětí na svou matku rozzlobená. Žije v uzamčeném pokoji, kam babička nemá přístup. Domácnost je v dost zuboženém stavu. Babička sdělila, že sama prožila život v domácím násilí a je to na ní vidět. Babička dětí je plačtivá, vystrašená až úzkostná. Stále opakovala sociální pracovníci ať se nezlobí, i zcela bez kontextu a mechanicky se omlouvala. Babička mluvila také o tom, že si ublíží, že už to nevydrží.

Při projednávání opatření do budoucna uvedla, že by chtěla o Milana pečovat, ale bojí se své dcery. Obávala se, aby sociální pracovníce nikomu neřekla, to k čemu se zde doznamenala. Babička byla poučena o nutnosti násilí v rodině hlásit. Na jedné straně tvrdí, že v bytě matku s druhem trpěla kvůli dětem, ale na straně druhé je svou nečinností vystavuje nebezpečí. Byla informována o možnostech, které OSPOD má a nabízí. Byla ubezpečena, že se kdykoliv může zastavit na oddělení SPOD. Sociální pracovníce ji také nabídla zprostředkování psychologické pomoci, kterou by babička dětí viditelně potřebovala.

Téhož dne pracovníce OSPOD telefonicky kontaktovala sdílnou sousedku a hlavně lékařku dětí. Lékařka uvedla, že matka je absolvent zvláštní školy, je jednodušší. Známkový týrání nezaznamenala, spolupráce s rodinou je v pořádku a druh matky se chová k dětem hezky, což je poznatek lékařky z čekárny. U Milana jen vážně vývoj řeči, proto matku poučila, aby řeč rozvíjela. Totéž napsala do písemné zprávy. OSPOD vyžádal zprávy z městské policie, která eviduje delikty partnera matky spojené s nadměrným požíváním alkoholu. Státní policie eviduje napadení matky v těhotenství. U incidentu nebyly přítomné děti, proto jej na OSPOD nehlásili. Kdyby si zjistili, že matka již dítě má a vzali v potaz ještě to nenarozené, mohlo se s rodinou začít pracovat již dříve.

Během října byla navázána dobrá spolupráce s babičkou. Babička se stále projevovala velice úzkostně a při konverzaci se nesmyslně omlouvala. Společně byly probrány postupy, které by měla dodržet, pokud by byla svědkem dalšího násilí. Psychologickou pomoc odmítla, neboť by se styděla někam docházet.

Za pomoci různých institucí se začalo pátrat po rodině. Druh matky byl sociální pracovník OSPOD zastižen sám s dětmi u své matky poblíž města, kde rodina původně žila. Děti spaly a na těle neměly žádné stopy násilí. Druh matky veškeré poznatky, které úřad nashromáždil, popřel. S matkou se plánoval přestěhovat do města vzdáleného asi 30 km od původního bydliště, adresu ochotně sdělil. Na základě šetření u partnera matky se na oddělení dostavila matka s Milanem. Rezolutně odmítala jakékoliv konflikty v rodině. Uvedla, že přítel nepije, děti netrestá a peníze matce rovněž nebere. Bylo apelováno na matku, aby syna přihlásila do mateřské školy.

Milan se choval v kanceláři velmi podivně, trhal obaly od bonbónů a házel je na zem, nevydal ani hlásku, stále se ošival a na oslovení nereagoval jakoby nevnímal. Matka byla ihned odeslána k dětské lékařce, která by měla doporučit odborné vyšetření. Nebylo totiž patrné zda se jedná o nějaké postižení nebo zanedbání či posttraumatickou reakci. Novou adresu místa bydliště rodiny sociální pracovnice předala babičce a zkontaktovala příslušný odbor sociálně-právní ochrany dětí v novém městě. Jedná se o specifické město, co se týče skladby obyvatel, takže tamní organizace zabývající se péčí o dítě jsou zcela přetížené. Přesto OSPOD v novém městě brzy poslal zprávu ze sociálního šetření. Zjistili, že matka měla popáleniny od cigaret na rukou, děti byly v pořádku.

Listopad 2008: OSPOD podává k okresním soudu návrh na nařízení soudního dohledu nad rodinou.

Prosinec 2008: babička navštívila několikrát rodinu v novém městě. Druh matky ji neotvíral. V jednom případě ji pustila do bytu matka, když byla sama doma. Babička viděla děti, které byly v pořádku. Jsou to jediné dostupné zprávy té doby.

Pár dní na to se na oddělení dostavila babička s matkou a dětmi. Druh matku napadl předešlého dne a několikrát ji uhodil pěstí do obličeje. Pěstí do obličeje dostal i Milan. Své dcery (včetně v té době 3 měsíční Hanky) pak fackoval za to, že brečí. Matka přiznala, že jí druh bil každodenně po příchodu z restaurace. Bití doprovázely hádky. Děti bil také, nejčastěji Milana. Peněžítá pomoc v mateřství chodí na účet druhu matky, který ji nějaké peníze poskytoval. Matka po incidentu z bytu utekla. Využila doby, kdy její druh nebyl doma. Matka měla viditelnou modřinu pod okem, Hanka měla na tváři mírné zamodrání. Milana a Klárku hlídal bratr matky, takže je sociální pracovnice neviděla. Milan měl údajně monokl, dostal pěstí, protože nechtěl spát. OSPOD se ihned snažil zajistit lékaře, který by děti ošetřil. Byl pátek po poledni a zdál se to být nadlidský výkon. Nakonec se podařilo, ale zpráva (v té době dostupné) lékařky byla žalostně nic neříkající.

Matka se rozhodla odejít od svého druhu a podniknout námi navržené kroky. Měla tedy zajistit vyšetření dětí. Sama se sebou měla zajít k lékaři, zajít na Policii podat na druhu trestní oznámení a podat návrh k soudu na předběžné opatření, kterým by děti byly svěřeny výhradně do péče matky. Matka za pomoci OSPOD učinila všechny kroky. Při vyřizování těchto náležitostí potkala ve městě svého druhu, který křičel, že podpálí matku, všechny její věci i sebe.

Pár dní poté byla matka náhodně zastižena v bydlíšti rodičů druhu i s partnerem a všemi dětmi. Toto setkání bylo překvapením pro všechny zúčastněné. Matka mlčela a provinile se dívala do země. Druh osočoval sociální pracovnice, že mu zabraňuje kontaktu s dětmi. Pracovnice oponovaly jeho chováním, načež přiznal, že matku bije. Sdělil, že je to však jen jeho věc. Otcí byla nabídnuta psychologická pomoc. Byl informován, že za takových podmínek rodinu nelze nechat pohromadě. Poté bylo s babičkou dohodnuto, že by děti převzala do své péče, protože na ochranu dětí matkou se nelze spolehnout.

Sociální pracovnice napsala nové předběžné opatření podle § 76a o urychleném svěřením dětí do péče babičky (soud rozhoduje do 24 hodin). Soudkyně opatření zamítla pro nedostatečné množství důkazů. Zranění členů rodiny nebylo prokázáno díky skromnému záznamu pediatra. Soud rozhodl alespoň o předání dětí do péče babičky prostřednictvím předběžného opatření podle § 76 o. s. ř. (soud musí rozhodnout do sedmi dní). OSPOD souběžně podal podnět policii k zahájení šetření ve věci.

Pro ilustraci vkládám výňatek z Občanského soudního řádu. §76a: *„ocitlo – li se nezletilé dítě bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohrožený nebo narušený, předseda senátu nařídí, aby bylo na nezbytně nutnou dobu umístěno ve vhodném prostředí.*

§76 ... může být účastníkům uloženo zejména, aby odevzdal dítě do péče druhého z rodičů nebo do péče toho, koho označí soud.⁶⁵

O pár dní poději se na odbor dostavila babička s tím, že děti do péče nechce a nemáme je brát ani matce. Uvedla, že Milan strašně zlobí a pokud matka od druhá „dostala“, asi si to zasloužila. Matka s dětmi se vrátila do nového města k partnerovi, babička si vzala dovolenou a dohodla se s partnery, že bude nějaký čas s nimi. Druh oběma slíbil, že se násilí již nebude opakovat. Babičce sice vyhrožoval, ale ona se tak rozhodla sama, nebojí se ho. Babička od svého minulého jednání zcela obrátila. Dokonce sdělila, že pokud se něco dětem stane, tak si to klidně odsedí. Rodinu musel OSPOD informovat o tom, že se může proti předběžnému opatření odvolat. Matka i její matka byly poučené, že za to co činí jsou plně zodpovědné a ponесou následky, pokud se něco stane dětem. V tom případě bude OSPOD nucen směřovat k jejich umístění do zařízení. Babička se dostavila k soudu a proti rozhodnutí o předběžném opatření podala odvolání. Díky zdlouhavým lhůtám v soudnictví to na případ nemělo žádný dopad.

Sociální pracovnice tedy opět kontaktovala OSPOD v novém městě, kam se rodina vrátila. Vzhledem k nestabilní situaci v rodině sociální pracovnice zapojila do problematiky ještě pobočku Fondu ohrožených dětí (dále jen FOD), kde se pracovnice taktéž zkontaktovaly s rodinou a prováděly šetření v domácnosti. Těsně před Vánoci sdělila pracovnice FOD, že v domácnost byla a vše je v pořádku. Nebyl zde žádný alkohol, matka však měla čerstvou modřinu v obličeji. Údajně se poprala s kamarádkou.

Leden 2009: S OSPOD se zkontaktovala policie s tím, že neví co dělat s trestním oznámením na partnera matky. Trestní oznámení tou dobou putovalo mezi kriminální policií, obvodním oddělením policie a policií v novém městě. Sociální pracovnice sdělila, že žádá řešení věci i v případě, že matka nebude souhlasit, neboť jsou v rodině ohrožené násilím i děti. Z právního hlediska je tento postup možný, ale policista tvrdil, že pokud matka odmítne spolupracovat, nic s tím neudělá. Během celého měsíce se OSPOD snažil zjišťovat, kde se rodina pohybuje a jak jsou na tom děti. Některé indicie nasvědčovaly tomu, že se matka vrátila zpět do bytu babičky dětí.

⁶⁵ NOVOTNÁ, Věra; BURDOVÁ, Eva. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*. 3. vyd. Praha : Linde, 2007. ISBN 978-80-86131-72-6. Str. 368

Březen 2009: V místě původního bydliště byla zastižena babička s nejmladší Hankou, která vypadala spokojeně. Babička uvedla, že se matka opravdu z nového města odstěhovala, její druh žije u své matky a ona s dětmi zde. Druh za ní do bytu nechodí, matka ho navštěvuje a chodí společně s ním na procházky. Milan má v září 2009 nastoupit do speciální mateřské školy, kde bude docházet na logopedii a plavání. Rodina má konečně funkční zvonek.

Červen 2009 : matka spolupracuje s OSPOD, přinesla ukázat přihlášku do mateřské školy. Druh se se svou matkou přestěhoval z obce do města. Partneri se stýkají téměř denně. Zpravidla společně s dětmi chodí ven, procházet se po městě. Milana se snaží brát na pískoviště mezi děti, údajně se již trochu rozpovídal. Druh matky stále nepracuje, občas si přivydělá brigádně, matce neposkytuje pro děti žádné výživné. Společné bydlení neplánují z finančních důvodů. Matka byla vedena k tomu, aby si podala návrh na úpravu poměrů k dětem a dohodla se s otcem na částce výživného, kterou by pak interpretovali soudu.

Do případu se vložilo Okresní státní zastupitelství otřesené laxním přístupem policie, která případ neřešila. Nyní bude složitě zpětně agresora nějak sankcionovat. Návrh na nařízení soudního dohledu nad rodinou podaný k soudu v listopadu 2008 zůstává bez odezvy i přes to, že soud byl o problémech s rodinou průběžně informován.

Výsledek intervence a návrhy do budoucna

V rámci případu této rodiny si všimněme až zarážející nespokojenosti dětské lékařky s OSPOD. Pediatr nepodal o rodině písemné zprávy i přes několikero urgencí. Sociální pracovníce byla znepokojená stupněm vývoje a sociálními projevy nejstaršího Milana a lékařka toto znepokojení ani v nejmenším nesdílela. Díky konzultaci se sociální pracovnící alespoň Milanovi doporučila nástup do mateřské školy. Není pravidlem, že má sociální pracovník podporu jiných institucí při řešení případu, byť se nám to může zdát samozřejmé. Jedná se zde přeci o život a zdravý vývoj nezletilých dětí.

Další výraznou překážkou při intervenci s rodinou bylo již zmíněné generační zatížení domácím násilím. Matka matky prožila část života s agresorem a její dcera potkala partnera stejného ražení. Babička dětí z tohoto důvodu násilí v rodině své dcery toleruje a nedokáže se mu vzepřít ani kvůli svým vnoučatům.

Rodina je orgánem sociálně-právní ochrany dětí stále pečlivě sledována. Za stávající situace, kdy matka s druhem nesdílejí společnou domácnost, jsou děti relativně v bezpečí. Špatné finanční podmínky rodiny paradoxně přispívají k separaci násilníka od jeho obětí. Díky OSZ se opravdu zahájilo šetření ve věci Týrání osoby žijící ve společné domácnosti. Rodina bude i nadále intenzivně sledována a stejně tak i další vývoj nejstaršího Milana. Milan v září nastoupil opravdu do mateřské školy. V rodině nastalo klidové období, sociální pracovník se proto může více zaměřit na komunikaci s institucemi, urgenci návrhu na soudní dohled a preventivní působení v rodině. V této situaci je zvažována i možnost matky docházet do Poradny pro mezilidské vztahy k psychologovi, ale je velmi nepravděpodobné, že matka této možnosti využije. Pokud by tak přeci jen učinila, práce s matkou bude velmi obtížná. Psychologická pomoc by v tomto případě byla namístě pro celou širší rodinu.

16 PŘÍPADOVÉ STUDIE RODINY „C“

Případová studie rodiny „C“ nám ukazuje domácí násilí, které se v rodině vyskytuje již mnoho let. Bylo odhaleno až ve fázi velmi vážného napadení matky svým manželem. Jedná se o poměrně krátkodobou spolupráci s rodinou, ale za velmi vyhocených podmínek. V tomto případě je zřejmý, lékařsky podložený, neblahý vliv na psychické i fyzické zdraví staršího dítěte v rodině. Agresor svou ženu stále miluje a je odhodlaný změnit své chování. Z těchto důvodů vyhledal psychiatra.

Rodinná anamnéza

Matka je vdaná, věk 33 let, dosažené vzdělání je střední odborné, pracuje jako dělnice, se svým manželem má dvě děti. Otec je ženatý, věk 37 let, vzdělání neznáme. Otec dlouhodobě pracoval, nyní je v evidenci úřadu práce. Přišel o zaměstnání vlivem finanční krize. Otec má také celkem dvě děti. Rodiče se starají o Pavla, kterému je 8 let a patnáctiletou Lucii.

Rodina obývala domácnost v bytovém domě uprostřed města. Domácnost je vedena v čistotě a nejlepším pořádku. Po vyhoceném konfliktu s otcem se matka z domácnosti odstěhovala a v bytě zůstal jen otec s dětmi.

Popis rodinné situace

Matka je velice uzavřená a tichá, otec se snaží s institucemi spolupracovat a projevuje ochotu se svou agresí pracovat. Nejraději by svou manželku získal zpět, neboť ji, jak sám říká, velmi miluje. Rodina doposud žila společně a navenek spořádaně. Intervencí v rodině ale bylo zjištěno, že domácí násilí trvá 10 let. I v tomto případě zde sehrává svou roli alkohol, který otec požíval nárazově. Díky oběma rodičům bylo násilí pečlivě skryté před veřejností.

Práce institucí a odborná intervence

Duben 2009: V rámci pohotovostní služby kontaktovala Policie pracovníci OSPOD a žádala přítomnost u výslechu nezletilé dívky. Předešlé noci otec v hádce napadl matku nožem a pobodal ji na levé paži. Obě jejich děti byly konfliktu přítomny. Pavel se snažil otci v činu zabránit a Lucie volala policii. Pro děti se jednalo o velmi traumatický zážitek. Zranění matky nemá trvalé následky, ale tepna silně krvácela, což budilo hrozivý dojem. Lucie využila možnosti na policii nevypovídat, jelikož má ráda oba dva rodiče a nechce nikomu z nich ublížit. Mimo protokol ale sdělila, že matka je otci nevěrná, a proto se rozčílil. Otec podle Lucky v minulosti nic takového neudělal, několikrát v hádce vztáhl nůž proti sobě a vyhrožoval, že se zabije, ale nikdy na jeho slova nedošlo. Otec byl tou dobou v cele předběžného zadržení. Lucie byla velmi rozrušená z toho, co se stalo. Ještě na policejním oddělení sociální pracovnice hovořila s Luckou o tom, aby si konflikt a jeho následek nekladla za vinu. Poté sociální pracovnice s policií odvezli Lucku k matce. Matka měla obvázanou levou paži, z nemocnice byla již doma. Protože se vše odehrálo o víkend, pracovnice ji sdělila, že se brzy ozve. Otec měl být z vězení propuštěn nejdříve v pondělí. První všední den bylo provedeno šetření v rodině, kde se nepodařilo dostat do domácnosti, matce bylo zanecháno písemné předvolání ve schránce.

Rodiče se v předepsaný den dostavili na oddělení spolu s dětmi. Trvali na společné přítomnosti obou rodičů při projednávání věci. Děti čekaly na chodbě. Mnohem více se vyjadřoval otec, který uvedl, že atmosféra v rodině je vypjatá již delší dobu. Matka si našla milence, se kterým komunikovala prostřednictvím mobilního telefonu. Brzy na její nevěru přišla dcera a poté i otec. Otec se vrátil toho večera z restauračního zařízení v podnapilém stavu a ztropil žárlivou scénu, která vyvrcholila bodnutím matky do levé ruky. Otec sděloval, že ho vše velice mrzí, matku miluje a nechce se s ní rozejít. Pokud se tak matka rozhodne, bránit ji nebude.

Matka odvětila, že je již rozhodnuta společné soužití ukončit. Rodiče a sociální pracovnice celou situaci probrali a dohodli se, že matka odejde bydlet do jiného města ke svým rodičům a otec s dětmi zůstane ve stávajícím bytě. Matka s tímto souhlasila. Otec se zavázal, že nebude matce ve styku s dětmi bránit, naopak, kdykoliv jim umožní návštěvu.

Zdravotní stav Lucie

Lucka trpí poruchou příjmu potravy, což se zjistilo při nedávné hospitalizaci, která proběhla proto, že se doma zhroutila. Lékaři rodičům sdělili, že příčinou jsou psychické problémy vyplývající z rodinné situace. Rodině bylo doporučeno navštěvovat s dcerou dětského psychologa. S otcem byly při jednání na oddělení SPOD projednány následky jeho chování, dal najevo lítost a uvedl, že své děti má velice rád. S matkou byla prodiskutována nevhodnost konfrontace dcery s milostným obsahem SMS zpráv od milence matky. Posléze bylo o samotě hovořeno s dětmi. Děti během pohovoru působily klidně. Bylo dohodnuto, že Lucie bude chodit k psycholožce, u které již byla a které důvěřuje, v případě potřeby může docházet i Pavel. Lucka během pohovoru otce omlouvala, myslí si, že byl vyprovokován matčíným nevhodným chováním, čímž měla namysli její neskrývaný mimomanželský vztah.

OSPOD vyžádal zprávy od lékařky dětí a základní školy. Lékařka sdělila, že z jejího hlediska je rodina bezproblémová. Lucka si dlouhodobě stěžovala na bolesti břicha. Byla hospitalizovaná a při hospitalizaci byly zjištěny další psychosomatické potíže související s rodinnou situací. Uvedla také, že obě děti jsou silně fixované na oba dva rodiče. Rovněž škola pozoruje, že Lucka nese velmi těžce potíže v rodině, jinak je bezproblémová. Pavel se s žádnými problémy ve škole nesvěřoval a třídní učitelka neshledala, že by trpěl nějakými potížemi.

Do případu vstupuje intervenční centrum

Květen 2009: Došlo k opětovnému napadení matky otcem. Ten matce vyhrožoval na návštěvě u příbuzných, že ji vyhodí z okna, cestou z návštěvy domů ji chtěl strčit pod auto a přitom matku vulgárně osočoval, opět v silně podnapilém stavu. Matka měla strach, a proto zavolala policii. Policie rozhodla o vykázní otce z domu, jelikož se nejednalo o první incident. Informovala OSPOD o dalším konfliktu, a také informovala intervenční centrum. Matka při další intervenci sociální pracovníci sdělila, že otec se násilně choval vždy. Doslovní vyjádření matky: „*konflikty řešil tím, že mne jenom zbil, já jsem byla tak blbá, že jsem počkala až mi slezou modřiny a pak jsem teprve vylezla na ulici.*“

Děti stále stojí při otci, myslí si, že vše je vina matky a chtějí zůstat v jeho péči. Díky vykázaní otce policie kontaktovala intervenční centrum, které oslovilo matku a navázali spolupráci. Matka si podala návrh k soudu na úpravu poměrů k dětem, s tím že souhlasí, aby nadále vyrůstaly v péči otce. Rovněž podala návrh na rozvod manželství. S pracovníci intervenčního centra se dohodla, že nebude žádat o prodloužení vykázaní otce z domu, neboť jsou domluveni na jejím odchodu a matka má kde bydlet. Před návratem otce proto opustila společnou domácnost, tak aby se nepotkali. Od té doby matka děti navštěvuje v místě původního bydliště pokud otec není doma nebo s nimi pobývá venku. Otec se o děti řádně stará, sociální pracovníci OSPOD ochotně ukazuje společně vypracované domácí úkoly, Lucka navštěvuje psycholožku a otec psychiatra. Dostal předepsané uklidňující léky, které pravidelně užívá. Na tyto léky není možné pít alkohol, protože by mu bylo zle, takže otec zatím úspěšně abstinuje.

Výsledek intervence a návrhy do budoucna

Celý případ je o to bolestnější, že dopady násilí v rodině se po zdravotní stránce nejvíce projevily na nejstarší dceři. V rodině jsou patrné velmi silné vzájemné citové vazby. Přesto, že agresorem je zde jednoznačně otec, v očích dětí je on tím „lepší“ . Matka dětem ustoupila a opravdu opustila společnou domácnost.

V současnosti se otec o děti řádně stará, a ty jsou relativně spokojené. Přes všechny události by byly nejraději s matkou i otcem v jedné domácnosti tak jak tomu bylo doposud. Matka s otcem bývají viděni společně při procházkách městem. Vzhledem ke snaze otce, získat matku zpět a vzhledem k submisivnímu postoji matky, je důvodné se domnívat, že se k sobě partneři opět vrátí, což je zároveň největším přáním dětí. U okresního soudu proběhla úprava poměrů k dětem a nyní ještě rodinu čeká rozvodové stání. Sociální pracovníce OSPOD navštěvuje otce i děti v jejich bydlišti a s matkou je v telefonickém kontaktu, rodiče perfektně spolupracují, takže je možné vývoj situace sledovat. Lucie navštěvuje pravidelně svojí psycholožku a pomalu se vzpamatovává z náročného období. O prázdninách absolvovala dlouhodobý pobyt u příbuzných na Slovensku, který měl na psychiku mladé slečny také blahodárny vliv.

17 SPOLEČNÉ ZNAKY DOMÁCIHO NÁSILÍ VE SLEDOVANÝCH RODINÁCH

Pokud se rozhodneme hledat pomyslnou červenou nit, která se prolíná všemi uvedenými případy domácího násilí, je to jednoznačně alkohol. Alkoholem posilněný agresor nedokáže domyslet následky svého jednání a alkoholem ovlivněná oběť může mít sníženou schopnost se bránit. Domácí násilí tak může snadno vyústit v tragédii. Žádné zákonné opatření nemůže brát v potaz podíl alkoholu na domácím násilí, proto se sociální pracovník musí o tuto skutečnost zajímat a brát alkoholismus v rodině jako faktor zvyšující nebezpečí. Může se stát, že pachatel posléze používá alkohol jako omluvu za své jednání, ale ve sledovaných rodinách tomu tak nebylo. Ve všech uvedených případech mají otcové s alkoholem dlouhodobé potíže.

Dalším společným prvkem je muž v roli agresora. To, že se jedná obecně o časté spojení je známé snad ze všech statistik. Potřeba moci a uplatňování síly muže nad ženou se vyvíjela historicky a vzájemné role se mění dodnes. Dle mého názoru násilné chování vyplývá spíše z osobnostních charakteristik partnerů a jejich postavení v rodině vše jen umocňuje. Během své několikaleté praxe jsem se nesetkala ani s jedním případem, kdy by osobou násilnou byla žena. To neznamená, že takové případy nejsou. Muž jako oběť své postavení pravděpodobně dobře tají, protože by byl terčem posměchu okolí i některých institucí. Dodejme, že muži se stávají obětí nejčastěji psychického či ekonomického týrání, které nemá tak devastující a zjizvitelné následky jako týrání fyzické.

V rámci intervence ve sledovaných rodinách se pomáhající pracovník vždy setkával s cyklickým opakováním násilí. Vše začíná láskou mezi partnery, porozuměním a odpuštěním, poté následuje stav naděje, kdy oběť doufá, že se partner změní a násilí se nebude opakovat a nakonec přichází stav ohrožení, kdy partner opět používá násilí. Dvojice se tak ocitá v jakémsi kruhu, ze kterého je těžké se vymanit.

V neposlední řadě musíme zmínit to nejpodstatnější, čímž jsou děti. Ve všech sledovaných rodinách byly děti nebo dítě, na kterém se následky domácího násilí objektivně projeví. V praxi se často setkávám s tím, že nejvíce poznamenané je nejstarší dítě v rodině, což potvrzují i případové studie. V rodině „A“ to byl Lukáš, který se projevoval jako zranitelné a zároveň předčasně vespělé dítě. O těchto dětech pojednává oddíl 9.4.1. V rodině „B“ to je zajisté Milan, který byl velice opožděný ve vývoji, nemluvil a choval se agresivně již ve svých čtyřech letech. Nejvýrazněji se dlouholeté násilí v rodině projevilo na Lucii z případové studie rodiny „C“. Důvod, proč viditelně trpí nejstarší potomek, si vysvětluji tím, že zažilo nejvíce násilných aktů v rodině, a také je intenzivněji vnímá. Na mladších dětech nebo miminkách se násilné prostředí neprojevuje ihned, ale hluboce se v nich zarývá a právě ve starším věku se všechny tyto aspekty domácího násilí projeví.

18 NÁVRHY SOCIÁLNĚ-PEDAGOGICKÉ INTERVENCE, KTERÁ MINIMALIZUJE MOŽNÉ NEGATIVNÍ DOPADY DOMÁCÍHO NÁSILÍ NA DĚTI VYRŮSTAJÍCÍ V RODINĚ A DOPORUČENÍ PRO PRÁCI ORGÁNU SOCIÁLNĚ- PRÁVNÍ OCHRANY DĚTÍ

Při řešení domácího násilí bylo v každé případové studii postupováno individuálně podle charakteru rodiny, intenzity násilného chování agresora, věku a potřebám dětí. Primárním cílem OSPOD a hlavním principem jeho práce je přední zájem a ochrana dítěte. Zároveň se však OSPOD snaží nejvíce působit prostřednictvím rodičů, což mají uvedené případové studie společné a reprezentují tak běžnou praxi orgánů sociálně-právní ochrany dětí.

Cesta pomoci dětem skrze jejich rodiče se vyvinula z charakteru pozice sociální pracovnice - úřednice. Úředník musí strávit mnoho času v kanceláři s administrativními povinnostmi jakou jsou pečlivé záznamy z každého telefonického i osobního hovoru s klientem nebo další institucí, vedení spisové dokumentace rodiny, korespondence s ostatními organizacemi, zadávání dat o rodině do několika počítačových programů, vedení měsíční a celoroční statistiky atd. Pokud je pracovník v terénu, tedy v rodině, není vyhovující pracovat s dítětem v jeho domácím prostředí za účasti mnoha vzruchů a přítomnosti rodičů nebo sourozenců, byť často za prosklenými dveřmi. Možnost kvalitního kontaktu s dítětem má specialista na domácí násilí OSPOD ve své kanceláři (kde ale rodiče také často čekají těsně za dveřmi na chodbě) nebo ve škole. Škola má povinnost takový pohovor umožnit, a to i bez souhlasu rodičů. Obě možnosti jsou ale časově ohraničené a není zde prostor pro důkladnou intervenci s dítětem. Nelze společně sdílet emoce mlčením či opakovat možnosti řešení problému.

Na základě těchto potíží v intervenci s oběťmi domácího násilí a jako reakci na případové studie několika rodin jsem vymezila první návrh pro optimální postupy práce s oběťmi. ***Jedná se o vytvoření lepších pracovních podmínek pro specialisty na domácí násilí OSPOD tak, aby se mohli orientovat na sociální práci se samotným dítětem.*** Podmínkami se rozumí, aby se specializovaný pracovník každého městského úřadu či městské části mohl věnovat jen problematice domácího násilí a syndromu CAN. Sociální pracovník má v náplni práce zbytečné administrativní úkony jako je kopírování nebo práce s programem na odesílání pošty. Jedná se jen o efektivní delegaci práce na méně odborně zaměřenou osobu. Tím by vznikl prostor pro intenzivnější práci s rodinou i samotným dítětem.

Další překážkou v sociální práci s dítětem jsou nedostatečné možnosti odborných pracovišť, které by se problematikou domácího násilí zabývaly. ***Proto je třeba zabezpečit větší výběr bezplatných odborných pracovišť zabývajících se ochranou dítěte před domácím násilím.*** Za optimální proto považuji zřízení pozice specialisty pro domácí násilí a syndrom CAN v každém městě. Víme, že zdravotní pojišťovny umožňují bezplatně provozovat psychologickou pomoc dětem jen několika psychologům na určitý počet obyvatel. Pokládám za rozumné zavedení stejné praxe i pro specialisty na domácí násilí a syndrom CAN, protože tyto problematiky k sobě mají velice blízko. Ideálně by tento specialista zajišťoval i skupinovou terapii. Této změně by muselo předcházet rozsáhlé školení psychologů nebo dokonce vytvoření studijního programu s novou specializací. Vhodné by bylo, kdyby tento specialista sídlil poblíž již existující organizace zabývající se domácím násilím tak, aby s organizací mohl dobře spolupracovat a klient měl blízko k další cestě pomoci.

Myslím si, že intervence specialisty by mohla probíhat jednou týdně po různě dlouhou dobu, dle konkrétního případu. Krátkodobá spolupráce s dětmi (např. několik týdnů) se mi jeví jako neúčinná. Dítě potřebuje informace vstřebávat postupně a opakovaně, potřebuje získat důvěru k novému prostředí a posílit sebevědomí. Paralelně je důležitá i spolupráce s rodiči případně kooperace s dalšími organizacemi, které rodinu sledují.

Zvyšování úrovně práce specialisty na domácí násilí a profesionalizace pozice sociální pracovník OSPOD. Není tomu dávno, co byla uzákoněna povinnost pracovníka mít minimální dosažené vzdělání pro tuto pozici vyšší odborné nebo zahájení studia na vyšší nebo vysoké škole. Domnívám se, že by bylo potřebné obohatit toto opatření o povinnost zaměstnavatele zajistit pracovníkům odbornou supervizi, zprostředkovávat kvalitní školení a míře profesionality uzpůsobit i odpovídající platové ohodnocení. Vzdělání a dobře zaplacení pracovníci v oblasti péče o ohrožené děti odvedou lepší práci než vyhořelí pracovníci bez zpětné vazby a odpovídajícího odměňování.

Na městských úřadech zpravidla není nouze o množství školení, překážkou nebývají ani finance. Kvalitních seminářů zaměřených na problematiku domácího násilí je ale velmi málo. Bylo by třeba zvýšit poptávku po kvalitě a tématice domácího násilí. Jsem přesvědčená o tom, že vzdělávací společnosti by se přizpůsobily a zajistily adekvátní nabídku.

Vedle systémových opatření bych ještě zařadila problém týkající se metody sociální práce s oběťmi domácího násilí. ***Protože vnímám nedostatek literatury ohledně práce s dítětem v rodině stížené domácím násilím, navrhla jsem koncept pro rozhovor s těmito dětmi.*** Přístupy jsem rozdělila podle přibližného věku dětí na předškolní věk, mladší školní věk a starší školní věk.

V předškolním věku je dítě příliš malé a není schopné vyjadřovat své názory či sdělovat informace z rodinného prostředí. Přesto je důležité věnovat nějaký čas i jemu. Laskavě na dítě promluvit, pohladit ho po vláskách. Vnímáme při tom jeho reakce, zda je otažitě, vypadá spokojeně a zda se chová spontánně. Důraz tedy klademe na vnímání jeho pocitů. Během intervence bychom měli poskytnout dítěti ochranu. Tento společně strávený čas neposkytne spolehlivá vodítka, ale umožní nám s dítětem navázat vztah a poznat jeho projevy, které můžeme následně posoudit z hlediska vývoje v čase.

Období mladšího školního věku může být plodnější na informace, ale také nemusí, záleží na osobnosti dítěte a jeho adaptabilitě v cizím prostředí. Dítěti bychom měli dát prostor pro vyslovení svých přání ohledně rodiny, čímž zjistíme co ho trápí. Pobídíme dítě, aby přání seřadilo podle jejich naléhavosti. Můžeme mu prostřednictvím intervence poskytnout kladné vzory a přiměřeně věku vyložit, jaké má možnosti.

V době staršího školního věku pro nás může být dítě opravdovým partnerem. Jednání s ním není tak složité. Porozumění dítěti již neprobíhá formou dedukce, protože dítě nám poskytuje konkrétní informace ohledně dění v rodině a sděluje nám své vlastní názory na danou situaci. Měli bychom mu nabídnout partnerské jednání a konkrétní možnosti řešení jeho situace.

Před realizací každého rozhovoru s dítětem jakéhokoliv věku bych doporučila rodiče na toto jednání připravit a upozornit je předem o větší časové náročnosti, kterou s sebou rozhovor ponese. Vyhneme se tak výčtkám, že nemají čas takhle dlouho čekat. Naopak rodič může případně dítě zanechat s pracovníkem a v mezičase si vyřídit další záležitosti. Při dlouhodobé práci s rodinou považuji za důležité rozhovory s dětmi dle potřeby opakovat.

19 ZÁVĚR

Teoretická část mé diplomové práce srovnává definice pojmu domácí násilí a ukazuje na problematiku jejich nesourodosti. Domácí násilí je velice složitým jevem a proto je těžké jej shrnout do několika jasných výroků. Tento pojem nemá jednotnou definici a proto připouští mnoho různých interpretací. Taktéž doporučení pro práci s tímto problémem mohou být rozdílná. Cílem teoretické části bylo popsat nepříznivé působení domácího násilí na děti. To se prokázalo už v souvislosti se znaky domácího násilí, které tento jev pomáhají identifikovat. Pomoc obětem je komplikovaná proto, že nelze pachatele vykázat z bydliště, pokud se nejedná o dlouhodobé trvání domácího násilí. Dlouhodobost je však obecný pojem a každý si ho může vykládat jinak. Děti pak mohou v rodině zbytečně trpět. Eskalace agrese je pro domácí násilí typická, ale nemusí se objevit, pokud útočník jedná pod vlivem alkoholu. Život obětí se může dostat do přímého ohrožení. Znak nezaměnitelnosti rolí aktérů může za určitých podmínek také bránit pomoci obětem. Problém nastává tam, kde role oběti a agresora nejsou jasné, kde otec napadá matku, a ta se účinně brání. Děti i v těchto případech v rodině strádají a potřebují odbornou pomoc.

Další nedílnou součástí této práce jsou mýty o domácím násilí. I tato část je doplněna o postřehy z praxe. Jedná se především o každoroční vysoký nárůst případů domácího násilí, který je zřejmý ze statistik orgánů sociálně-právní ochrany dětí. Uvádím zde odpověď na otázku, proč žena z násilného vztahu neodejde. Jedná se o jakousi teritoriální jistotu oběti a strach odejít do neznáma. Žena, která má podlomené psychické zdraví to vnímá tak, že jistější je zůstat v násilí. Došla jsem ke zjištění, že mýty o domácím násilí se nejčastěji vyskytují u starších obyvatel a v malých obcích. Podíl na tom může mít komunistický režim i malá informovanost obyvatel obcí o dané problematice. Považuji za důležité zmínit se také o pachatelích násilného chování v rodině, neboť o nich nemáme mnoho odborných informací. Intervence věnovaná pachateli může rodině také významně pomoci.

Neméně důležitá je psychologická rovina práce s oběťmi domácího násilí a důraz na respekt k jejich emocionálnímu prožívání. Pomocí historicky významných psychologických přístupů se pokouším o vysvětlení vztahu mezi násilníkem a jeho obětí. Závislost oběti na násilníkovi je vysvětlena jako obrana mozku oběti před neznámými a stresovými situacemi, rezignací, naučenou bezmocností nebo výsledkem chyby, která se odehrála v době raného vývoje jedince.

Rozbor teorie vývoje osobnosti podle Erika Eriksona pomáhá odpovědět na otázku, jaký vliv má výskyt domácího násilí na osobnost dítěte. Kromě konkrétních dopadů jako jsou psychosomatické, sociální a psychické potíže, bývá dítě ohroženo také systémovým týráním a sekundární viktimizací. Tato kapitola přináší zpracování vlastní zkušenosti s negativními dopady domácího násilí na osobnost dětí. Každé dítě je jiné a stejně tak rozmanité jsou i následky, které na něm zážitek domácího násilí zanechá. Došla jsem k závěru, že pracovník OSPOD má největší možnosti spolupráce s dětmi školního věku. Často se setkávám s fenoménem „dospělých dětí“. Tyto děti potlačily své přirozené reakce přiměřené jejich věku a řeší problémy svých rodičů. Původ tohoto jevu může být v osobě matky, která považuje dítě za svého spojence v nelehké životní situaci.

V diplomové práci prezentuji možnosti pomoci obětem domácího násilí. Z hlediska českého práva jsou pilířem v ochraně dětí rodinné právo, zákon o sociálně-právní ochraně dětí, institut vykazání, trestní zákon a trestní řád, a také zákon o sociálních službách. Pomáhající instituce jsem rozdělila na státní a nestátní. Popis jejich činnosti je rámcový, nejvíce prostoru je věnováno činnosti orgánu sociálně-právní ochrany dětí. V této práci vydvihuji činnost intervenčních center a interdisciplinárních týmů, které považuji za zásadní v systému pomoci. Intervenční centra poskytují komplexní sociálně právní pomoc v konkrétních případech domácího násilí. Z mých poznatků z praxe vyplývá, že služby intervenčního centra jsou klienty hojně využívány a pracovníci intervenčních center mohou působit jako opora pracovníkům OSPOD. Pracovníci intervenčního centra se zpravidla aktivně podílí na účasti v interdisciplinárních týmech, kde informují ostatní instituce o své činnosti. Interdisciplinární týmy jsou velmi přínosné v systému pomoci obětem domácího násilí.

Výstupem této kapitoly je porovnání přístupů státních a nestátních organizací, kterým bylo zjištěno, že největší rozdíl panuje ve způsobu kontaktu klienta s organizací. Nestátní organizaci klient často osloví na základě vlastního rozhodnutí a je na intervenci připraven. U státních subjektů se často stává, že klient intervenci odmítá a považuje ji za zásah do svého soukromí. OSPOD často kontaktuje rodinu sám, aniž by o to klienti žádali. Stává se, že klient odmítá řešení svého problému. Další zásadní rozdíl fungování státních a nestátních organizací je ve způsobu financování. V návaznosti na možnosti pomoci obětem domácího násilí se věnují skupinové psychoterapii dětí, která v souvislosti s domácím násilím není používána. Přitom se jedná o chybějící článek v systému pomoci. Ve skupinové psychoterapii vidím mnoho pozitivních prvků s nadějí na úspěch a zlepšení psychické kondice postižených dětí.

V rámci pedagogických aspektů práce s oběťmi domácího násilí se ukázalo, že je důležité, aby škola spolupracovala s orgánem sociálně-právní ochrany dětí. Je podstatné, aby učitelé znali oznamovací povinnost a nebáli se jí v souvislosti s domácím násilím použít. Zjistila jsem také, že v rámci problému je důležitá atmosféra školy. Žák by se měl mít komu svěřit a jeho problémům má být věnována dostatečná pozornost. Vymezila jsem také prvky edukace, které se objevují v sociální práci orgánu sociálně-právní ochrany dětí. Důležité je poradenství, zvládání konfliktů a příprava krizového plánu.

Praktická část diplomové práce má za cíl navrhnout optimální postupy práce, které by eliminovaly následky domácího násilí na osobnost a vývoj dětí. Obsahuje případové studie tří rodin, se kterými jsem pracovala z pozice specialisty na domácí násilí. Jedná se o podrobný popis každé z rodinných situací s důrazem na vývoj v čase a s poukazem na pomoc státních i nestátních institucí. Objevují dopady na děti vyrůstající v těchto rodinách, kterými jsou psychické, fyzické i psychosomatické potíže. U dětí se vyskytuje pomočování, poruchy příjmu potravy, agresivní projevy a úzkost. Zaměřila jsem se na společné znaky všech uvedených rodin. Jedná se o muže v roli agresora, alkoholismus, cyklické opakování násilných aktů a významný vliv násilí na děti žijící v těchto rodinách. Tyto společné znaky představují podstatné problémy domácího násilí obecně. Došla jsem k poznatku, že domácím násilím je nejvíce poznamenán vždy nejstarší sourozenec. Nejstarší potomek zažil zpravidla nejvíce násilných aktů. Mladší děti nebo kojenci jsou poznamenány stejným způsobem, ale právě ve starším věku se u nich negativní dopady plně rozvinou a projeví.

Zpracovala jsem návrhy na optimální postupy sociální práce, které by eliminovaly negativní dopady domácího násilí na děti. Tyto návrhy navazují na případové studie a současné problémy v profesi sociálního pracovníka OSPOD. Jedná se o profesionalizaci sociálního pracovníka se zaměřením na domácí násilí v rámci OSPOD. Navrhuji minimalizovat drobné administrativní úkony a delegovat ne odbornou práci na jiného pracovníka. Tím by měl vzniknout větší prostor pro práci s oběťmi domácího násilí. Vzhledem k tomu, že pozice sociálního pracovníka ze zákona vyžaduje vysokoškolské vzdělání, mělo by být stejně samozřejmé, aby zaměstnavatel zprostředkoval sociálním pracovníkům kvalitní školení a odbornou supervizi. Supervize je na některých městských úřadech neznámým pojmem. Za další změnu k lepšímu považuji zavedení více bezplatných služeb pro oběti domácího násilí a v souvislosti s tím navrhuji zřízení nové pozice psychologa – specialisty na domácí násilí. Jde o bezplatnou a dobře dostupnou službu. Psycholog by zajišťoval dlouhodobou skupinovou i individuální terapii dětí, které mají zkušenost s domácím násilím.

V metodách sociální práce s oběťmi domácího násilí bych doporučovala věnovat více pozornosti komunikaci s dětmi, které zažívají domácí násilí. Navrhla jsem obecný koncept vedení rozhovoru s takovýmto dítětem, neboť se domnívám, že odborné informace tohoto druhu v sociální oblasti chybí. Přístup k dítěti rozlišuji podle jeho věku a vyspělosti. Pokud pracujeme s dítětem předškolního věku zaměřujeme se na vnímání jeho pocitů a přijímání určitých signálů. Dítěti mladšího školního věku bychom měli dát prostor pro vyjádření jeho přání. Společně je vhodné tyto přání seřadit podle jejich naléhavosti. V době staršího školního věku nám dítě poskytuje již zcela konkrétní informace spojené s vlastním úsudkem. Dítě by mělo být partnerem sociálního pracovníka. Tento koncept je vhodný k dalšímu podrobnějšímu rozpracování.

V této práci jsme se seznámili s problematikou domácího násilí, zjistili jsme, jak tento jev působí na psychiku a vývoj dítěte a pomocí případových studií jsme se podívali do systému pomoci obětem v praxi. Následně byla snaha ukázat na nedostatky v pomoci dětem a navrhnout zlepšení v této oblasti. Kdokoliv z nás může upozornit na to, že je někomu páchána křivda, tím zvláště pokud jde o dítě. Dítě samo má možnost vyhledat pomoc velmi omezenou. Je v zajetí rodinných vztahů, ze kterých nemá úniku. Domácí násilí je jedním z problémů, který vstupuje dítěti zásadně do života a velmi silně ho ovlivňuje. Každý z nás může být tím, kdo pomůže, stačí být vnímavým ke svému okolí.

SEZNAM LITERATURY A ODBORNÝCH ZDROJŮ

Monografie:

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Policejní psychologie*. 2. vyd. Praha : SUPPORT, 1996. ISBN 80-902164-0-4.

HIRIGOYEN, France – Marie. *Psychické násilí v rodině a v zaměstnání*. 1. vyd. Praha : ACADEMIA, 2002. ISBN 80-200-0994-9.

MARREWA, Al. *Nenechte si ubližovat. [Z anglického originálu ... přeložila Monika Kittová]*. 1. vyd. Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-510-5.

MATOUŠEK, Oldřich. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 1993. ISBN 80-901424-7-8.

MATOUŠEK, Oldřich. *Základy sociální práce*. 2. vyd. Praha : Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-331-4.

VYMĚTAL, Jan. *Úzkost a strach u dětí*. 1. vyd. Praha : Portál, 2004. ISBN 80-7178-830-9.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie I*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0956-8.

VANÍČKOVÁ, Eva. *Tělesné tresty dětí*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing a. s. , 2004. ISBN 80-247-0814-0.

VALENTA, Josef. *Osobnostní a sociální výchova a její cesty k žákovi*. 1 vyd. Praha : AISIS o. s., 2006. ISBN 80-239-4908-X.

Dva a více autorů:

ČÍRTKOVÁ, Ludmila; VITOUŠOVÁ, Petra a kol. *Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů*. 1. vyd. Praha : GRADA Publisching, 2007. ISBN 80-247-2014-2.

DUNOVSKÝ, Jiří; DYTRYCH Zdeněk; MATĚJÍČEK Zdeněk a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. 1. vyd. Praha : GRADA Publisching, 1995. ISBN 80-7169-192-5.

KASÍKOVÁ, Hana; VALIŠOVÁ, Alena a kolektiv. *Pedagogické otázky současnosti*. 1. vyd. Praha : ISV nakladatelství, 1994. ISBN 80-85866-05-6.

KOUKOLÍK, František; DRTILOVÁ, Jana. *Odlišné dítě*. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 1994. ISBN 80-7021-097-4.

LANGMEIER, Josef; BALCAR, Karel; ŠPITZ, Jan. *Dětská psychoterapie*. 2. vyd. Praha : Portál, 2000. ISBN 80-7178-381-1.

MARVÁNOVÁ-VARGOVÁ, Branislava; POKORNÁ, Dana; TOUFAROVÁ, Marie. *Partnerské násilí*. 1. vyd. Praha : Linde, 2008. ISBN 978-80-86131-76-4.

MAREŠ, Jiří; KŘIVOHLAVÝ, Jaro. *Komunikace ve škole*. 1. vyd. Brno : Masarykova universita, 1995. ISBN 80-210-1070-3.

MATOUŠEK, Oldřich; KOLÁČKOVÁ, Jana; KODYMOVÁ, Pavla. *Sociální práce v praxi*. 1. vyd. Praha : Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X.

NOVOTNÁ, Věra; BURDOVÁ, Eva. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí*. 3. vyd. Praha : Linde, 2007. ISBN 978-80-86131-72-6.

SVOBODA, Mojmír; ČEŠKOVÁ, Eva; KUČEROVÁ, Hana. *Psychopatologie a psychiatrie*. 1. vyd. Praha : PORTÁL, 2006. ISBN 80-7367-154-9.

Seriály:

ČÍRTKOVÁ, LUDMILA. Rodiče, děti, domácí násilí a traumatizující následky. *Právo a rodina*, 2007. roč. 2007, č. 9. ISSN 1212-866X.

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. Domácí násilí: Fakta a paradoxy. *Sociální práce*, 2007, roč. 2007, č. 2. ISSN: 1213-6204.

VITOUŠOVÁ, Petra. Pachatelé nejčastěji kombinují psychické a fyzické násilí. *Sociální práce*, 2007. roč. 2007, č. 2. ISSN: 1213-6204.

Internetové zdroje:

[Http://portal.justice.cz/ms/ms.aspx?j=33&o=23&k=2484&d=19351](http://portal.justice.cz/ms/ms.aspx?j=33&o=23&k=2484&d=19351) [online]. 2008 [cit. 2009-04-23]. Dostupný z WWW: <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/ejustice/>>.

[Http://www.domacinasili.cz/cz/redakce/ohrozene-osoby/deti/r87](http://www.domacinasili.cz/cz/redakce/ohrozene-osoby/deti/r87) [online]. 2007 [cit. 2009-05-11]. Dostupný z WWW: <www.domacinasili.cz>.

[Http://www.domacinasili.cz/cz/redakce/intervencni-centra/intervencni-centra-informace-jake-sluzby-poskytuji-a-nabizi/r89](http://www.domacinasili.cz/cz/redakce/intervencni-centra/intervencni-centra-informace-jake-sluzby-poskytuji-a-nabizi/r89) [online]. 2007 [cit. 2009-07-21]. Dostupný z WWW: <www.domacinasili.cz>.

[Http://www.domacinasili.info/cze/vzdelavaci_aplikace/IDT%20%20charakteristika.htm](http://www.domacinasili.info/cze/vzdelavaci_aplikace/IDT%20%20charakteristika.htm) [online]. 2007 [cit. 2009-07-29]. Dostupný z WWW: <www.domacinasili.cz>.

[Http://www.dkc.cz/syndrom_can.php](http://www.dkc.cz/syndrom_can.php) [online]. 2002 [cit. 2009-07-05]. Dostupný z WWW: <www.dkc.cz>.

[Http://www.dkc.cz/socialni-sluzby.php](http://www.dkc.cz/socialni-sluzby.php) [online]. 2002 [cit. 2009-11-06]. Dostupný z WWW: <www.dkc.cz>.

Http://www.sagit.cz/pages/sbirkatxt.asp?zdroj=sb06135&cd=76&typ=r [online]. 1996-2009 [cit. 2009-07-20]. Dostupný z WWW: <www.sagit.cz>.

Http://www.rosa-os.cz/ [online]. 1993 [cit. 2009-07-29]. Dostupný z WWW: <http://www.rosa-os.cz/>.

Http://www.bkb.cz/redaction.php?action=showRedaction&id_categoryNode=320 [online]. 2007 [cit. 2009-07-29]. Dostupný z WWW: <http://www.bkb.cz/>.

Http://www.donalinka.cz/index.php [online]. 2007 [cit. 2007-07-29]. Dostupný z WWW: <http://www.donalinka.cz/>.

Http://web.ilom.cz/downloads/pomoc_pachatelum_dom_nas.pdf [online]. 2008 [cit. 2009-07-29]. Dostupný z WWW: <www.ilom.cz>.

Http://ley.cz/?s16&q16=163 [online]. 2005 [cit. 2009-08-04]. Dostupný z WWW: <www.ley.cz>.

Http://www.acorus.cz/cz/kontakt.html [online]. 2007 [cit. 2009-07-29]. Dostupný z WWW: <http://www.acorus.cz/>.

http://www.spondea.cz/index.php?pg=charakteristika-organizace [online]. 2009 [cit. 2009-07-29]. Dostupný z WWW: <www.spondea.cz>.

Http://www.dkc.cz/syndrom_can.php [online]. 2002 [cit. 2009-10-26]. Dostupný z WWW: <www.dkc.cz>.

Http://www.ippp.cz/sluzby/svp/sites/index.html [online]. 2005-2006 [cit. 2009-10-26]. Dostupný z WWW: <www.ippp.cz>.

Http://www.fod.cz/ [online]. Austro-Bohemia [cit. 2009-11-06]. Dostupný z WWW: <http://www.fod.cz/>.

Http://old.rvp.cz/sekce/830 [online]. 2005-2009 [cit. 2009-11-30]. Dostupný z WWW: <http://old.rvp.cz/>.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Nestátní neziskové organizace poskytující pomoc obětem domácího násilí

Nestátní neziskové organizace poskytující pomoc obětem domácího násilí

V této příloze je záměrem zmínit určitý vzorek organizací zabývajících se problematikou domácího násilí. Zaměřila jsem se na jejich přehlednost a dostupnost prostřednictvím internetu. V dnešní době je internet v mnoha domácnostech, a tam kde chybí, může poskytnout klientům informace mnoho institucí. Organizace byly vybrány podle rozsahu a dostupnosti pro široké spektrum občanů.

Bílý kruh bezpečí

Bílý kruh bezpečí se zaměřuje na pomoc obětem trestných činů obecně. Vedle toho se specializuje i na problematiku domácího násilí. Na webových stránkách oceňuji zvláště sekci pro odborníky, kde je věnováno místo lékařům, psychologům, sociálním pracovníkům a policistům, tedy všem zainteresovaným složkám. Nalezneme zde například formulář, který pomůže lékaři správně vytvořit záznam o zranění oběti domácího násilí nebo jsou zde vymezeny zásady rozhovoru policisty s dětským klientem. Občanské sdružení má širší dosah vzhledem množství poboček, kterými disponuje. Jedná se o pobočky v Praze, Olomouci, Brně, Plzni a Liberci.⁶⁶

Dona linka

Dona linku provozuje Bílý kruh bezpečí. Jedná se o specializovanou celostátní telefonickou službu pomoci pro osoby ohrožené domácím násilím.⁶⁷ Na webových stránkách jsou zveřejněny nejčastější dotazy volajících, stránky jsou koncipované tak, že lze jejich prohlížení urychleně ukončit. Zřejmě pro případ, že by oběť byla při jejich prohlížení vyrušena násilníkem.

⁶⁶ [Http://www.bkb.cz/redaction.php?action=showRedaction&id_categoryNode=320](http://www.bkb.cz/redaction.php?action=showRedaction&id_categoryNode=320) [online]. 2007 [cit. 2009-07-29]. Dostupný z WWW: <<http://www.bkb.cz/>>.

⁶⁷ [Http://www.donalinka.cz/index.php](http://www.donalinka.cz/index.php) [online]. 2007 [cit. 2007-07-29]. Dostupný z WWW: <<http://www.donalinka.cz/>>.

Občanské sdružení ROSA

„Posláním občanského sdružení ROSA – centra pro týrané a osamělé ženy, je pomoc ženám obětím domácího násilí a jejich dětem.“⁶⁸ Jedná se o centrum, které nabízí komplexní a bezplatnou pomoc. Toto sdružení sídlí pouze v Praze a nedisponuje žádnými pobočkami. Sdružení má přehledně členěné webové stránky s kompletními informacemi, kde je dokonce sekce pro děti, která obsahuje srozumitelný text pojednávající o tom, co je domácí násilí. Rosa se také podílí na množství zajímavých projektů jakým je například Stop násilí na školách nebo Pomoc dětem, svědkům domácího násilí.

Acorus

Toto občanské sdružení provozuje Psychosociální centrum Acorus, které poskytuje osobám ohroženým domácím násilím pomoc v překonávání nepříznivé sociální situace. Pomoc poskytuje zdarma prostřednictvím odborného poradenství, nabízí azylové ubytování a krizovou pomoc. Sdružení nabízí nonstop telefonní linku, poradenství prostřednictvím e-mailové adresy a nebo přímo na svém pracovišti v Praze.⁶⁹

Spondea

„Spondea je obecně prospěšná společnost, jejímž posláním je zlepšování kvality života dětí, mladých lidí, a jejich blízkých, dále osob ohrožených domácím násilím, s cílem podpořit je ve schopnosti řešit jejich obtížné životní situace a opětovně se začlenit do společnosti.“⁷⁰

Spondea poskytuje krizovou pomoc, telefonickou pomoc, sociálně-aktivizační služby pro rodiny s dětmi a zároveň fungují jako intervenční centrum. Na svých internetových stránkách sdružení uvádí, že neposkytuje pomoc násilným osobám. Tato organizace sídlí v Brně.

⁶⁸ [Http://www.rosa-os.cz/](http://www.rosa-os.cz/) [online]. 1993 [cit. 2009-07-29]. Dostupný z WWW: <<http://www.rosa-os.cz/>>.

⁶⁹ [Http://www.acorus.cz/cz/kontakt.html](http://www.acorus.cz/cz/kontakt.html) [online]. 2007 [cit. 2009-07-29]. Dostupný z WWW: <<http://www.acorus.cz/>>.

⁷⁰ <http://www.spondea.cz/index.php?pg=charakteristika-organizace> [online]. 2009 [cit. 2009-07-29]. Dostupný z WWW: <www.spondea.cz>.

Fond ohrožených dětí a klokánek

Fond ohrožených dětí nedisponuje přehlednými webovými stránkami, navíc zde chybí přímý odkaz na internetové stránky jednotlivých klokánek. Některým klokánkům webová presentace chybí úplně. Klokánek je rodinná alternativa ústavní péče na přechodnou dobu, dokud se dítě nemůže vrátit do původní rodiny nebo je o něj postaráno v rodině náhradní. Dozvíme se zde, že: „*Fond ohrožených dětí je občanské sdružení na pomoc týraným, zanedbávaným, zneužívaným opuštěným nebo jinak sociálně ohroženým dětem, s působností na celém území České republiky!*”⁷¹ Rozsah působnosti je velmi uspokojivý. Do klokánku fondu ohrožených dětí se mohou dostat i děti z rodiny, kde probíhá domácí násilí. S klokánky mám velmi pozitivní zkušenost. Pokud jsou potřeba jejich služby, dokáží velmi provázaně kooperovat mezi jednotlivými pobočkami, což přináší úspěchy.

Dětské krizové centrum

Dětské krizové centrum má pověření k výkonu některých činností sociálně-právní ochrany dětí. Zaměřuje se především na oblast prevence, diagnostiky a terapie syndromu týraného a zneužívaného dítěte. Dětské krizové centrum provozuje celou řadu odborných sociálních služeb. Konkrétně se jedná o prevenci ve školských zařízeních, odbornou diagnostiku, terapii, právní ochranu a zdravotní péči. Oceňuji, že dětské krizové centrum zahrnuje opravdu široké spektrum pomoci, která je dostupná všem. Provozuje také telefonní linku důvěry a internetové poradenství prostřednictvím e-mailové komunikace.

⁷¹ [Http://www.fod.cz/](http://www.fod.cz/) [online]. Austro-Bohemia [cit. 2009-11-06]. Dostupný z WWW: <<http://www.fod.cz/>>.

Cílem sociální služby dětského krizového centra je: „ V první řadě zajistit ochranu a bezpečí ohrožených dětí; poskytnout dětem a jejich rodinám psychickou podporu, stabilizaci emočního stavu a bezpečné provázení při zvládnání obtížné životní situace; podporovat děti a členy jejich rodiny ve schopnosti aktivně řešit obtížnou situaci, rozvíjet jejich samostatnost a dovednost řešit dlouhodobě nepříznivou sociální situaci; minimalizovat míru negativního dopadu nepříznivé situace na dítě, zachovat, pokud je to v zájmu dítěte, rodinné vazby a začlenit se zpět do společnosti. Vytvořit pro uživatele příjemné prostředí, kde se budou cítit akceptováni a respektováni a kde naleznou ucelený „balíček“ poskytovaných forem péče. „⁷²

⁷² [Http://www.dkc.cz/socialni-sluzby.php](http://www.dkc.cz/socialni-sluzby.php) [online]. 2002 [cit. 2009-11-06]. Dostupný z WWW: <www.dkc.cz>.

Souhlasím s tím, aby moje diplomová práce byla půjčována ke studijním účelům. Žádám, aby citace byly uváděny způsobem užívaným ve vědeckých pracích a aby se vypůjčovatelé řádně zapsali do přiloženého seznamu.

V Lounech dne

Podpis

Pořadové číslo	Jméno čtenáře	Č. ISIC karty	Bydliště	Datum